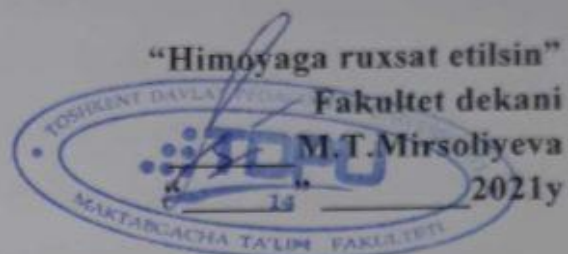

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM
VAZIRLIGI
NIZOMIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT PEDAGOGIKA
UNIVERSITETI

“MAKTABGACHA TA'LIM” FAKULTETI

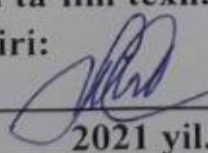
5111800- “Maktabgacha ta'lim” yo'nalishi IV-bosqich talabasi

Abdusabirova Laylo Azizjon qizining
Bakalavr darajasini olish uchun yozilgan

MAVZU: “Maktabgacha ta'lim tashkilotining katta yosh guruhida
bolalarning ijodiy faoliyatini loyihalashtirish”
mavzusidagi

BITIRUV MALAKAVIY ISHI

Ilmiy rahbar: p.f.d., K.T.Olimov
Talaba: _____ L.A. Abdusabirova

“Himoyaga tavsiya etilsin”
“Maktabgacha ta'lim texnologiyalari”
kafedrası mudiri:
p.f.n., dotsent G.E.Djanpeisova
“ ” _____ 2021 yil.

TOSHKENT-2021

Toshkent – 2021
MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTINING KATTA YOSH
GURUHIDA BOLALARNING IJODIY FAOLIYATINI
LOYIHALASHTIRISH

Annotatsiya

Ushbu bitiruv malakaviy ishda maktabgacha katta yoshdagi bolalarda ijodiy faoliyatini loyihalashtirishning pedagogik asoslari, maktabgacha katta yoshdagi bolalarda ijodiy faoliyatini loyihalashtirishning ahamiyati, «Ilk qadam» maktabgacha ta'lim tashkilotining davlat o'quv dasturi asosida bolalarda ijodiy faoliyatini loyihalashtirishning hozirgi holati haqida so'z ketadi. Tadqiqot ishida ijodiy faoliyatini loyihalashtirish mazmuni va usullari, faoliyatini loyihalashtirish imkoniyatlari bo'yicha metodik tavsiyalar ishlab chiqilib maktabgacha ta'lim tashkiloti xodimlari va ota-onalar uchun tavsiya etilgan.

Tadqiqot muammosining mohiyati va uning natijasida ishlab chiqilgan metodik tavsiya, maktabgacha ta'lim tashkiloti pedagoglari jumladan, tarbiyachi, ijodiy faoliyat bo'yicha to'garak rahbarlariga ijodiy faoliyatini shakllantirish jarayonida qo'l keladi. Tadqiqot natijalaridan kelib chiqqan holda tayyorlangan metodik tavsiyalar maktabgacha ta'lim tashkilotlarining faoliyatini yanada takomillashtirishga, ijodiy faoliyatni tashkil etishga yo'naltirilgan faoliyat samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

MUNDARIJA

KIRISH

I BOB. MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA

KATTA YOSH GURUHIDAGI BOLALAR BILAN ISH OLIB BORISH
LOYIHASI.

1.1. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida katta yoshdagi bolalar bilan ishlash tushunchasi va mohiyati.

1.2. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida katta yoshdagi bolalar bilan ish olib borish asoslari.

I BOB BO'YICHA XULOSA.

II BOB. MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA KATTA YOSH GURUHIDAGI BOLALARNI IJODIY FAOLIYATINI LOYIHALASHTIRISH.

2. 1. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida katta yosh guruhidagi bolalarning ijodiy faoliyatini loyihalash asoslari.

2.2. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida katta yosh guruhidagi bolalarning ijodiy faoliyatini rivojlantirishga qaratilgan metod va o'yinlar.

II Bob bo'yicha xulosa.

III. BOB. Maktabgacha katta yoshdagi bolalarda ijodiy faoliyatlarini loyihalashtirish imkoniyatlari.

3.1 Maktabgacha katta yoshdagi bolalarda ijodiy faoliyatlarini loyihalashtirishni tashkil etish.

3.2 Maktabgacha katta yoshdagi bolalarda ijodiy faoliyatlarini loyihalashtirish bo'yicha tajriba-sinov ishlari.

III BOB BO'YICHA XULOSA.

UMUMIY XULOSA.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI.

ILOVA.

KIRISH

Mavzuning dolzarbligi. Respublikamizda maktabgacha ta'lim tizimini qaytadan qurish borasida olib borilayotgan tub ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy islohotlar, amalga oshirilayotgan keng qamrovli ishlar ertangi kunimiz, qolaversa,

kelajagimiz egalari bo‘lmish yoshlarga ko‘rsatilayotgan g‘amxo‘rlikning yorqin ifodasidir. O‘zbekiston Respublikasi prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2017-yil 30 sentabrdagi “Maktabgacha ta’lim tizimi boshqaruvini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi farmoni hamda “O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta’lim vazirligi faoliyatini tashkil etish to‘g‘risida”gi qaroriga muvofiq bu sohada yangi tizim yaratildi. Yangi vazirlik oldiga maktabgacha ta’lim sohasida yagona davlat siyosatini ishlab chiqish va amalga oshirish, maktabgacha ta’lim tashkilotlari davlat va nodavlat tarmog‘ini kengaytirish va moddiy-texnik bazasini mustahkamlash, ularni malakali pedagog kadrlar bilan ta’minlash, maktabgacha ta’lim tashkilotlariga bolalarni qamrab olishni keskin oshirish, ta’limtarbiya jarayonlariga zamonaviy ta’lim dasturlari va texnologiyalarini tatbiq etish orqali bolalarni har tomonlama intellektual, ma’naviy-estetik, jismoniy rivojlantirish hamda ularni maktabga tayyorlash sifatini tubdan yaxshilash vazifalari qo‘yildi. Hayotimizda hal qiluvchi ahamiyatga ega bo‘lgan ta’limtarbiya tizimi haqida gapirganda, Abdulla Avloniy bobomizning dono fikrlarini takror va takror aytishga to‘g‘ri keladi: tarbiya – biz uchun yo hayot- yo mamot- yo najot-yo halokt-yo saodat-yo falokat masalasidir. Qaysi sohani olmaylik, biz zamonaviy yetuk kadrlarni tarbiyalamasdan turib biron-bir o‘zgarishga, farovon hayotga erisha olmaymiz. Bunday kadrlarni, millatning sog‘lom genofondini tayyorlash, avvalo, maktabgacha ta’lim tizimidan boshlanadi. Maktabgacha ta’lim tizimi uzluksiz ta’limning birlamchi, eng asosiy bo‘g‘ini hisoblanadi. Mutaxassis va pedagoglarning ilmiy xulosalariga ko‘ra, inson o‘z umri davomida oladigan barcha axborot va ma'lumotning 70 foizini 5 yoshgacha bo‘lgan davrda oladi. Ana shu dalilning o‘zi bolalarimizning yetuk va barkamol shaxs bo‘lib voyaga yetishida MTT tarbiyasi qanchalik katta ahamiyatga ega ekanini yaqqol ko‘rsatib turibdi. Bunga qo‘shimcha isbot qidirib uzoqqa borishning hojati yo‘q. MTT tarbiyasini olgan bola bilan MTTga bormagan bolani solishtirganda, ularning fikrlash darajasi o‘rtasida yer bilan osmoncha farq borligini sezish qiyin emas. Shuning uchun ham biz maktabgacha ta’lim tizimini qayta ko‘rib chiqish masalasini davlat siyosati darajasiga ko‘tarib, bu borada katta ishlarni boshladik.

Agar shu ishni har tomonlama puxta o‘ylab amalga oshirmasak, butun ta’lim tizimida sifat o‘zgarishiga erishishimiz, ta’limning uzluksizligini ta’minlashimiz qiyin bo‘ladi. Bugungi kunda maktabgacha ta’lim tashkilotlari tarmog‘ini kengaytirish, ularning

moddiy-texnik bazasini mustahkamlash, yangi MTTlar qurish bo'yicha davlat dasturi qabul qilinib, amalga oshirilmoqda. Rivojlangan davlatlar tajribasi hisobga olinib, nodavlat ta'lim tashkilotlari, jumladan, nodavlat

MTT tarmog'ini kengaytirishga ham katta ahamiyat qaratilmoqda. Bu esa tizimda sog'lom raqobatni shakllantirish hamda ta'lim xizmatlari turini ko'paytirishga xizmat qiladi.

Jahon maktabgacha ta'lim tizimida xalq og'zaki ijodi namunalari vositasida maktabgacha yoshdagi bolalarni yuksak ma'naviy-axloqiy fazilatlariga ega bo'lgan shaxs qilib tarbiyalashga doir samarali ta'lim texnologiyalariga asoslangan ta'lim dasturlarini takomillashtirishga bo'lgan ehtiyoj yanada kuchaydi. Maktabgacha yoshdagi bolalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashda xalq og'zaki ijodi namunalari foydalangan holda maktabgacha ta'lim bo'yicha samarali o'quv rejasi va o'qitish strategiyalarini ishlab chiqish, aqliy, ma'naviy-axloqiy tarbiyani folklor namunalari orqali singdirish, koreys, yapon folkloridan foydalanish bo'yicha ilmiy tadqiqotlar olib borish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu sohada zamonaviy talablarga javob beradigan ilg'or pedagogik usul va uslublarni ishlab chiqish, o'quv va o'quv-metodik adabiyotlarning yangi avlodini yaratish va nashr etish ham g'oyat dolzarb vazifadir. Maktabgacha ta'lim tashkilotlariga shifokorlar ajratish, tibbiyot hamshiralarning malakasini oshirish, tez tibbiy yordam ko'rsatish uchun dori-darmon, sanitariya-gigiyena vositalari bilan to'liq ta'minlash, bolalarning ovqatlanishini belgilangan me'yorlar darajasida tashkil etish zarurligi ta'kidlandi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlariga mo'ljallangan o'quv-metodik va didaktik adabiyotlarni nashr etishga doir standartlarni qayta ko'rib chiqish va tasdiqlash masalasiga ham e'tibor qaratildi.

Bitiruv malakaviy ishi mavzusining o'rganilganlik darajasi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotining katta yosh guruhidagi bolalarni ijodiy faoliyatini loyihalash borasida ko'plab xorijiy va hamdo'stlik mamlakatlarida, shu jumladan, respublikamizda bir qator ishlar amalga oshirigan bo'lib, ularda

MTT katta yosh guruhidagi bolalarda ijodiy faoliyatni loyihalashga ta'sir etuvchi omillar, statistik, demografik, huquqiy va hududiy xususiyatlar har tomonlama ilmiy tahlil qilishga harakat qilinadi. Ijodiy faoliyatni loyihalashni anglashga salbiy ta'siri ijtimoiy-falsafiy jihatdan maxsus tadqiq etilgan.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni har tomonlama tarbiyalash muammosi tarixiy xarakter kasb etib, bu borada Sharq mutafakkirlari Abu Nasr Forobiy, Abu Ali Ibn Sino, Al-Xorazmiy, Abu Rayhon Beruniy, Alisher Navoiy kabi mutafakkirlar tomonidan yaratilgan ilmiy va didaktik manbalar tarbiya ishida muhim ahamiyatga ega.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarni har tomonlama rivojlantirishga oid tadqiqotlar o'zbek olimlaridan F.R.Qodirova, O.Xasanboyeva, Q.T.Olimov, M.Mirsoliyeva, G.Djanpeisova, M.Agzamova D.G.Boboyeva, H.M.Tojiboyeva, X.A.Umarova, J.G'.Yo'ldoshev, S.O.Gaziyeva, L.R.Mo'minova, S.T.Turg'unov, Sh.Shodmonova, N.Djamilova, M.Yu.Ayupova, Z.Rahimova, N.Sh.Abdullaeva, G.A.Berdaliev, G.M.Nazirova, Z.F.Azizova, N.I.Rejametova, I.To'ychieva, S.S.Raximova, M.M.Berdieva, M.N.A'zamova, D.A.Abdurahimova, M.N.Xushnazarova va boshqa tomonidan olib borilgan.

Lekin, ushbu mualliflar maktabgacha ta'lim tashkilotining katta yosh guruhida bolalarning ijodiy faoliyatini loyihalashtirish masalalarining komponentlarini qisman tadqiq qilganlar.

Biz bitiruv malakaviy ishimizda, maktabgacha ta'lim tashkilotining katta yosh guruhida bolalarning ijodiy faoliyatini loyihalashtirish masalasini yaxlit mavzu sifatida tanlab oldik. Shu nuqtai nazardan mavzu dolzarb va amaliy ahamiyatga ega.

Bitiruv malakaviy ishining ob'ekti: MTT da katta yoshdagi bolalar ijodiy faoliyatini loyihalash bitiruv malakaviy ishining ob'ekti hisoblanadi.

Bitiruv malakaviy ishining predmeti: MTT ning katta yoshdagi bolalar ijodiy faoliyatini loyihalashtirishning metodologik asoslari bitiruv malakaviy ishining predmeti hisoblanadi.

Bitiruv malakaviy ishining maqsadi: MTT ning katta yosh guruhida bolalarni ijodiy faoliyatini loyihalashtirish usullari va vositalarini o'rganish.

Bitiruv malakaviy ishining vazifalari:

1. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida katta yoshdagi bolalar bilan ishlash tushunchasi va mohiyatini o'rganish;
2. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida katta yoshdagi bolalar bilan ish

olib borish asoslarini yoritish;

3. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida katta yosh guruhidagi bolalarning

ijodiy faoliyatini loyihalash asoslarini taxlil qilish;

4. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida katta yosh guruhidagi bolalarning

ijodiy faoliyatini rivojlantirishga qaratilgan metod va o'yinlarini takomillashtirish;

5. Maktabgacha katta yoshdagi bolalarda ijodiy faoliyatlarini

loyihalashtirishning mazmunini o'rganish;

6. Maktabgacha katta yoshdagi bolalarda ijodiy faoliyatlarini loyihalashtirish bo'yicha tajriba-sinov ishlarini o'tkazish;

Tadqiqotning ilmiy farazi: shundan iboratki, maktabgacha katta yoshdagi bolalarda ijodiy qobiliyatlarini shakllantirish mumkin agarda:

- bolalarning yoshiga, imkoniyatlariga, qiziqishlariga mos ta'lim mazmuni, ijodiy topshiriqlar tizimi ishlab chiqilsa;

- ta'lim mazmuni ilmiy asoslangan, uning metodikasi amaliyotda sinab

ko'rilgan holda joriy etilsa; ta'lim-tarbiya jarayonida tarbiyachi va tarbiyalanuvchi ijodkorligi,

tashabbuskorligi, mustaqilligi, faolligi ta'minlansa;

Tadqiqotni amalga oshirishda foydalanilgan metodlar:

- ilmiy tadqiqot mavzusiga doir falsafiy, tarixiy, pedagogik, psixologik,

metodik adabiyotlarni, hukumatimizning rasmiy hujjatlarini o'rganish va tahlil qilish;

- amaliyotda bolalarda ijodiy faoliyatini loyihalashtirishga oid dastur,

o'quv va metodik qo'llanmalarni ilmiy-pedagogik jihatdan tahlil etish;

- maktabgacha ta'lim tashkilotlari rahbarlari va pedagoglari, ota-onalar hamda bolalar bilan mavzu bo'yicha umumiy, yakka tartibda yozma va og'zaki suhbatlar uyushtirish, anketa so'rovlarini o'tkazish;

- maxsus ishlanmalar asosida bajarilgan ishlarni pedagogik

eksperimentdan o'tkazish;

- tajriba-sinov ishlarini olib borish;

Tadqiqotning metodologik asoslari: O'zbekiston Respublikasining "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi qonuni, Maktabgacha ta'lim va tarbiyaning davlat standartini tasdiqlash to'g'risida"gi qarori, «Ta'lim to'g'risida»gi Qonuni, «Ilk kadam» maktabgacha ta'lim muassasasining davlat o'quv dasturi, ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yilgan davlat talablari shuningdek, bolaning shaxs sifatida kamolga yetishida tasviriy faoliyatning o'rnini ko'rsatuvchi manbalar, barkamol insonni tarbiyalashdagi pedagogik va psixologik g'oyalar.

Bitiruv malakaviy ishining nazariy ahamiyati: shundan iboratki maktabgacha ta'lim tashkilotida katta yosh guruhidagi bolalarni ijodiy faoliyatini loyihalashini joriy etishning pedagogik xususiyatlari aniqlanadi.

Bitiruv malakaviy ishining amaliy ahamiyati: maktabgacha ta'lim tashkilotida katta yosh guruhidagi bolalarni ijodiy faoliyatining loyihalashini rivojlantirishga zamin yaratishga xizmat qilishi mumkin.

Bitiruv malakaviy ishi mavzusining ilmiy yangiligi:

1. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida katta yoshdagi bolalar bilan ishlash tushunchasi va mohiyati o'rganilgan;

2. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida katta yoshdagi bolalar bilan ish

olib borish asoslari yoritilgan;

3. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida katta yosh guruhidagi bolalarning

ijodiy faoliyatini loyihalash asoslari taxlil qilingan;

4. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida katta yosh guruhidagi bolalarning

ijodiy faoliyatini rivojlantirishga qaratilgan metod va o'yinlar takomillashtirilgan;

5. Maktabgacha katta yoshdagi bolalarda ijodiy faoliyatlarini

loyihalashtirishning mazmuni o'rganilgan;

6. Maktabgacha katta yoshdagi bolalarda ijodiy faoliyatlarini loyihalashtirish bo'yicha tajriba-sinov ishlari o'tkazilgan;

Tadqiqotning bosqichlari: ilmiy tadqiqot ishi uch bosqichda amalga oshirildi:

Birinchi bosqichda ilmiy-tadqiqot mavzusiga aloqador va yaqin bo'lgan ilmiy, ilmiy-metodik manbalar o'rganildi. Maktabgacha katta yosh guruhlarida ijodiy faoliyat bo'yicha olib borilayotgan mashg'ulotlar kuzatilib, tahlil etildi. Shu asnoda maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyachi va tarbiyalanuvchilarida ijodiy faoliyatini loyihalashtirish bo'yicha mavjud bilimlar aniqlandi, yutuq va kamchiliklar tahlil etildi.

Ikkinchi bosqichda tadqiqot rejasi, nazariy asosi va mazmuni aniqlandi. Maktabgacha katta yoshdagi bolalarda ijodiy faoliyat mashg'ulotlari orqali ijodiy faoliyatlarini loyihalashtirishning mazmuni yaratildi.

Uchinchi bosqichda ishlab chiqilgan metodik tavsiyalar eksperimental sharoitda tajriba-sinovdan o'tkazildi, olingan natijalar matematik-statistik metod orqali tahlil etilib, umumlashtirildi. Maktabgacha katta yoshdagi bolalarda ijodiy faoliyat mashg'ulotlari orqali ijodiy faoliyatlarini loyihalashtirishga xizmat qiladigan metodik tavsiyalar yaratildi.

Malakaviy bitiruv ishimiz tarkibi: Kirish, III bob, VI fasl, bob bo'yicha xulosalar, umumiy xulosa, foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati va ilovadan iborat.

I BOB. MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA KATTA YOSH GURUHIDAGI BOLALAR BILAN ISH OLIB BORISH LOYIHASI.

1.1. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida maktabgacha yoshdagi bolalar bilan ishlash tushunchasi va mohiyati

Maktabgacha bo'lgan yosh — bolalarning tug'ilgan paytidan yetti yoshgacha, to ularga umumiy o'rta ta'lim tashkilotlarida ta'lim berish boshlangan paytga qadar bo'lgan yoshi.

Maktabgacha ta'lim tashkiloti — maktabgacha ta'lim va tarbiya sohasida ta'lim va tarbiya xizmatlari ko'rsatuvchi davlat va nodavlat tashkiloti

Maktabgacha ta'lim va tarbiya — bolalarga ta'lim va tarbiya berishga, ularni intellektual, ma'naviy-axloqiy, etik, estetik va jismoniy jihatdan rivojlantirishga, shuningdek bolalarni umumiy o'rta ta'limga tayyorlashga qaratilgan uzluksiz ta'lim turi

Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risidagi qonunning maktabgacha bo'lgan yosh davrlari. Bolalarni maktabgacha ta'lim tashkilotlariga qabul qilish va ulardan chiqarish deb nomlangan 6-bobining 32-moddasida maktabgacha bo'lgan yosh va uning davrlari keltirilgan. Qonunga ko'ra, maktabgacha bo'lgan yosh bola shaxsining jismoniy, psixologik va ijtimoiy jihatdan shakllanishining asosiy davridir.

Maktabgacha bo'lgan yosh quyidagi davrlarni o'z ichiga oladi: go'daklik (tug'ilganidan bir yoshgacha); ilk bolalik (bir yoshdan uch yoshgacha); maktabgacha bo'lgan kichik yosh (uch yoshdan to'rt yoshgacha); maktabgacha bo'lgan o'rtacha yosh (to'rt yoshdan besh yoshgacha); maktabgacha bo'lgan katta yosh (besh yoshdan etti yoshgacha).

Bizning bitiruv malakaviy ishimiz maktabgacha katta yoshdagi bolalarni ijodiy faoliyatini loyixalashtirish bo'lib, katta yosh guruhida olib boriladigan ishlarni loyixalash mazmuni va uning natijalari yoritib beramiz.

Maktabgacha katta yoshdagi bolalarda ijodiy faoliyatini loyihalashtirish — bolalarda tevarak — atrofdagi narsalarga ijodiy munosabatni tarbiyalashda, faollikni va mustaqil fikrlashni taqozo etadi. Bu bilan bolalarimizda aql —idrokni, o'tkir zehnni, ijodiy qobiliyatlarini tarbiyalab boramiz.

Ijodkorlik insonning tabiiy va ijtimoiy dunyoni voqelikning ob'ektiv qonunlari asosida o'z maqsadi va ehtiyojlariga muvofiq o'zgartiradigan faoliyatidir. Ijod mahsuli bu inson ongining faol mahsulidir.

Bolaning faolligi ijtimoiy tarixiy tajribani o'zlashtirishga yordam beradi, buning asosida uning bilish, ko'rgazmali, o'yin, eng oddiy mehnat va o'quv kabi xilma-xil faoliyat turlari, shuningdek, muomalasi shakllanadi. Bola u yoki bu faoliyatni o'zlashtirib, faollik ko'rsatadi, ayni paytda shu faoliyat bilan bog'liq bilimlar, malaka, ko'nikmalarni o'zlashtiradi. Shu asosda unda xilma-xil qobiliyatlar va shaxs xususiyatlari shakllanadi.

Faoliyat - kishining moddiy va ma'naviy ne'matlar yaratish borasidagi hamda shaxsiy va ijtimoiy sohadagi ma'lum bir maqsad sari qiladigan xatti-harakatlar majmuasidir.

Faoliyat - insonni belgilangan (rejalashtirilgan) maqsadga erishishdir.

Faoliyat - bir narsani aniqlash uchun biror narsa qilish xohishi (jarayoni)¹. Bolaning faoliyatdagi faol mavqeyi uni faqat tarbiya obyektiga emas, shu bilan birga tarbiya subyektiga ham aylantirdi. Bu bolani tarbiyalash va rivojlantirishda faoliyatning yetakchilik rolini belgilaydi, bolalarning rivojlanishi va tarbiyalanishining yosh bilan bog'liq davrlarida faoliyatning turli xillari yonmayon bo'ladi va o'zaro ta'sir ko'rsatadi, lekin bunda ularning roli bir xil bo'lmaydi: har bir bosqichda faoliyatning yetakchi turi ajratiladi, unda bolaning rivojlanishidagi asosiy yutuqlar namoyon bo'ladi.

Mamlakatimizda o'tkazilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy islohotlarni, xorijiy mamlakatlar ilg'or tajribasi hamda ilm-fan yutuqlari va zamonaviy axborotkommunikasiya texnologiyalarini inobatga olgan holda maktabgacha ta'lim tizimida ma'naviy barkamol va intellektual jihatdan rivojlangan shaxsni tarbiyalash.

Xozirgi tadqiqotlar maktabgacha yoshdagi bolalar rasm chizish, loy va plastilin o'yinchoqlar yasashda ijodiy faoliyat ko'rsata olishini isbotladi. Albatta, bolalarni badiiy ijodiy qobiliyatlari o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, kattalar ijodkorligi mezonlariga javob bera olmaydi.

Ta'lim jarayonida, ertaklar eshitish, har xil rasmlarni ko'rish tufayli bola o'yinchoq yasashdan oldin o'zi bevosita idrok etgan predmetlar doirasiga kirmaydigan narsalarni asta —sekin tasavvur qila boshlaydi. Bolada avval kattalarning og'zaki ta'siri bilan ixtiyoriy tasavvur obrazlari hosil bo'lib, keyinchalik

¹ «Pedagogika» fanidan izohli lug'at. -T.: 2010. 534-535 betlar

ular bolaning mustaqil fikrlashidan vujudga kelishi mumkin. Bolalar badiiy ijodiy qobiliyatlarini shakllantirish yo'llarini o'rganganda, bolalarga berilgan topshiriqlarni 3 bosqichda murakkablashtirib borishimiz mumkin.

Birinchi bosqichda bolalarga ulardan ijodiy faoliyatda dastlabki yo'nalishni talab qiladigan topshiriqlar beriladi: Tarbiyachining (o'zing yasa, bir narsa o'yla, qidirib top, o'zgartir kabi) ko'rsatmalari bo'yicha bolalar pedagog bilan birga ishlab, ijodkorlik elementlarini namoyon etadilar.

Ikkinchi bosqichda bolalarni aniq maqsadga muvofiq ishlashga va izlanishga talab etuvchi topshiriqlar beriladi. Bola tarbiyachi bilan birga ishlab, o'zlashtirgan ko'nikmalarni kombinatsiyalash va o'zgartirish mumkinligini tushuna boshlaydi.

Nihoyat, uchinchi bosqich — bolani turli faoliyatda fikrlash bo'yicha mustaqil harakat qilishga, o'z ishlarini rejalashtirishga, tasvirlash vositalarini tanlashga o'rgatadigan topshiriqlardan iboratdir.

Tarbiyachi bolalarga topshiriqni emotsional tarzda tushuntiradi. Tarbiyachining izohi bolalarni qiziqtirishi, buning uchun tarbiyachi goho o'yin elementlaridan, o'yin harakatlaridan foydalanishi mumkin. Bolalar ko'z o'ngida qo'g'irchoqlar paydo bo'ladi. Ular birgalikda tomosha qo'yishni so'raydilar. Bunday ertak personajlarning kutilmaganda paydo bo'lishi bolalarni suyuntirib yuboradi. O'yinchoqlarning harakatlarini ko'rib, bolalar sevinib ketadilar, tarbiyachi ularga qarab murojaat qilayotganidan mamnun bo'ladi. Agar tarbiyachi mashg'ulotda o'yin usulini qo'llayotgan bo'lsa, u mashg'ulot davomida o'yinda qatnashadigan personaj to'g'risida oldindan o'ylab qo'yadi. Masalan, qo'g'irchoq mana shunday personaj rolini bajarib, bolalar qanday ishlayotganligi bilan, topshiriqni kim qanday bajarayotganligi bilan qiziqib ko'rishi mumkin. Keyin u bolalarning hatti — harakatlarini ma'qullaydi, ijodiy ishlashga qiynalayotgan bolalarga yordam beradi va boshqa shunga o'xshagan ishlarni bajaradi.

Har bir faoliyat ehtiyoj, sabablar, faoliyat maqsadi, mavzuyi, vositalari, buyumlar bilan amalga oshiriladigan harakatlar va nihoyat, natija bilan ajralib turadi. Ilmiy ma'lumotlarning dalolat berishicha, bola ularni darhol emas, balki asta-sekin va katta yoshdagi odamning rahbarligida egallaydi. Bola faoliyatining xilma-xilligi va boyligi, uni egallashdagi muvaffaqiyat oiladagi, bolalar bog'chasidagi tarbiya va

ta'lim sharoitlariga bog'liq bo'ladi. Bolaning dastlabki yoshlaridan boshlab faoliyatning eng oddiy turlari uning shaxsiy qobiliyatlarini, xususiyatlarini va atrofdagi narsalarga munosabatini shakllantirishning asosi hisoblanadi. Ilk yoshdagi bolaning kattalar bilan muomalasining (hissiy va hissiypredmetli muomalasining) eng oddiy turlari unda taassurotlarga bo'lgan ehtiyojini rivojlantiradi, tasavvurlarini shakllantiradi. Yangi harakat usullarini egallab borgan sayin bolalarning faolligi oshib boradi. Biroq faollik darajasi, uning rivojlanishi irsiy jihatdan shart qilib qo'yilgan zaminga, taqlid qilishga ham bog'liq bo'ladi. Hayotning dastlabki yillarida bola bilan muomala qilishni va buyumlar bilan ish olib borishni o'z ichiga oladigan yo'l-yo'riq tadqiqot faoliyati bolalar faoliyatining asosiy turlari bo'ladi. Tarbiyachilar bolalar bilan muomalada bo'lar ekanlar, ularni buyumlar dunyosiga olib kiradilar. Shunday yo'l bilan bolalar o'ziga xos buyumlar bilan bog'liq faoliyatni egallaydilar. Bunda muomalaning o'zi bola uchun zarur ehtiyojga aylanadi. Buyumlar bilan bog'liq faoliyatni tashkil etish oilada ham, maktabgacha ta'lim tashkilotida ham bir va ikki yoshli bolalarni tarbiyalash vazifalaridan biri hisoblanadi, chunki bu faoliyatda barcha bilish jarayonlari, maqsadlari va xulq-atvor sabablari rivojlanadi. Bu faoliyatda bolalar tarbiyachilar rahbarligida buyumlarning xususiyatlari, ular bilan qilinadigan harakatlar to'g'risida dastlabki bilimlarni o'zlashtiradilar, Bola ikki yarim yoshga to'lganda buyumlar bilan bog'liq faoliyat va muomala ancha yuqori rivojlanish darajasiga erishadi, o'yin va tasviriy faoliyatga o'tish uchun asos yaratiladi. Kattalar uyushtiradigan muloqot va faoliyatda bolalarda o'zini o'zi anglashning dastlabki shakllari shakllanadi. Bola o'zini atrofdagi odamlardan ajratadigan, o'z imkoniyatlarini anglab yetadigan bo'la boshlaydi. Mustaqillik rivojlanishining ana shu bosqichida bolalar kattalarning vasiyligini qisman cheklashga intiladilar. O'zini-o'zi anglashning dastlabki shakllari xulq-atvor sabablarini shakllantirishning boshlanishi bo'ladi. Ilk yoshdagi bolalarning faolligi va mustaqilligi bevosita katta odamning ishtiroki va ta'siri ostida ro'y bersa, 4-6 yoshli bolalar xilma-xil faoliyatga tobora mustaqil, o'z xohishlariga ko'ra qo'shiladilar, bunda ongning roli oshadi va ba'zan ijodiy xususiyatga ega bo'ladi. Ilmiy tadqiqotlarning ko'rsatishicha, maktabgacha ta'lim yoshida yetakchi bo'ladigan o'yin faoliyatida maktabgacha yoshdagi bolaning ijtimoiy, bilish faolligi rivojlanadi. Tarbiyachilar rahbarligidagi o'yinlar chog'ida bolalar turli harakat usullarini, buyumlar, ularning xususiyatlari va belgilari to'g'risidagi bilimlarni o'zlashtiradilar. Bolalar makon, vaqt munosabatlarini, o'xshashlikka va bir xillikka oid aloqalarni

anglab yetadilar, tushunchalarni egallaydilar. Harakatli o'yinlar harakatlarning rivojlanishiga, makonda yo'l-yo'riq topishga yordam beradi. Birgalikdagi o'yinlarda bolalar odamlar o'rtasidagi munosabatlarni, harakatlarni muvofiqlashtirishning ahamiyatini anglab yetadilar va o'zlashtiradilar, atrofdagi narsalar to'g'risidagi tasavvurlarini kengaytiradilar. Katta maktabgacha yoshdagi bolalarda o'yin faoliyatining mazmuni xilma-xil bo'ladi va har tomonlama rivojlanish imkoniyatlari kengayadi. O'yin xayolni rivojlantirishga, atrofdagi voqelik, odamlar mehnati to'g'risidagi bilimlarni chuqurlashtirishga, shaxsning jamoatchilik xususiyatlarini shakllantirishga ko'maklashadi. Muntazam mehnat topshiriqlari o'z faoliyatini jamoat manfaatlariga bo'ysundirish, ijtimoiy foyda kelishiga amal qilish, mehnatning umumiy natijalaridan quvonish ko'nikmalarini tarbiyalaydi va rivojlantiradi. Mashg'ulotlardagi eng oddiy o'quv faoliyati atrofdagi tabiat, ijtimoiy turmush, odamlar haqidagi bilimlarni o'zlashtirishga, shuningdek aqliy va amaliy ko'nikmalarni shakllantirishga yordam beradi. Agar 3-4 yoshda ta'lim paytida bolalarning e'tibori tabiat, odamlar hayotidagi aniq faktlar va hodisalarga qaratilsa, 5-6 yoshli bolalarga ta'lim berish muhim aloqalar va munosabatlarni o'zlashtirishga va aloqalarni umumlashtirishga hamda eng oddiy tushunchalarni shakllantirishga qaratilgan bo'ladi, bu esa bolalarda tushunish tafakkurining rivojlanishiga olib keladi. O'zlashtirilgan bilimlar va rivojlangan aqliy qobiliyatlarni bolalar xilma-xil o'yinlarda va mehnatda qo'llaydilar. Bularning hammasi bola shaxsining rivojlanishiga ta'sir etadi, unda faoliyatning yangi mazmuniga qiziqishni shakllantiradi. Maktabgacha yosh davridagi ehtiyojlar, his-tuyg'ular, sabablar, maqsadlarni tarbiyalash va rivojlantirish shu darajaga yetadiki, u bolaga maktabdagi muntazam o'qishga o'tish imkonini beradi. Kichik maktab yoshida asosiy narsa o'qish bo'lib qoladi va uni bolalar ijtimoiy ahamiyatga moyilik faoliyat sifatida tushunadilar. Bolaning jamiyatdagi yangi mavqeyi o'z xatti-harakatini va tengdoshlarining xatti-harakatini o'zgacha nuqtayi nazardan maktab o'quvchisi nuqtayi nazaridan baholashni shart qilib qo'yadi. Bola faollik, ijodkorlik ko'rsatib, kattalarning uning xulq-atvoriga va turining mazmuni va tuzilishining ijtimoiy tarixiy tabiati har bir yosh avlodga obyektiv ravishda berilgan bo'ladi, Odamlarning ishlab chiqarish qurollarida, bilimlarda, san'atda, axloqda va hokazolarda jamlangan sermahsul faoliyati natijalari birgalikdagi faoliyatda va muloqotda bo'lgan paytda tarbiya va ta'lim vositasida katta avloddan kichiklarga beriladi. Odam shaxsining ijtimoiy tabiati ana shunday shakllanadi.

Bola hayotining yettinchi yilida undagi harakatlar ko'lami kengayadi va aniqlashadi, uning jismida harakatlarning o'zaro moslashuvi boshlanadi. 6-7 yoshli bolalar o'zini idora qilish va o'z harakatlarini nazorat qilish imkoniyatiga ega bo'la boshlaydi. Bu yoshdagi o'g'il bolalarda mustaqil faoliyat ko'rsatish, tashabbuskorlik rivojlanadi hamda kattalar fikrini tinglash ishtiyoqi shakllanadi. Bu davrda bolaning bo'yi 120 sm ga yetadi, og'irligi 22-24 kg bo'ladi. Bu yoshda bola chiniqadi, qiziquvchan bo'ladi, o'z salomatligini nazorat qila oladi. Uning idrok kuchi va tafakkuri jadal rivojlanadi, moddiy borliqni bilishga intila boshlaydi. Bolalarda gigiyenik malakalar shakllana boradi. Bolani maktabga tayyorlash jarayonida ularda faoliyatning yangi turi bo'lgan ta'lim olishga o'qishga ishtiyoq uyg'otish lozim. Bu o'rinda bolalarni ruhan ta'lim jarayoniga kirishishga tayyorlash maqsadida dastlabki o'quv elementlarini o'rgatish lozim. Har qanday olti yoshli bola maktabga qabul qilinishi mumkin. Buning uchun u jismonan, ruhan hamda aqliy jihatdan ta'lim olishga tayyor bo'lishi kerak. Bolalarni maktabga tayyorgarlik darajasini aniqlashda tashxis markazlarining xulosalariga tayanish lozim. Shu bilan bir qatorda maktabning moddiy-texnik bazasi olti yoshli bolalarga ta'lim berish imkoniyatiga ega bo'lishi shart. O'qituvchining pedagogik-psixologik bilim darajasi, axloq-odobi va shaxsiy sifatlari olti yoshli bolalarga ta'lim va tarbiya berish uchun loyiq bo'lganda, u olti yoshli bolalarni o'qitish huquqiga ega bo'ladi. Shuning uchun ham 6-7 yoshli bolalar, ularni qabul qiladigan maktablar hamda bu bolalarni o'qitadigan o'qituvchilar pedagogik-psixologik nuqtayi nazardan alohida-alohida diagnostika qilinishi va shundan keyingina ta'lim jarayoniga kirishilishi kerak.

Respublikada maktabgacha ta'lim tizimi bo'yicha qabul qilingan Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan Davlat talablari, "Ilk qadam" maktabgacha ta'lim tashkilotining o'quv dasturi, bolalarni bir yillik maktabga bepul tayyorlov guruhlari uchun ishlab chiqilgan "Ilm yo'li" variativ dasturi bolalarni maktab ta'limiga tayyorlashdek zarur ishni ta'minlaydi. Ya'ni, bu o'rinda maktabgacha ta'lim tashkiloti va maktab ishidagi izchillik katta ahamiyat kasb etadi. Bu izchillik ta'lim tizimining barcha bo'g'inlari orqali ta'minlanib, izchillikni amalga oshirishning mavjud imkoniyatlari, ta'lim tizimi va uning tarkibiy va g'oyaviy tuzilishi prinsiplari asosida amalga oshiriladi. Maktabgacha ta'limning maqsad va vazifalari tarbiyaning bolalar yosh xususiyatlari hisobga olingan umumiy maqsad va vazifalaridan kelib chiqib belgilanadi. Bu esa maktabgacha ta'lim tashkiloti va maktab o'rtasida izchillikni ta'minlashning asosiy negizi hisoblanadi.

Maktabgacha ta'lim tashkiloti va maktabdagi ta'lim-tarbiya vazifa, shakl hamda metodlarining turli yosh bosqichlarida bola shaxsini har tomonlama shakllantirishni amalga oshirish maqsadlarida o'zaro aloqasini qaror toptirish izchillik ifodasi hisoblanadi. Maktabgacha ta'lim tashkiloti va maktab izchilligi quyidagi tamoyillarga asoslanadi:

-maktabgacha ta'lim tashkilotlaridagi ta'lim-tarbiyaviy jarayonda bolalarning umumiy rivojlanishining zaruriy darajasiga erishish uchun maktabga qo'yiladigan talablarga yo'nalganligi;

- bola shaxsini boshlang'ich ta'lim maqsad va vazifalariga muvofiq keluvchi sifat jihatidan shakllantirish. Bunda asosan maktabgacha ta'lim tashkiloti va maktabdagi pedagogik jarayonda ta'lim-tarbiyaning shaxsni uzluksiz yuksalib boruvchi shakllanishini ta'minlovchi yaxlit, dinamik va istiqbolli tizimni amalga oshirish uchun sharoit yaratadi. Maktabgacha ta'lim tashkiloti va maktab o'rtasidagi izchillikning qaror topishi tayyorlov guruhi bolalari va 1-sinf bolalalariga ta'lim-tarbiya berish sharoitlarini yaqinlashtiradi, Shunga ko'ra maktab ta'limining yangi sharoitlariga o'tish bola uchun sezilarsiz bo'lgan psixologik qiyinchiliklar bilan amalga oshiriladi. Bunda bolalarning yangi sharoitlarga tabiiy kirib borishlari ta'minlanadi, bu esa o'quvchilarga maktabga birinchi kelgan kunlaridan boshlaboq ta'lim-tarbiya berish samaradorligini oshirishga yordam beradi. Maktabgacha ta'lim tashkiloti va maktabdagi butun pedagogik jarayonning bola shaxsini har tomonlama rivojlantirishga yo'nalganligi ular o'rtasida ta'lim-tarbiya izchilligiga erishishning asosiy sharti hisoblanadi. Maktabgacha yoshdagi bolalar egallagan xulq-atvor va kattalar va tengqurlar o'rtasidagi o'zaro munosabatlar shakllari, ma'naviy tasavvurlar va hissiyotlar boshlang'ich sinflarda amalga oshiriladigan axloqiy tarbiyaning o'quvchilarda rivojlantirishdagi ma'naviy xatti-harakat, ong, hissiyot va munosabatlarning zamini hisoblanadi. Maktab - maktabgacha davrlarda shakllantiriladigan jamoatchilik xususiyatlarini sifat jihatdan yanada rivojlantirish uchun zarur sharoitlar yaratadi, o'quvchi shaxsi jamoatchilikga yo'nalganligini qaror toptirishni ta'minlaydi. Maktab o'quvchilarda yuksak insoniy hissiyotlar: vatanparvarlik, mehnatsevarlik va milliy istiqloq g'oyalari, o'z vatani oldidagi o'z burchlarini his etish kabi hissiyotlar tarkib toptiriladi. Bularning asosini maktabgacha yillarda shakllantirilgan ota-onaga, oilaga muhabbat, kattalarga hurmat, tabiatni sevish, uni asrash kabilar tashkil etadi.

Maktab ta'limida bolalarning estetik tarbiyasiga doir ishlar davom ettirilib, o'quvchilarda estetik tasavvurlar, voqelikni estetik ko'ra bilish chuqurlashtiriladi. Musiqa, tasviriy san'at darslarida, badiiy faoliyat turlarida amaliy ko'nikmalar takomillashtiriladi, ijodiy qobiliyatlari rivojlanadi. Axloqiy munosabatlar, xulqatvor etikasi tarbiyalanadi. Mehnat ahliga ijobiy munosabatni shakllantirish, malaka va ko'nikmalari shakllantiriladi. Mehnat ta'limidagi izchillik amalga oshiriladi, mustaqillik, uyushtira olish, tashkilotchilik kabilar rivojlanadi.

1.2. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida katta yoshdagi bolalar bilan ish olib borish asoslari

Maktabgacha ta'lim tashkilotida katta yoshdagi bolalar bilan amalga oshiriladigan ta'lim-tarbiyaviy ish mazmunini belgilovchi dastur aloqasi izchillik asosini tashkil etadi. Maktabgacha ta'lim tashkilotida va boshlang'ich sinflarning amaldagi dasturlarini qiyoslash ular o'rtasida ma'lum izchil aloqa borligini ko'rsatadi. Bu quyidagilarda namoyon bo'ladi:

- maktab va maktabgacha ta'lim tashkilotida dasturlariga asos qilib olingan falsafiy va psixologik nuqtayi nazarlar birligi;

- ta'lim-tarbiya jarayonidagi prinsiplar birligi (mazmunning tarbiya maqsadi va vazifalariga muvofiqligi, ilmiyligi, ta'limning tarbiyalovchi va rivojlantiruvchi xususiyatlari);

- fanlar o'rtasidagi izchillik.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodiy faoliyatlarini loyihalashtirish deganda bola topshiriqni bajarishda ijodkorlik, tashabbuskorlik va tasvirlayotgan narsasiga ish jarayonida ijodiy yondoshish malakasi, fantaziyasi mavjudligi tushuniladi. Shu bilan birga bolada mussavvirlarning ijod mahsullarini o'rganish, kuzatish chog'ida uni tahlil qila olish malakasining mavjudligi va nihoyat bajarilgan ishning sifat darajasini, ish jarayonida ozodalik va tartiblilikka rioya qilish malakasi kabilar tushuniladi.

Ijodiy qobiliyat insonni hayvondan farqlab turadigan bir xususiyatdir. Bu qobiliyat insonga nafaqat hayoti davomida qo'l kelishi va undan foydalanishi mumkin, balki uning ko'rinishini o'zgartirishi ham mumkin.

Bolalar ijodiyoti va uning o'ziga xos tomonlarini tushunish pedagoglardan ko'pgina bilimlarga ega bo'lishni talab etadi. Pedagog san'atda bu faoliyat kanday xarakterga ega, rassom badiiy obrazni yaratishi uchun qanday vositalardan foydalanayapti, uning ijodiy faoliyatining bosqichlari qanday degan savollarga javob bera olishi kerak.

Bolalar atrof-olam bilan tanisha borish jarayonida ularni o'z faoliyatlarida ya'ni o'yinlarida, chizgan rasmlarida, loy ishlarida, hikoyalarda va hokazolarda aks ettiradilar. Bolalar tasviriy faoliyatda atrof-olamdan olgan tassurotlarini, tasavvurlaridagi timsollarni turli-tuman materiallardan va aniq shakllar yordamida tasvirlashga harakat qiladilar.

Maktabgacha ta'lim tashkilotida katta yoshdagi bolalarda va boshlang'ich sinflardagi tabiatshunoslik bilimlari har ikkala holatda ham organizm va muhit birligiga tayanadi. Jonli va jonsiz tabiat hodisalari, tabiat kishilar mehnatining birbirini taqozo etishi shu asosda qaraladi. Izlanishlar natijasida, tarbiyachilar bolalarni maktabga tayyorlab berishda o'zini juda katta hissi bor deb hisoblashadi va bu ishga juda katta yondashuv bilan qarashadi. Har bir bilim darajasining o'sish davrida berilgan pedagogik strategiyalar natijasida uch xil tarzdagi qobiliyat yuzaga keladi: tanishish, uddalay olishlik va muddatidan oldin o'rganish tajribasi. Maktabgacha ta'lim tashkilotida va maktabda o'qitish izchilligi asosini tashkil etuvchi yagona nazariy yondashuvlar, dasturlar mazmunida, bolalalar imkoniyatlari va bilimlarining tuzilishlarini hisobga olib turlicha hal etiladi. Maktabgacha yoshdagi bolalar bilimlarning asosiy mazmunini atrof dunyo haqidagi xilma-xil tasavvurlarning keng doirasi va ayrim elementar tushunchalar tashkil etadi. Voqelikning turli sohalari haqidagi tasavvurlarning umumiy tizimi bolaga dunyoni to'g'ri anglay olish va umumiy rivojlanishning zarur darajasini ta'minlaydi, bu esa zamonaviy ta'lim mazmunini egallashga katta imkoniyat yaratadi. Maktabda o'quvchilar bilimlarining mazmuni yuqori darajaga ko'tarila borib, voqelikning turli sohalariga oid bilimlarini yanada kengaytirish va chuqurlashtirish jarayoni faol sodir bo'ladi, ayni shu vaqtda o'quvchilar oldiga bilimlarni nazariy nuqtayi nazardan anglash masalasi ko'ndalang qo'yiladi. Maktabning ta'limiy jarayonida o'quvchilarda ilmiy tushunchalarni shakllantirish bosh vazifa hisoblanadi. O'quvchilarning dunyo haqidagi bilimlarini tabaqalashtirish 1-sinfdan boshlab, fanni o'tishda, fan asoslarini maqsadli o'rganishda o'z aksini topadi. Bilimlarni kengaytirish, chuqurlashtirish,

tizimli hamda ilmiy tushunchalarni o'zlashtirishda o'qishda qo'llaniladigan metod va shakllarning ahamiyati kattadir. O'qitish metodlardagi izchillikning sharti - ularni bolalarning bilim, malaka va ko'nikmalarini ongli, mustaqil egallashlari, bolalarni maktabda va maktabgacha ta'lim tashkilotida ham aqliy qobiliyatlari va ijodiy faolliklarini rivojlantirishga yo'nalganligining birligidir. Maktabgacha ta'lim tashkilotida katta yoshdagi bolalarda qo'llaniladigan o'qitish metodi va usullari bolalarning keng aqliy hamda ma'naviy-irodaviy rivojlanishlariga yordam beradi va shu orqali ularning yangi mazmunini egallashga darsda o'qituvchi bilan murakkabroq o'zaro aloqa shakllariga tayyorgarliklarini ta'minlaydi.

Maktabgacha yoshdagi bolalar tasviriy ko'nikma va malakalarni oson o'zlashtiradilar. 2-3 yoshdagi bola qalam va mo'yqalamni to'g'ri ushlash malakasini oson o'zlashtiradi va undan foydalanish yo'lini qiyinchiliksiz o'rganib oladi. 6 yoshda bola bir qancha ko'nikma, malakalar zahirasiga ega bo'ladi va ulardan yangi predmetlarni tavsirlashda kerakli usullarni qo'llab mustaqil ravishda o'z aqlu idrokiga tayangan holda foydalanishi mumkin.

Bolalar ijodiyotida ijodiy faoliyatning boshlang'ich bosqichida o'ziga xos xarakter xususiyatlari mavjud. Bularga avval o'zlashtirilgan ish usullarini yangicha mazmunda qo'llashda, oldinda turgan vazifalarni yangi usullar orqali yechishni, o'z his-tuyg'ularini turli vositalar yordamida ifoda etishlarida faol va mustaqil ishtirok etishlari kiradi.

Atrof-olamni bolalar tasviriy faoliyatida tushunish ijodiy ko'rinishlar bilan bog'liq emas, balki bola ishlayotgan, ko'rsatayotgan materialning tarkibini aniqlash orqali namoyon bo'ladi. Masalan: qalam va bo'yoqlar qog'ozda iz qoldiradilar, loy yumshoq undan narsalar yasash mumkin. Keyinchalik tasviriy faoliyat va izlanishlarni rivojlantirish uchun bu bosqich o'rta ahamiyat kasb etadi, chunki bola bunda tasavvurlaridagi timsolni yaratish uchun yordam beradigan material bilan tanishadi.

Bolalarda ijodiy qobiliyatlarning rivojlanishida tasviriy faoliyat turkumiga kiruvchi mashg'ulotlarning o'rni beqiyos ekanligini e'tirof etgan holda bunday mashg'ulotlar ularda tasviriy savodxonlik elementlarini shakllantirilishiga ham tamal toshini qo'yishi shubhasizir.

Bolalar rasm, applikasiya, loy ishi, qirqib yelimlash mashg'ulotlari

davomida nafaqat biror ish bilan ma'lum muddat band bo'ladilar, balki yuqorida aytib o'tganlarimizga qo'shimcha ravishda ularda quyidagilar rivojlanadi va shakllanadi:

- tasviriy san'at sohasiga doir qobiliyatlari aniqlanadi va shakllantiriladi;
- qalam, mo'yqalamni ushlash, loy, plastilin bilan ishlash, qaychida ayrim narsalarni qirqib yelimlash orqali mayda qo'l mushaklari rivojlanadi;
- bola yozuv texnikasini egallashga tayyorlanadi;
- bola tasviriy faoliyat mashg'ulotlari orqali diqqatini bir joyga taqsimlay olishni va ishini oxiriga qadar bajarishni, o'tira olishni o'rganadi;
- tabiatni, atrof-olamni kuzatishni, uni asrab-avaylashni ardoqlashni,

unga nisbatan to'g'ri munosabatda bo'lishni o'rganadi;

-jamoa bo'lib mehnat qilish, ishni rejalashtira olish, o'rtoqlarini eshita olish va o'zaro fikr-mulohazalarni inobatga olgan holda ishlash malakalari shakllanadi;

-xalqimizning boy madaniy-ma'naviy merosi haqida tushuncha va tasavvurga ega bo'ladi va ularni o'z ishlarida ifodalashga o'rganadi.

Bolalarda ijodiy qobiliyatlarning rivojlanishida tasviriy faoliyat turkumiga kiruvchi mashg'ulotlarning o'rni beqiyos ekanligini e'tirof etgan holda bunday mashg'ulotlar ularda tasviriy savodxonlik elementlarini shakllantirishiga ham tamal toshini qo'yishi shubhasizir.

Bolalar rasm, applikasiya, loy ishi, qirqib yelimlash mashg'ulotlari davomida nafaqat biror ish bilan ma'lum muddat band bo'ladilar, balki yuqorida aytib o'tganlarimizga qo'shimcha ravishda ularda quyidagilar rivojlanadi va shakllanadi:

- tasviriy san'at sohasiga doir qobiliyatlari aniqlanadi va shakllantiriladi;
- qalam, mo'yqalamni ushlash, loy, plastilin bilan ishlash, qaychida ayrim narsalarni qirqib yelimlash orqali mayda qo'l mushaklari rivojlanadi;
- bola yozuv texnikasini egallashga tayyorlanadi;

- bola tasviriy faoliyat mashg'ulotlari orqali diqqatini bir joyga taqsimlay olishni va ishini oxiriga qadar bajarishni, o'tira olishni o'rganadi;

- tabiatni, atrof-olamni kuzatishni, uni asrab-avaylashni ardoqlashni,

unga nisbatan to'g'ri munosabatda bo'lishni o'rganadi;

- jamo'a bo'lib mehnat qilish, ishni rejalashtira olish, o'rtoqlarini eshita olish va o'zaro fikr-mulohazalarni inobatga olgan holda ishlash malakalari shakllanadi;

- xalqimizning boy madaniy-ma'naviy merosi haqida tushuncha va tasavvurga ega bo'ladi va ularni o'z ishlarida ifodalashga o'rganadi.

Mashg'ulotlarda tarbiyachining bolalarni bilish va amaliy faoliyatlariga rahbarlik usullaridagi bu istiqbollilik ikki tomonlama metodlardagi izchillik asosini tashkil etadi. Maktabgacha ta'lim tashkilotida katta yoshdagi bolalarda o'qitish jarayonida o'quv faoliyatning dastlabki elementlari tarkib toptiriladi, o'z xatti-harakatlarini ixtiyoriy boshqara olish ko'nikmalari, maqsadga yo'nalgan aqliy faoliyat takomillashadi, bu esa bolaning maktab ta'limining yangi sharoitlariga faol kirishib ketishi uchun zarur bo'lgan psixologik jihatdan tayyorlaydi. Maktabgacha yoshdagi bolalarni maktab ta'limiga tayyorlash bu - o'qitish samaradorligini oshirishdagi muhim jihat hisoblanadi, Maktabda o'qishga tayyorgarlik - bu maktabgacha ta'lim tashkiloti va oilada bolalarga berilgan ta'lim-tarbiyaning muhim natijasidir. U maktab bolaga qo'yadigan talablar majmuyi orqali aniqlanadi. Bu talablarning o'ziga xos tomoni o'quvchining yangi sotsial-psixologik o'rni, u bajarishi lozim bo'lgan yangi vazifa va burchlarni o'zida mujassam qiladi, Maktabda o'qishga tayyorgarlik tushunchasi. Bola hayotida maktabdagi o'qitish jarayoni atrofdagilar bilan munosabat tizimini o'zgarishiga aloqador muhim davrdir. Bunda ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan o'quv faoliyati bola hayotida markaziy o'rinni egallaydi. Bunda erkin o'yin faoliyatini farqli ravishda majburiy faoliyat egallaydi. Endi 1-sinf o'quvchisidan quyidagi jiddiy munosabatlar talab etiladi:

- ta'lim faoliyatining yetakchi turi sifatida bolalar kundalik hayot jarayonini qayta quradilar;

- kun tartibi o'zgaradi;

- erkin o'yinlar vaqti qisqaradi;

- bolaning mustaqilligi va uyushganligi, uning ishchanligi, intizomlilikiga

talab ortadi;

- o'quvchining o'z xatti-harakati, majburiyatlarini bajarishga mas'uliyati

ortadi.

O'quvchining bu yangi holati uning shaxsini alohida ma'naviy jihatdan yo'nalganligini yaratadi. Unda o'z Vatani, oilasi va kishilar oldidagi burch va majburiyatlarni anglay olish, mamlakat taraqqiyotiga o'z hissasini qo'shish kabi ijobiy sifatlar rivojlanib boradi. O'quvchi o'zining jamiyat uchun kerakligini tushuna boradi. Maktab o'quvchidan - aqliy faoliyatning murakkabroq shakllarini, axloqiy-irodaviy sifatlarning yuksakroq rivojlangan darajasini, o'z xatti-harakatini boshqarish qobiliyatini, katta ishchanlik qobiliyatini talab qiladi. Maktabgacha ta'lim tashkilotining katta yosh guruhidagi bolalarni tarbiyalashdagi vazifasi quyidagilardan iborat.

- davlat talablari asosida maktab talablariga muvofiq ravishda maktabda o'qishga tayyorgarlikni tarkib toptirishdan iborat. Bolalarni maktab ta'limiga tayyorlash:

- maktabgacha ta'lim tashkilotida ta'lim tarbiyaviy ishni umumiy va har tomonlama rivojlantirishning yuqori darajada ta'minlanishi;

- maktabning boshlang'ich sinflarida o'zlashtirishlari lozim bo'lgan o'quv fanlarini egallashga maxsus tayyorlashni ta'minlashni nazarda tutadi. Pedagog olimlar va psixologlar (L.A.Venger, A.V.Zaparojes, G.M.Lyaminya) va zamonamiz pedagog olimlari (F.R.Qodirova) tomonidan bolalarni maktab ta'limiga tayyorlashning quyidagi jihatlari ta'riflangan:

-maktab ta'limiga umumiy tayyorgarlik;

- maktab ta'limiga psixologik tayyorgarlik; - maktab ta'limiga maxsus tayyorgarlik.

Maktab ta'limiga umumiy tayyorgarlikni amalga oshirishda quyidagi omillar muhim hisoblanadi:

- bolaning maktabda o'qishga axloqiy-ma'naviy tayyorgarligi;
- bolaning maktabda o'qishga aqliy tayyorgarligi;

- maktabgacha yoshdagi bolaning maktabda o'qishga jismoniy tayyorgarligining.

Maktabda o'qishga axloqiy-ma'naviy tayyorgarlik tushunchasi - bola o'z xatti-harakat, iroda, hissiyotlar, insonlarga nisbatan muloqot qilishda o'z fikrini ayta bilishi, o'zini shaxs sifatida anglashi, o'qituvchi va sinfdagilar bilan o'zaro munosabatlarini axloqiy asosda qurishga imkon beradigan darajada erish tushuniladi. Maktabdagi axloqiy-ma'naviy tayyorgarlik mazmuni o'quvchi tutgan o'rindan kelib chiquvchi bola shaxsi va xulqiga qo'yiladigan talablariga nisbatan aniqlanadi. Bu talablar:

- tartibli va intizomli bo'lish;
- o'quv jarayonini mustaqil va mas'uliyatli bajarish;
- o'z xatti-harakati va faoliyatini boshqarish;
- o'qituvchi va o'quvchilar bilan o'zaro munosabatlarda madaniy xulq qoidalariga rioya qilish;
- maktab mulkiga tartibli va ehtiyotkorona munosabatda bo'lish. Bu talablarni bajarishga tayyorgarlik, avvalambor, oilada, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida olib boriladigan maqsadli, tizimli ta'lim-tarbiyaviy jarayonda amalga oshirilishi lozim.

Bolaning maktabda o'qishga aqliy tayyorgarligi bolalarni maktab ta'limiga aqliy jihatdan tayyorgarligining ahamiyati o'quv faoliyatining yetakchi turi hisoblanadi. Bu o'quvchilardan jiddiy aqliy mehnatni, aqliy qobiliyatni va bilish faoliyatini talab qiluvchi o'quv jarayonida kelib chiqib belgilanadi.

Maktabga aqliy tayyorgarlik quyidagi tarkibiy qismlardan tarkib topadi:

1. Bolada atrof-olam haqida yetarlicha keng bilim boyligining mavjudligi. Bilimlarning bu zaxirasi o'qituvchi ishini tashkil etishda zaruriy asos hisoblanadi;
2. Bolalar bilimlarining yetarli darajada hisoblashtirilganligi. Bu bola voqelikning nisbatan yirik sohalarini (jonli va jonsiz tabiat inson faoliyati, narsalar olami va h.k.) ayrim tomonlarini farqlay olishi;

3. Bola egallagan bilimlarining sifati. Bunda bilimlarning sifat ko'rsatkichi, ongli ravishda egallanganligi, tasavvurlarning aniq va tabaqalashtirilganligi, oddiy tushunchalar mazmuni va hajmining to'liqligi, muntazamlilik (funktsional, makon va zamon munosabatlari, sabab, oqibat va shu kabilarni aks ettira bilish qobiliyati).

4. Bolaning bilish faoliyatining muayyan darajada rivojlanganligi. Bunda bilish jarayonlarining o'sib boruvchi ixtiyoriyligi: mavzuni ma'no jihatidan ixtiyoriy eslab qolish va takror ifodalash, narsa va hodisalarni rejali idrok etish, amaliy masalalarni maqsadga muvofiq hal etish qobiliyati, bilish jarayonining sifatini oshirish, sezgilarning aniqligi, idrokning to'liq va tabaqalashtirilganligi, eslab qolish va takror ifodalashning tez va aniqligi, bolada atrof-olamni bilish munosabatlari, bilimlarni egallash va maktabda o'qishga intilishning mavjudligi muhim ahamiyatga ega. Psixolog olimlarning (L.I.Bojovich, L.A.Venger, A.A. Lyublinskaya) fikricha, maktabgacha yoshdagi bolalarda bilim olishga bo'lgan qiziqishni, ishtiyoqni, o'qishga va maktab qoidalarini bajarishga istakni tarbiyalash, maktabga ijobiy munosabatni, kitobga qiziqishni tarkib toptirish, o'quvchilarda barqaror o'quv qiziqishlari va maktabdagi o'quv jarayoniga mas'uliyatli munosabatni hosil qilishning muhim zamini hisoblanadi. Bo'lajak o'quvchini maktabga aqliy tayyorgarligida - tafakkur faoliyatining umumiy darajasi muhimdir. Bunda maktabgacha ta'lim tashkilotidagi ta'lim-tarbiyaviy va pedagogik sharoitlarda olib boriladigan har tomonlama ishlar asos hisoblanadi. Bolalarning tafakkur faoliyatlarini shakllantirishda tahlil qilish, sintez, oddiy umumlashtirish, qiyoslash qobiliyatlari tarkib toptiriladi. Aqliy faoliyatning elementar mustaqilligini ta'minlashda bola o'z amaliy faoliyatini mustaqil rejalashtirish va uni reja asosida amalga oshirish ko'nikmasi, oddiy bilish vazifasini qo'yish va uni hal eta olish ko'nikmalari rivojlantiriladi. Bolalar muntazam ta'lim olish jarayonida, maktabgacha davrning oxiriga kelib, o'quv faoliyatining asosiy tarkibiy qismlarini:

- tushunarli o'quv vazifasini qabul qilish;
- tarbiyachining ko'rsatmalarini tushunish va aniq bajarishni;
- kattalar tomonidan ko'rsatilgan usullardan foydalangan holda ishni

bajarish va natijaga erishish;

- o'z xatti-harakati, xulq-atvori, faoliyati va topshiriqlarni bajarish sifati ustidan nazorat qilish ko'nikmasi;

- o'zining va boshqalarning ishlariga tanqidiy baho bera olish

qobiliyatlarini egallay olishlari;

- tarbiyachi tomonidan qo'yilgan ma'lum talab va qoidalarga ongli ravishda bo'ysunish ko'nikmasini tarkib toptirish zarurdir.

Bolalarda pul qiymatlari, narx, plastik kartochka, terminal haqida dastlabki tushunchalar beriladi. Yil fasllari, yil taqvimini, hafta kunlari, soat turlari bilan tanishtiriladi. Tasviriy faoliyat mazmuni yanada murakkablashadi. Inson qiyofasi detallashtirilgan holati, san'at asarlari bilan tanishtiriladi. Bunda predmetli va voqeaband rasm chizish, bezakli rasm, plastilin (loy) bilan ishlash, aplikatsiya, qurish yasash, qurilish materiallarini konstruksiyalash, qog'ozdan konstruksiyalar hosil qilish, tabiiy materiallardan, qurishyasash materiallaridan, konstruktorlik detallarni, qurilish materiallaridan konstruksiyalar hosil qilish va badiiy qo'l mehnati o'rgatiladi. Musiqa mashg'ulotlarida: musiqa tinglash, musiqiy-ritmik harakatlar, qo'shiq aytish, bolalar cholg'u asboblari chalish, turli harakatli o'yinlar o'rgatiladi. Shuningdek, Ona Vatan, mashhur sarkardalar, buyuk siymolar, xalq amaliy san'ati, an'anaviy bayramlar, kattalar mehnati, transport va aloqa vositalari, buyumlar haqida bola o'z tanasining qismlarini o'rganish orqali boshlang'ich sinf ta'limiga tayyorlanadi. Bu bilim va ko'nikmalar bolalarni 1sinfdagi tegishli o'quv fanlarini egallashlari uchun tayyorgarliklarini tashkil qiladi. Ko'pchilik psixolog-pedagog olimlarning (A.M.Leushina, D.B.Elkonin, L.E.Jurova, F.R.Qodirova) ta'kidlashicha, maktabgacha ta'lim muassasasida va maktab ta'limidagi o'qitishdagi bog'liqlik maktabda fanlarni o'qitish uchun zamin yaratishga xizmat qiladi. Shunday qilib maktabdagi o'qishga aqliy tayyorgarlik bolalarni aqliy va nutqiy rivojlantirishning o'zaro bog'langan tarkibiy qismlaridan tarkib topadi. Bilish faoliyati, bilish qiziqishlari, bola tafakkuri usullari, atrof-olam haqidagi anglangan, tizimlashtirilgan tasavvurlar hamda elementar tasavvurlar, nutq va elementar o'quv faoliyati umumiy darajasining birligi bolalarda maktabdagi o'quv materialini egallashga aqliy tayyorgarlikni vujudga keltiradi.

Maktabga jismoniy tayyorgarlik quyidagi omillarga bog'liq:

- bola salomatligining yaxshi bo'lishi;
- bola organizmining chiniqqanligi;
- ma'lum darajada chidamliligi va ish qobiliyati;

- kasalliklarga qarshilik ko'rsata olish xususiyatlariga bog'liq. Bu bolaning jismoniy va nerv-psixologik uyg'un rivojlanganligi, morfologik va fiziologik rivojlanishining yosh ko'rsatkichlariga muvofiqligi (yoki birmuncha ilgari).

Maktabgacha ta'lim tashkilotida bolalarni jismoniy jihatdan tarbiyalashda:

- jismoniy mashqlar va jismoniy o'yinlar;

- ertalabki badantarbiya mashqlari;

- asosiy harakatlar (yugurish, sakrash, tashlash, ilib olish, irg'itish, emaklab yurish, tirmashib chiqish, muvozanatni saqlash) mashqlari;

- umum rivojlantiruvchi mashqlar (qo'l va yelka, oyoq, gavda uchun mashqlar, saflanish va qayta saflanish, velosipedda uchish va suzish);

- chiniqtirish va sog'lomlashtirish - gigiyenik badantarbiya mashqlari, chiniqtirish, qomatni to'g'ri tutish ko'nikmasini tarbiyalash;

- ochiq havodagi sport o'yinlari (sakrab o'ynaladigan, irg'itib, ilib olib o'ynaladigan o'yinlar);

- ermak o'yinlar;

- o'zbek xalq harakatli o'yinlari o'ynaladi. Shuningdek, gigiyena va o'zo'ziga

hurmat:

- uxlash gigiyenasi;

- shaxsiy gigiyenasi;

- ovqatlanish gigiyenasi;

- madaniy gigiyenik ko'nikmalarni aniqlash va o'z-o'zini hurmat qilish (o'ziga xos gigiyena, shikastlanishni oldini olish). Maktabga tayyorlashda maktabgacha yoshdagi bolalarda mayda matorikani rivojlantirish (ushlash, yopish, qirqish, bo'lish), qo'l barmoqlari va qo'llarni ishlatish alohida o'rin egallaydi. Bu bolani maktabda yozuvni muvaffaqiyatli egallashi uchun zamin hozirlaydi. Jismoniy tayyorgarlikbolada maktabga yetuklikni shakllantirishning zaruriy sharti hisoblanadi. Maktabgacha yetuklikni aniqlashda bola sog'lig'ining holati va organizmning biologik yetukligini baholash (antropometrik ko'rsatkichlarga: suyak, mushak, nafas olish va yurak-qon tomir tizimining) rivojlanganligini nazarda tutuvchi ko'p omilli tahlil, fiziologik funksiyalarning rivojlanishi darajasini baholashdan iborat. Bularga:

- partada uzoq vaqt o'tirish uchun zarur bo'ladigan tormozlash qobiliyatining rivojlanganligi;

- harakatlarini yaxshi boshqara olish (yozish, rasm solishga aloqador grafik vazifalarni bajarishda barmoqlarning mayda harakatlari);

- ijobiy va tormozlanishga xos shartli aloqalarni nisbatan tez hosil qilish hamda mustahkamlash;

- ikkinchi signal tizimining yetarlicha rivojlanganligi. Bu davrda bolaning bo'yi 120 sm ga yetadi, og'irligi 22-24 kg bo'lishi jismoniy norma hisoblanadi. Kun tartibi, chiniqtiruvchi muolajalar, muntazam jismoniy tarbiya mashg'ulotlari, xilma-xil harakatli o'yinlar va jismoniy mashqlar faol harakat tartibi bolalarni maktabda o'qishga jismoniy tayyorgarligini ta'minlashning zaruriy shartlari hisoblanadi. Maktab ta'limiga psixologik tayyorgarlik Psixologik tayyorgarlik tushunchasi - maktab ta'limi nuqtayi nazaridan 1-sinfga qadam qo'yayotgan bola psixik rivojlanishidagi muhim sifat ko'rsatkichlarining majmuasi bo'lib hisoblanadi. Bu tayyorgarlik bolaning o'qishga intilishi, o'quvchi bo'lish ishtiyoqida bilish faoliyati va tafakkur operatsiyalarining yetarlicha yuqori darajasi, bolaning o'quv faoliyati elementlarini egallash, iroda va ijtimoiy rivojlanishning muayyan darajasida namoyon bo'luvchi asoslangan tayyorgarlikni o'z ichiga oladi. Bolaning maktab ta'limiga psixologik tayyorgarligining barcha komponentlari bolani sinf jamoasiga olib kirish, o'quv materiallarini onglifaol egallash, maktabga oid majburiyatlarni bajarishni qamrab oladi. Maktabgacha ta'lim tashkilotida bolalarni yangi psixologik mavqelarini yaratishdan iborat bo'lib, uning xususiyati guruhdagi barcha bolalar uchun ahamiyati bo'lgan kelajakda maktabga kirish istiqbolidir. Bu istiqbol bolalar kechinmalari, qiziqishlari, mtinishlarining birligini yaratib, tarbiyachilar undan bolalar jamoasining umumiy maqsad - maktabga puxta tayyorlanish asosida jiplashtirish maqsadida foydalanadilar. Tayyorlov guruhiga o'tish bolalarda yangi holat kattaliklarini anglashlariga asoslangan "yetuklik" hissiyotini yaratadi. Tarbiyachi ta'lim-tarbiya jarayonlarida bolalarning katta ekanliklaridan faxrlanish, o'quvchi bo'lishga intilish, xatti-harakatlarini ongli ravishda boshqarish va javobgarlik hissini tarkib toptiradi. "Ilk qadam" dasturida belgilab qo'yilgan ijtimoiy-hissiy rivojlanish talablarini bajarish, bolalarning kattalar va tengdoshlari bilan muloqat qilish doirasini kengaytirish, o'z fikrini mustaqil ayta bilish qobiliyati, o'z hissiyotlari bilan o'rtoqlasha olish, hissiy kechinmalarni so'z bilan ifodalashi,

jamoada o'zini tuta bilishi, o'zini shaxs sifatida anglashi, o'zini hurmat qilishi, qadriyatini bilishi, "men" konsepsiyasi, kattalar yordamida kamchiliklarini bartaraf etish kabilar psixologik tayyorgarlik asosini tashkil etadi. Bu yoshdagi bolalarda o'zidan kichiklarga g'amxo'rlik hissi jadallik bilan rivojlanadi. Bayramlar uchun sovg'alar tayyorlash, "konsertlar" uyushtirish, birgalikdagi o'yin faoliyatlari bo'lajak o'quvchi uchun katta ahamiyatga ega. Bu ishlar bo'lajak o'quvchining ma'naviy tajribalarini boyitadi, shaxsning insoniy xislatlari - xayrixohlik, saxiylik, yaxshilik, rahmdillik sifatlarini tarkib toptiradi. Tayyorlov guruhi bolalar mavqeyidagi o'ziga xos xususiyat ularning ijtimoiy zonasini kengaytirishdir. Shunday qilib, maktabgacha yoshdagi bolalar psixologik mavqeyida bo'lajak o'quvchilarda ma'naviy sifatlarni shakllantirishning katta imkoniyatlari mavjuddir. Bolalarni maktab ta'limiga tayyorlashda maktabgacha ta'lim tashkilotida tashkil etiladigan ta'lim-tarbiyaviy jarayonlar o'ziga xos xususiyatga ega. Bu o'ziga xoslik maktab ta'lim-tarbiya ishlaridan nusxa ko'chirish emas, balki bolalarning maktabda muvaffaqiyatli o'qishi uchun zarur bo'ladigan og'ishmay shakllantirishga mo'ljallangan faoliyat va xulq-atvorni maxsus tashkil etishdir. Bu bolalar faoliyatining barcha turlarini murakkablashtirishda, bolalar tomonidan amalga oshirishning murakkab usullarini egallashlarida, faoliyat jarayonida hamkorlikning yangi usullarini o'zlashtirishda, bolalar faoliyati va xulqatvorining jamoatchilik yo'nalishini rivojlantirishda, ijtimoiy-foydali asoslarini ilgari surishda namoyon bo'ladi. Bu jarayon bo'lajak maktab majburiyatlarini hisobga olib talablarning so'zsiz ortib borishi bilan ifodalanadi. O'z ahamiyatiga ko'ra bolalarning mustaqilliklari, o'yin, o'qish va mehnatning sifat va natijaliligi birinchi o'ringa chiqadi.

Maktabgacha ta'lim tashkiloti bilan maktab o'rtasidagi aloqaning amaliy vazifasi, shundan iboratki, bir tomondan, o'qituvchi MTTning tayyorlov guruhiga borib o'zining bo'lajak o'qituvchilari bilan tanishib boradi, ikkinchi tomondan tayyorlov guruhi tarbiyachilari o'zlarining sobiq tarbiyalanuvchilari birinchi sinfda qanday o'qiyotganini o'rganib boradilar. Bolalarni maktabga kuzatishda har bir bolaga aniq tavsifnoma beriladi. Bu tavsifnomada tarbiyachi har bir bolaning rivojlanishidagi o'ziga xos xususiyatlarni ochib beradi, bu o'qituvchiga bola bilan munosabatda bo'lganda pedagogik nuqtayi nazardan to'g'ri yondashishda yordam beradi. Tarbiyachi ham o'z navbatida 1 sinfga borgan bolalari bilan izchil ravishda aloqa bog'lab boradi, darslarda bevosita qatnashib qanday o'qiyotganlari, xulqi, o'qishdagi muvaffaqiyatsizliklari sababini o'qituvchidan so'rash orqali ham aniqlab

boradi. Bular hammasi tarbiyachini bolalar bilan olib borgan ta'lim tarbiyaviy ishidagi yutuq va kamchiliklarni bilib olishga imkon yaratadi. Tarbiyachi va o'qituvchilar ilg'or tajribalarni tarqatish, tashviqot, targ'ibot qilish maqsadida shahar, rayon konferensiyalarida qatnashib fikr almashadilar. Maktabgacha ta'lim tashkilotida bilan maktab o'rtasidagi uzviy aloqa samarali bo'lishi uchun quyidagi shartlarga rioya qilish lozim. MTT bilan maktab o'rtasidagi aloqa izchil amalga oshirib borilishi, u uzoq muddatga mo'ljallangan bo'lishi, amalga oshiriladigan ishlar, hal etiladigan masalalar rejali tusda bo'lishi zarur. Hamkorlik asosini birgalikda ishlash bo'yicha tuzilgan istiqbol rejasi tashkil etib, unda o'zaro aloqaning bosh vazifasi, mazmuni, ish shakllari, vaqti, bajarish uchun javobgar shaxslar ko'rsatilishi lozim. Maktab bilan MTT yil davomida mana shunday aloqa o'rnatib borishi natijasida ta'lim-tarbiyaviy ishlar yaxshi natija beradi. Bolalarni maktab o'quvchilariga yaqinlashtirish shakllari ham xilma-xil: maktabga ekskursiya uyushtirish, maktab muzeyiga, sinf xonasiga, kutubxona, ustaxonaga borish, birgalikdagi mashg'ulotlar, bayram ertaliklari, musiqa-badiiy kechalar o'tkazish, rasmlar hamda loy plastilindan yasalgan o'yinchoqlar ko'rgazmasini tashkil etish va boshqalardir. Rejalar aniq, mazmunli bo'lsa va og'ishmay amalga oshirib borilsa, birgalikdagi ishlar bo'yicha istalgan natijalarga, muvaffaqiyatlarga erishish mumkin. Bu esa bolalarni maktab ta'limiga tayyorlashda, ularning maktabda qiynalmay o'qib ketishlarida yaxshi samara beradi. Tayyorlov guruhi bolalarini maktabda o'qishga tayyorlash Bolalarni maktabda o'qishga tayyorlash hozirgi maktabgacha ta'lim tashkilotlaridagi ta'lim-tarbiya jarayonining butun sistemasi orqali amalga oshiriladi. Tayyorlov guruhi bolalarini maktabda o'qishga tayyorlash muhim o'rinni egallaydi. U maktabgacha bolalikni yakunlaydi va maktabda o'qishga o'tuvchi bosqich hisoblanadi. Ayni shu davrda bolalar xulqatvori, faoliyatida ularning aqliy, ma'naviy-irodaviy va ko'tarinki sohalariga aloqador keyingi o'qitishlar uchun muhim bo'lgan xususiyatlar faol shakllanib boradi. Tayyorlov guruhi tarbiyachisining asosiy e'tibori barcha bolalarning maktabgacha ta'lim dasturida nazarda tutilgan mazmuni to'liq egallab olishlariga qaratiladi, chunki bu maktab ta'limiga to'laqonli tayyorlashning majburiy sharti hisoblanadi. Bolalarni maktabga tayyorlash vazifalaridan kelib chiquvchi katta guruhlardagi pedagogik jarayon o'ziga xosdir. Bu o'ziga xoslik maktabning ta'limtarbiya ishlaridan nusxa ko'chirishgina emas, balki bolalarning ularda maktabda muvaffaqiyatli o'qitish uchun zarur bo'ladigan sifatlarni og'ishmay shakllantirishga yo'llangan faoliyat va xulqatvorlarini maxsus tashkil etilishidadir.

Tayyorlov guruhiga kelganda bolaning har xil faoliyatlarida: o'z-o'ziga xizmat qilishda, navbatchilikda, tabiat qo'ynidagi mehnatida mustaqil namoyon bo'la boshlaydi. Boladagi mustaqillik va tashkilotchilik qobiliyati tarbiyachining bevosita rahbarligida ularning hamma faoliyatlarida shakllantirilib boriladi. Jismoniy tarbiya dasturini bajarish umumiy vazifalarni amalga oshirish bilan bir qatorda, bolalarda ertalabki badantarbiya va jismoniy mashg'ulotlarni bajonidil bajarish, o'z harakatlarini takomillashtirishga xohish tarbiyalanadi. Shuning uchun bolaning jismoniy, aqliy faolligini va ish qobiliyatini o'stiruvchi harakat faolligini rivojlantirish kerak. Bu guruhdagi bolalarni jismoniy mashqlarning sport turiga (suzish va shunga o'xshash) jalb qilish alohida ahamiyat kasb etadi. Bolalarning asosiy harakatini o'stiruvchi, jamoatchilikni, javobgarlikhis etishni, chidamlilikni, mustaqillikni, uyushqoqlikni tarbiyalovchi harakatli o'yinlar kun tartibidagi katta o'rin egallaydi. Harakatli o'yinlarni boshqa mashqlar bilan almashtirib borish hamma harakatlarni rivojlantirishning asosiy shartidir. To'g'ri tashkil etilgan sayr bolalarning jismoniy rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Tarbiyachi bolalarning normal uxlashi va ovqatlanishini ta'minlash bo'yicha g'amxo'rlik qilib boradi. Ta'limning tarbiyalovchi va rivojlantiruvchi xususiyati hozirgi zamon ta'limiga xos prinsipdir. Bu bolalardagi bilimga qiziqish va bilish jarayonlarini rivojlantiradi. Buning uchun bolalarga beriladigan bilim, malaka, ko'nikmalar ma'lum izchillik bilan takomillashtirilib boriladi. Natijada bolalar kattalarning ko'rsatmasi va namunasi bo'yicha ishharakatlarni bajarishga, oldin egallagan bilimlarini yangi faoliyatda qo'llashga, o'zining xulqi, ishi, xattiharakatini nazorat qilish va to'g'ri baholashga o'rganib boradilar. Bolalarda topshiriqqa ongli munosabat shakllanadi. Tarbiyachining tushuntirish va ko'rsatmalarini diqqat bilan tinglash, o'z ishida yaxshi natijaga intilishi, ma'lum tezlik va izchillikda diqqat bilan ishlash malakasi shakllanadi, ish qobiliyati ortadi. Tarbiyachi mashg'ulot paytida har bir bolaning diqqati, tafakkuri, xotirasi, bilim va malaka darajasidagi o'ziga xos xususiyatlarni e'tiborga oladi. Ta'lim jarayoniga alohida yondashish aqliy vazifalarni, ularni bajarish usullarini murakkablashtirib borishni sekin-asta amalga oshirishni taqozo etadi. Masalan, bola biror narsani o'zicha hikoya qilib bera olmasa, tarbiyachi unga mavzuga doir reja beradi, keyinchalik ishni mustaqil bajarishni topshiradi. Alohida yondoshish orqali tortinchoq, sust bolalar faollashtirib boriladi, materialni yaxshi o'zlashtiradigan bolalarga topshiriq murakkablashtiriladi. Maktabga tayyorlov guruhida qo'llaniladigan metodlarning o'ziga xos tomoni bor. Ko'rgazmali metodlar bu yerda

faqat harakat usulida ishlatilmay, shu bilan birga bolalarning fikrlash faoliyatini faollashtirish uchun ham qo'llaniladi. Masalan, manzarali rasm chizish mashg'ulotida namunani ko'rsatishdan mashg'ulotning boshida xotirani, xayol obrazini jonlantirish uchun foydalaniladi, mashg'ulotning oxirida esa o'zining bajargan ishini, rasmni to'g'ri bajarganini tekshirish uchun namuna bilan taqqoslab ko'rish maqsadida foydalaniladi. Bilimlarni bolalar puxta o'zlashtirib olishlari, ta'lim jarayonini faollashtirish maqsadida amaliy va o'yin metodlarini ko'rgazmali metod bilan to'g'ri qo'shib olib borishda og'zaki metod katta ahamiyatga ega. O'yin metodlari, ayniqsa, didaktik o'yinlar metodi ham o'z ahamiyatini yo'qotmaydi. Chunki ta'lim o'yinlar, ayniqsa, didaktik o'yinlar orqali olib borilgan bolalar o'quv vazifasini yaxshiroq anglab oladilar, bu ulardagi ixtiyoriy diqqatni oshiradi, faoliyatni faollashtirib, bilishga qiziqishni kuchaytiradi. Rivojlantiruvchi ta'lim prinsipini amalga oshirishda tarbiyachining bolalar faoliyatiga rahbarlik va uni to'g'ri baholab borishi ham muhim ahamiyatga ega. Chunki bunda faqat ishning natijasigina baholanmay, balki bu ishni bajarishda bolalarning aqliy faoliyati, mustaqilligi, ishtiyoq bilan, jon-dildan harakat qilganliklari ham e'tiborga olinadi. Tarbiyachining bolalar ishini baholashga pedagogik nazokat bilan yondashishi natijasida ular o'zlarining yutuq va kamchiliklarini tushunib oladilar va kelgusida yaxshiroq natijalarga erishish uchun harakat qiladilar. Bajarilgan ishni bolalar bilan birgalikda tahlil qilish: solishtirish, taqqoslash, nazorat qilib borish o'quv faoliyati uchun muhim ahamiyatga ega bo'lgan malakalarni shakllantiradi. Tarbiyachi bolalarni bajarilgan ishlarni tahlil qilishga o'rgatar ekan, avvalo, o'zi namuna beradi, keyin reja tuzib beradi va shundan keyin bolalar o'zlari va o'rtoqlarining ishini mustaqil tahlil qilib, uni baholaydigan bo'lib qoladilar. Bolalardagi o'z-o'zini tekshirish malakasini tarbiyalash uchun tarbiyachi bolalarga o'rtog'i ishni qanday bajarganligini gapirib berishni taklif etadi va yo'l-yo'lakay "Sen uning ishni qanday bajarganini qayerdan bilib olding?" "Nima uchun shunday deb o'ylaysan?" kabi savollarni berib boradi. Maktabga tayyorlov guruhida bolalarning mashg'ulotda uyushqoqlik bilan shug'ullanishlariga talab ortadi. Bolalarning ish joyini tayyorlab olish, kerakli materiallarni to'g'ri joylashtirish, ishni ma'lum ketma-ketlik bilan bajarish kabi malakalarni egallab olishlari aqliy mehnat malakasini shakllantiradi. Shuning uchun bolalarni bo'lajak faoliyat uchun zarur bo'ladigan ana shu ishlarga o'rgatib boriladi. Bolalarni mashg'ulotlardagi xulqiga ham talab ortadi. To'g'ri o'tirish, o'zini batartib tutish, diqqat bilan quloq solish, boshqalarning gapini bo'lmaslik, o'rtoqlarining javobini to'ldirish va boshqalar shular

jumlasiga kiradi. Bu yoshdagi bolalarga axloqiy va mehnat tarbiyasi berish dasturi murakkablashadi; o'z tengdoshlari va kattalar bilan munosabati shakllantiriladi, insoniy hislarni tarbiyalash kuchaytiriladi. Xulq normalari qoidalarini egallab olishlariga, kundalik hayotda uchrab turadigan odob, axloq doirasidagi vazifalarni hal qilishga e'tibor beriladi. Bolalarni maktab va o'quvchilar hayoti bilan tanishtirish. Boshlang'ich sinf o'qituvchisi va MTTning tayyorlov guruhi tarbiyasi tayyorlov guruhi bolalarini maktab bilan tanishtirish bo'yicha ekskursiya uyushtiradilar. Bunday ekskursiyalar yil davomida 3 marta o'tkazilishi mumkin. Ekskursiya paytida katta va tayyorlov guruhi bolalari maktab o'quvchilari bilan tanishadilar, ular MTT bolalariga o'zlarining maktabdagi o'qishlari, ishlari to'g'risida gapirib beradilar; o'quvchilar xonasini qanday bezaganliklari, tabiat burchagidagi o'simlik va hayvonlarni qanday parvarish qilayotganliklari, ustaxonada qanday ishlarni bajarayotganliklarini ko'rsatadilar.

Bolalarni maktab va o'quvchilar hayoti bilan tanishtirishning ish shakllari:

- sinfda "Rasmga qarab so'zlab berish" mavzusidagi dars
 - mashg'ulotni birga o'tkazish;
 - sport maydonchasida yoki sport zalida maktabdagi jismoniy tarbiya mashg'ulotini birga bajarish;
 - birinchi sinf o'quvchilari va tayyorlov guruhi bolalari ishlagan rasmlarning birgalikdagi ko'rgazmasini tashkil etish;
 - maktab ustaxonasida o'quvchilarning mehnat mashg'ulotini kuzatish.
- O'quvchilar o'zlari tayyorlagan o'yinchoqlarni bog'cha bolalariga sovg'a qilishadi;
- maktabda o'qiyotgan bolalar o'z bog'chasiga kelishadi;
 - "Maktab" o'yinini tashkil etish. Maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachisi va boshlang'ich sinf o'quvchisi faoliyatida izchillik yaqqol namoyon bo'ladi. Biri bolalarni tarbiyalash va ta'lim berishni boshlaydi, ikkinchisi davom ettiradi. Maktab bilan MTT o'rtasidagi aloqa mustahkam bo'lgandagina bola tarbiyasidan ko'zlangan maqsadga erishish mumkin. Maktabgacha yoshdagi bolalarni maktab ta'limiga tayyorlashning shakl va usullari Maktabgacha ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan tub islohotlar maktabgacha yoshdagi bolalarga ta'lim berishning shakl va usullarini erkin tanlash imkoniyatini yaratadi. Ta'lim sohasidagi asosiy natija bola tomonidan bilimlarni qay darajada o'zlashtirib olinganligi uning rivojlanishiga, shaxsda

integrativ xislatlarning shakllanishga qanchalik xizmat qilgani bilan belgilanadi. Bolalarni maktab ta'limiga tayyorlashda pedagog tomonidan tanlab olingan ta'lim uslublari intellektual jarayonlarning shakllanishiga muammolar yechimiga ijodiy yondashishga, tashabbuskorlikka, mustaqillikka va mas'uliyatga, o'z faoliyatini boshqara olishga o'rgatishi lozim.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni maktab ta'limiga tayyorlashda quyidagi tamoyillar ustuvor hisoblanadi:

- Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv;
- Bolaga yo'naltirilgan ta'limiy yondashuv;
- Pedagogning ilmiy-pedagogik-psixologik strategiyasi;
- Rivojlantiruvchi yondashuv;
- Ta'limning rivojlantiruvchi muhiti;
- O'yin faoliyati;
- Inklyuziv ta'lim;
- Pedagogik diagnostika ta'limi;
- Ota-onalar bilan hamkorlikning istiqbolli shakllari.

Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv ta'lim jarayonini tashkil etishning asosi sifatida shaxsning jamoa oldidagi ustuvorlikni nazarda tutgan holda unda insonparvarlik munosabatlarining shakllantirilishini taqozo etadi. Bunda bola o'zini shaxs sifatida his etadi, boshqa kishilarda shaxsga xos xislatlarni ko'rishni (kattalarda va atrofdagilarda) o'rganadi. Har bir bola imkoniyatlarini ro'yobga chiqarish esa pedagogning qadriyatlar yo'nalishlari xatti-harakatida namoyon bo'ladigan moddiy va ma'naviy qadriyatlarga munosabati, mo'ljallar tizimi, xohishistaklari bilan belgilanadi.

Bolaga yo'naltirilgan ta'limiy yondashuv bu bolaning yosh xususiyatlari, qobiliyatlari, qiziqishlari, talab-ehtiyojlari, uning ta'lim maqsadlariga erishish uchun yordam beradigan maktabgacha ta'lim tashkilotiga kelgunga qadar to'plangan tajribasi e'tiborga olingan ta'lim shaklidir. Bunda:

- Ta'lim jarayoni bolaning eng odatiy tarzda rivojlanishi va ta'lim olishiga doir bilimlarga asoslanishi lozim;

- Ta'lim muvaffaqiyatli pedagog tomonidan bolani rivojlantirish va o'qitish uchun va yo'l-yo'riqlariga oid bilimlarni qay darajada egallaganiga bog'liq;

- Pedagogning asosiy vazifasi bolaning rivojlanishiga ko'maklashishidir;

-Maktabgacha ta'limning o'ziga xos xususiyati - bolaning qadrini tushunish va vaqtdan oldin ulg'ayishiga undamaslik. Pedagogdan quyidagilar talab etiladi:

- Bolalar qanday bo'lsa shunday qabul qilish;

- Bolaning o'z maqsadiga erishishiga yordam berish;

- Bolalarning qanday qobiliyatga ega ekani va o'z guruhida qanday ta'lim olayotganini bilish tarbiyachi ta'lim jarayonini rejalashtirish va tashkil etish uchun boshlang'ich asos bo'lib xizmat qiladi;

-Agarpedagog barcha bolalarga bir xil tarzda yondashadigan bo'lsa, ular muvaffaqiyatga erisha olmaydi;

-Pedagog bolalar faoliyatining barcha yo'nalishlari turli mashg'ulotlar bilan shug'ullanishini muntazam kuzatib borish, ularning qobiliyati, qiziqishlari talab-istaklari haqida bilishga intilishi kerak;

- Pedagog ana shu ma'lumotlarga tayangan holda bola rivojlanishida ijobiy o'zgarishlarga erishishi uchun shu faoliyatini rejalashtiradi va qo'llayotgan usullarini ta'lim jarayoniga moslashtiradi;

- Materiallar va mashg'ulotlar bolalar biladigan va qilishni o'rgangan narsalargagina emas, balki yangi ko'nikma va tushunchalar hosil qilish uchun ulardan muayyan harakat, intilish talab qiladigan mashg'ulotlarga asoslangan ta'limingina kutilgan muvaffaqiyatni keltiradi;

- Ta'lim maqsadlari bolalarni ushbu yoshdan guruhi uchun tushunarli va amalga oshirishi mumkin bo'lishi kerak. Yangi ko'nikmalarni amaliyotda takomillashtirish uchun bolalarga keng imkoniyatlar vujudga keltirilishi zarur. Ta'lim maqsadlariga erishish uchun bolalarga beriladigan yordam. - Odatda bolalar yangi, masalan, zinapoyadan zinalarni sanash va shunga o'xshash ko'nikmalarni o'z tashabbusi bilan amaliyotda mustahkamlaydi; - Yangi ko'nikma mukammallik darajasiga yetkazilishi bilan, ta'limni davom ettirish uchun bolalarga yangi vazifa kerak. Ammo bu vazifalar ham amalga oshirilishi mumkin bo'lishi, bola uni uddalay

olishi zarur. Bolaga yo'naltirilgan yondashuv. - Pedagoglar ayni paytda ijobiy o'zgarishlar darajasini belgilayotganda va navbatdagi qadamlarni rejalashtirilayotganda dasturning maqsadini xayoldan chiqarmaydi;

- Maqsadlarga qay darajada erishish mumkinligi bolaning individual rivojlanishining avvalgi tajribasi, bilimi va ko'nikmalari hamda ta'lim qanday sharoitda olib borilayotganligiga ham bog'liqdir. Pedagog tomonidan qabul qilinadigan qarorlar.

- Pedagog har kuni ko'plab qarorlar qabul qiladi, bu bevosita ta'limtarbiyaviy jarayonga bog'liq bo'ladi.

- Boshqa qarorlar:

- bu pedagog tomonidan o'qitish muhiti, materiallarni joylashtirish, bolalarni kichik guruhlariga ajratishga doir qarorlar;

- Har bir vaziyatda qabul qilinayotgan qaror jiddiy o'rganish va rejalashtirish natijasi bo'lishi shart. Pedagoglar tomonidan ma'lumot asosida qaror qabul qilish bu qabul qilinayotgan katta va kichik qarorlarning barchasi pedagogning kuzatuvlari asosida qabul qilinishi lozim (bolalarni kuzatish va ularning ota-onalari bilan suhbat natijasida tarbiyachi har bir bolaning kuchi va zaif tomoni hamda uning qiziqishlari haqida bilib oladi).

Bolaga ta'lim berish bo'yicha quyidagi uch omil mavjud:

1. Bolaning ushbu yosh guruhiga oid ma'lum bo'lgan bilimlarni e'tiborga

olish;

2. Har bir bolaning shaxsiga oid ma'lumotlarni e'tiborga olish;

3. Bolalarni qurshab turgan ijtimoiy muhit va madaniy qadriyatlar haqidagi ma'lumotlarni e'tiborga olish. Bolaning uydagi va o'zini jamoadagi hayotini takomillashtirishdagi qadriyatlar, orzu-umidlar, xatti-harakat va xususiyatlarini o'rganish pedagogga bolalar uchun muayyan mazmun kasb etadigan, ularni madaniyatga mos keladigan, bolalar va ularning oilasiga hurmat bilan munosabatda bo'lishiga yordam beradigan ta'lim muhiti va mashg'ulotlarni tashkil etish imkoniyatini yaratadi.

Rivojlantiruvchi yondashuv - bolaning tabiiy ravishda ulg'ayishining muhimligini baholash va tahlil etish imkoniyatini yaratadigan rivojlantirishga yo'naltirilgan yondashuv.

Bu yondashuvga muvofiq bolalar:

- O'yin jarayonida atrof-muhit haqidagi ma'lumotlarni o'zlashtirib, faol ta'lim oladi; - Rivojlanishning qonuniy bosqichlarini bosib o'tadi;

- Hissiy va kognitiv (aqliy) rivojlanishi uchun ijtimoiy o'zaro munosabatlarga ehtiyoj sezadi.

- Har biri o'ziga xos sur'atda, betakror shaxs sifatida rivojlanadi.

Individuallashtirish - o'ta muhim masala, chunki yondashuv qay darajada individual bo'lsa, har bir bola shu darajada mo'ljaldagi ta'lim natijalariga erishishning ehtimoli ortadi va shu tufayli dasturning amalga oshirilishi oson kechadi. Muayyan fan bilan bog'liq muammolar kamayadi, o'zlashtirilgan bilim va ko'nikmalar oshadi. Individuallashtirishning ta'lim jarayonini bolaning yosh xususiyatlari, qobiliyati va talab-ehtiyojlari bilan moslashtirish imkoniyatini beradi. Bu jarayonda bolalarning bilim doirasi kengayib, o'ziga nisbatan hurmat oshadi. Ularda yanada murakkabroq masalalarni hal etishga tayyorgarlik hissi paydo bo'ladi. Pedagog o'zgaruvchan vazifalar va faoliyatning qiziqarli turlarini rejalashtirishni, bolalarni diqqat bilan kuzatishi, zarur hollarda material va vazifalarni almashtirishi va moslashtirishi lozim. Bolalarni kuzatish va ota-onalar bilan suhbat natijasida pedagoglar har bir bolaning kuchi va zaif jihatlari va qiziqishlarini o'rganadi. Pedagogik strategiya - bu bolalarni qo'yilgan maqsadlarga erishishiga yordam beradigan pedagog qo'llaydigan muayyan uslublar yig'indisidir. Uning asosini bolaning qiziqishlari, uning kuchli va zaif jihatlari, ta'lim uslubi, yosh xususiyatlari va shaxsiy sifatlarni e'tiborga olish tashkil etadi.

Ta'limning rivojlantiruvchi muhiti - bu faollikning turli shakllaridan iborat ta'lim jarayonini amalga oshirish funksionallik, jihozlarning yetarliligi, ko'p darajaliligi (rivojlanishi turlicha bo'lgan bolalarning o'z maqsadlariga erishishni ta'minlaydigan va funksionalligi (bolalarni faoliyatning turli shakllariga jalb etilishini ta'minlaydigan) bir-biridan ajralib turadigan rivojlantiruvchi oqilona muhitni tashkil etishni talab etadi. Bu tayyorlov guruhi bolalarning mazmunli, mustaqil faoliyati uchun muhim ahamiyatga ega.

Guruh xonasida:

- Bolalarning qiziqishlari bo'yicha erkin mustaqil faoliyat uchun joy ajratiladi;

- stullar bilan ajratilgan syujetli o'yinlar, sinov va tajriba, stol ustida o'ynaladigan o'yinlar va didaktik mashg'ulot, qo'l mehnati va tasviriy faoliyat uchun joy;

- Kitob burchagi (rasmli albomlar, jurnallar];

- O'zbekiston xaritasi, globusi, rasmlar stendi;

- Harakatlanadigan ikki tomonlama doska (bolalar bo'yi baravar o'rnatilishi lozim], Yaratiladigan bu muhit bolada mustaqil tanlay olish ko'nikmalarining shakllanishini ta'minlaydi. Har bir guruh xonalari bir necha markazga bo'linib, o'yin va o'rganish, sinov va tajriba, tengdoshlari va kattalar bilan o'zaro aloqalari uchun yetarli darajada material mavjud bo'ladi. Turli guruhlarda markazlar to'plami bolalarning yoshi, qiziqishlari, ehtiyojlariga ko'ra o'zgacha bo'lishi, vaqt o'tishi bilan boshqasiga aylantirilishi mumkin. Maktabga tayyorlov guruhlarida kamida 5 ta turli faoliyat markazlarini tashkil etish tavsiya etiladi. Shuningdek, muzey, istirohat bog'i, tarixiy joylarga sayohat uyushtirilishi kerak. Shuni unutmash kerakki, maktabgacha ta'lim tashkilotida hududini ham talab darajasida jihozlash ham rivojlantiruvchi muhit sifatida ijobiy ta'sirni yanada oshiradi.

O'yin faoliyati. Maktabgacha ta'lim tashkilotida bolalarning asosiy faoliyat turi hisoblangan o'yin jarayoni bolani shaxs sifatida to'liq shakllanishida yetakchilik qiladi. Bunda dastur asosida o'ynaladigan syujetli-rolli, didaktik, stol bosma, sport, ko'ngil ochish, o'zbek xalqining milliy, ertak o'yinlaridan foydalaniladi. Bola tarbiyasida o'yin texnologiyalari (L.S.Vigotskiy, G.K.Selevko) kayfiyatni ko'taruvchi, hamkorlik, o'zini namoyon etuvchi, millatlararo o'yin turlari, interfaol o'yinlardan foydalanish maqsad qilib olinadi.

Xulosa qilib, maktabgacha ta'lim tashkiloti va maktabda ta'lim-tarbiyaviy jarayonni amalga oshirishdagi izchillik bola shaxsini rivojlantirishni amalga oshirishda muhim omil bo'lib hisoblanadi. Respublikada maktabgacha ta'lim tizimi bo'yicha qabul qilingan Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan Davlat talablari, "Ilk qadam" tayanch dasturi bolalarni maktab ta'limiga tayyorlashdek zarur ishni ta'minlaydi. Ya'ni, bu o'rinda maktabgacha ta'lim tashkiloti va maktab ishidagi izchillik katta ahamiyat kasb etadi. Bu izchillik ta'lim tizimining barcha bo'g'inlari orqali ta'minlanib, izchillikni amalga oshirishning mavjud imkoniyatlari, ta'lim tizimi va uning tarkibiy va g'oyaviy tuzilishi prinsiplari asosida amalga oshiriladi. Maktabgacha ta'limning maqsad va vazifalari tarbiyaning bolalar yosh xususiyatlari hisobga olingan umumiy maqsad va vazifalaridan kelib chiqib belgilanadi. Bu esa maktabgacha ta'lim tashkiloti va maktab o'rtasida izchillikni ta'minlashning asosiy negizi hisoblanadi. Maktabgacha ta'lim tashkiloti va maktabdagi ta'lim-tarbiya vazifa, shakl hamda metodlarining turli yosh bosqichlarida bola shaxsini har tomonlama shakllantirishni amalga oshirish maqsadlarida o'zaro aloqasini qaror toptirish izchillik ifodasi hisoblanadi. Maktabgacha ta'lim tashkiloti va maktab izchilligi quyidagi tamoyillarga asoslanadi:

-Maktabgacha ta'lim tashkilotidagi ta'lim-tarbiyaviy jarayonda bolalarning umumiy rivojlanishining zaruriy darajasiga erishish uchun maktabga qo'yiladigan talablarga yo'nalganligi;

- Bola shaxsini boshlang'ich ta'lim maqsad va vazifalariga muvofiq keluvchi sifat jihatidan shakllantirish. Bunda asosan maktabgacha ta'lim tashkiloti va maktabdagi pedagogik jarayonda ta'lim-tarbiyaning shaxsni uzluksiz yuksalib boruvchi shakllanishini ta'minlovchi yaxlit, dinamik va istiqbolli tizimni amalga oshirish uchun sharoit yaratadi. Maktabgacha ta'lim tashkiloti va maktab o'rtasidagi izchillikning qaror topishi tayyorlov guruhi bolalari va 1-sinf bolalariga ta'lim-tarbiya berish sharoitlarini yaqinlashtiradi, Shunga ko'ra maktab ta'limining yangi sharoitlariga o'tish bola uchun sezilarsiz bo'lgan psixologik qiyinchiliklar bilan amalga oshiriladi. Bunda bolalarning yangi sharoitlarga tabiiy kirib borishlari ta'minlanadi, bu esa o'quvchilarga maktabga birinchi kelgan kunlaridan boshlab ta'lim-tarbiya berish samaradorligini oshirishga yordam beradi. Maktabgacha ta'lim

tashkiloti va maktabdagi butun pedagogik jarayonning bola shaxsini har tomonlama rivojlantirishga yo'nalaganligi ular o'rtasida ta'limtarbiya izchilligiga erishishning asosiy sharti hisoblanadi. Maktabgacha yoshdagi bolalar egallagan xulq-atvor va kattalar va tengqurlar o'rtasidagi o'zaro munosabatlar shakllari, ma'naviy tasavvurlar va hissiyotlar boshlang'ich sinflarda amalga oshiriladigan axloqiy tarbiyaning o'quvchilarda rivojlantirishdagi ma'naviy xatti-harakat, ong, hissiyot va munosabatlarning zamini hisoblanadi. Maktab - maktabgacha davrlarda shakllantiriladigan jamoatchilik xususiyatlarini sifat jihatdan yanada rivojlantirish uchun zarur sharoitlar yaratadi, o'quvchi shaxsi jamoatchilikga yo'nalganligini qaror toptirishni ta'minlaydi. Maktab o'quvchilarda yuksak insoniy hissiyotlar: vatanparvarlik, mehnatsevarlik va milliy istiqlol g'oyalari, o'z vatani oldidagi o'z burchlarini his etish kabi hissiyotlar tarkib toptiriladi. Bularning asosini maktabgacha yillarda shakllantirilgan otaonaga, oilaga muhabbat, kattalarga hurmat, tabiatni sevish, uni asrash kabilar tashkil etadi. Maktab ta'limida bolalarning estetik tarbiyasiga doir ishlar davom ettirilib, o'quvchilarda estetik tasavvurlar, voqelikni estetik ko'ra bilish chuqurlashtiriladi. Musiqa, tasviriy san'at darslarida, badiiy faoliyat turlarida amaliy ko'nikmalar takomillashtiriladi, ijodiy qobiliyatlari rivojlanadi. Axloqiy munosabatlar, xulqatvor etikasi tarbiyalanadi. Mehnat ahliga ijobiy munosabatni shakllantirish, malaka va ko'nikmalari shakllantiriladi. Mehnat ta'limidagi izchillik amalga oshiriladi, mustaqillik, uyushtira olish, tashkilotchilik kabilar rivojla

II BOB. MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA KATTA YOSH GURUHIDAGI BOLALARNI IJODIY FAOLIYATINI LOYIHALASHTIRISH

2.1. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida katta yosh guruhidagi bolalarning ijodiy faoliyatini loyihalash asoslari

Ijodiy faoliyat- bu barcha ruhiy va aqliy kuchlarni ishga solib insonning aniq bir maqsadga intiluvchanligi, maxsus hissiyot holati - ilhomlanish, shuningdek ruhiy kechinmasi, muammoni jon-jahti bilan hal etish istaklari majmuasi.

Ijodiy qobiliyatlar - bu yangilik yaratish zarurligi va mumkinligini tushunish, muammoni ifodalay olish, g'oyani ilgari surish uchun kerak bo'ladigan bilimlarni ishga solish qobiliyatlari, farazni nazariy va amaliy tasdiqlash, muammoni hal qilishni izlash va topish, natijada yangi asl mahsulotlar yaratish (... kashfiyot), ixtiro, san'at asari, tavsifnoma va h.k. qobiliyatlaridir.

Ijodiy yondashuv (IY) - bu pedagogikada zamonaviy yo'nalish bo'lib, u ta'lim oluvchilarning muammolarini hal qilish qobiliyatlarini rivojlantirish ishga qaratilgan faoliyat bo'lib, mustaqil ravishda qaralayotgan faoliyatning yangi yo'nalishlarini topishga undash jarayonidir. Bunda o'quvchi talabaning faoliyatiga demokratik asosda rahbarlik qiladi va ularning shaxsiy tashabbuskorligini qo'llabquvvatlaydi, ular bilan hamkorlikda ishlaydi. Bolalardagi fikrlash qobiliyatini rivojlantirish uchun badiiy qobiliyatning hamma turlarida ham xayolning ma'lum maqsadga yo'naltirilgan bo'lishi ta'minlanadi. Bolalarni ijodiy maqsad qo'yishga o'rgatiladi. Bolalarning mustaqil ijodiy faoliyatlari bayramlarda, ko'ngil ochish kechalarida, ekskursiya va sayrlarda, har xil o'yinlarda amalga oshiriladi. Bolalar o'zlarining badiiy ijodiy mahoratlarini, qobiliyatlarini bemalol, erkin namoyish qilishlari uchun tarbiyachi kerakli shart-sharoitni yaratib berishi zarur. Bolalarning bu xildagi mustaqil faoliyatlariga rahbarlik qilishda tarbiyachi yakka tartibda yondoshishi lozim. Shu orqali u bolalarning o'ziga xos qobiliyat va imkoniyatlarini o'rganadi. Bolalar orasida ashula aytishga, rasm chizishga, musiqaga havas juda erta uyg'onadi. Ammo bu hali bolaning kelajakda qanday mutaxassis bo'lishini aniqlash huquqini bermaydi. Lekin tarbiyachilar va ota-onalar bolalarning qiziqishlariga diqqat-e'tibor bilan qarashlari lozim. Ular bolani diqqat bilan kuzatayotib, unda musiqa, rasm, qurish-yasash va boshqa sohalardagi iste'dodning ilk kurtaklarini ko'rishlari mumkin. Boladagi qobiliyatlarning shakllanishi kattalarning mana shu kurtaklarni avaylab o'stirishlariga, ularga to'g'ri rahbarlik qilishlariga bog'liq.

Bolalarda badiiy-ijodiy qobiliyat rivojlana boshlaydi, ular mustaqil ravishda topishmoqlar, ashulalar, ertaklar, she'rlar to'qiydilar, applikasiya va rasmlar ishlaydilar. Endi ular o'zlarining va o'rtoqlarining ishlarini baholaydigan bo'lib qoladilar. Kuzatayotgan san'at asarlari, eshitayotgan musiqa asarlari, o'qilayotgan she'rlarning eng nozik tomonlarini ko'ra biladilar, seza boshlaydilar. Badiiy asarlardagi ba'zi she'riy obrazlarni eslab qoladilar va o'z nutqlarida ishlatadilar. Tevarak-atrofdagi go'zallikka, san'atga, badiiy va o'yin faoliyatining har xil turlariga

nisbatan ularda qiziqish shakllana boshlaydi. Shunday qilib, maktabgacha ta'lim yoshi davri tarbiyaviy ta'sir orqali bolalarni estetik ruhda tarbiyalash maqsadlaridan va uning bola shaxsini shakllantirishda tutgan o'rnidan kelib chiqib, estetik rivojlanishlarini takomillashtirishdir. Bolani san'atning turli sohalari: ashula, o'yin, she'r, o'qish, qayta hikoya qilish, ijodiy faoliyat (ijodiy o'yin, hikoya qilish, rasm chizish, biror narsa yasash yoki qurish) kabilarda yanada faolroq harakat qilish va o'zini ko'rsata bilishga o'rgatish. Bular orqali bolalarda badiiy ijodiy qobiliyatni, xayolni o'stirish, fazoviy va rang munosabatlarini, mo'ljalga olish, ko'rish xotirasi, ko'llami chaqqon harakat qildira olish malakasi, jo'shqin kayfiyatni ko'rsatuvchi hissiy sezgirlikni rivojlantirish va hokazo.

Ijodiy o'yinlarda bolalarning tevarak-atrofdan olgan taassurotlari aks ettiriladi. Ijodiy o'yin bolalarning mustaqil o'yini bo'lib, o'yinning mazmunini ular o'zlari o'ylab topadilar. Bu o'yinda bolalarning erkinligi, mustaqilligi, tashkilotchilik va ijodkorlik qobiliyatlari to'laligicha namoyon bo'ladi. Ammo o'yinda hayotiy taassurotlar aynan aks ettirilmaydi, balki bolalar ongida qayta ishlab chiqiladi. Bu bolalarning o'yin g'oyasini yaratishlarida, uning mazmunini tuzib, tasvirlovchi vositalarni tanlashlarida va shunga o'xshashlarda namoyon bo'ladi. Syujetli-rolli o'yin - maktabgacha yoshdagi bolalarning asosiy o'yin turlaridir. Syujetli-rolli o'yin o'z xususiyatiga ko'ra aks ettiruvchi faoliyatdir. Tevarak-atrofdagi kattalar va tengdoshlarining hayoti va faoliyati bu o'yin mazmuniga manba bo'lib xizmat qiladi. Bolalarning tevarak-atrofdagi hayotdan, tengdoshlari, kattalar faoliyatidan olgan taassurotlari ijodiy o'yinda qayta ishlanadi, to'ldiriladi, sifat jihatidan o'zgartiriladi. Bolalarning bunday o'yinlari tevarakatrofdagi borliqni bilishning amaliy shaklidir. Bolalar o'yinining o'ziga xos tomoni unda tasvirlovchi vaziyatlarning mavjudligidir. Tasvirlovchi vaziyat bolalarga o'yin jarayonida yuklangan ro'l va o'yin syujetidan tashkil topadi va har xil buyumlardan foydalanishni ham o'z ichiga oladi. O'yinning syujeti - bir-biriga hayotiy aloqador bo'lgan qator voqea- hodisalar yig'indisidir. Ro'l syujetli-rolli o'yinning asosiy zanjiri hisoblanadi. O'yin bolada qanoatlanish, xursandchilik hissini paydo qiladi, shuning uchun bolani qiziqtirib, unda yaxshi kayfiyat uyg'otadi, bola organizmidagi hayotiy faoliyatni yaxshilaydi. Bola o'ynayotganda har xil harakatlar qiladi: yuguradi, sakraydi, tor joydan, ingichka taxta ustidan o'tadi, engashadi, yuqoriga tirmashib chiqadi va hokazo. Bu harakatlarning hammasini bola bemalol, o'z xohishi bilan bajaradi, natijada bolaning muskullari

pishadi, u harakatni yengilroq, chaqqonroq bajaradigan bo'lib qoladi. Bolaning aqliy tomondan rivojlanishi uchun ham o'yin katta ahamiyatga ega. O'yin natijasida bolaning bilimi kengayib boradi. Ro'lli o'yinlar bola kuzatuvchanligini, qiziquvchanligini, bilish doirasini rivojlantiradi, boyitadi. O'yinda bola o'z oldiga maqsad qo'yadi, bu boladan aql, idrok ishlatishni talab qiladi, topag'onlikka o'rgatadi. O'yin jarayonida juda ko'p gaplashishga, tortishishga, bahslashishga, aytib berishga to'g'ri keladi. Bolalar o'zi yasayotgan narsalarini yaxshiroq yasash, qurish uchun juda ko'p o'ylab, fikrlashishlariga to'g'ri keladi. Bular hammasi bola tafakkuri va xayolining rivojlanishida muhim ahamiyatga egadir. Bola o'z o'yinida borliqni aks ettirib, olgan rolining mazmuni bilan bog'liq bo'lgan u yoki bu hissiyotni boshdan kechiradi. Masalan, Dilnoza ona-bola o'yinida ona ro'lini o'ynayotib, bolalarini ovqatlantiradi, kiyintiradi, ular bilan yaxshi munosabatda bo'lib erkalaydi, ular bilan gaplashadi, kitoblar o'qib beradi. Bu o'yin bolada muloyimlik, g'amxo'rlik, e'tiborlilik kabi yaxshi hislarni uyg'otadi. Rolli-syujetli o'yinlarning o'ziga xos xususiyati. Ro'lli o'yinlarning boshqa o'yinlarga nisbatan o'ziga xos xususiyatga egaligi ularda syujet, rol va xayol qilingan vaziyatning mavjud bo'lishidir. Bolalar biror narsa yoki voqea to'g'risida yetarlicha tasavvurga ega bo'lgandagina syujet, fikr, yuzaga keladi. Masalan, bolalar "paroxod" o'yinini o'ynamoqchi bo'lishdi. Bunga o'yinning qanday borishi to'g'risida syujet kerak. Syujet bolalarning bilimiga bog'liq bo'ladi, Bolalarda avval g'oya paydo bo'ladi, keyin mazmun rivojlanadi. Ba'zan bolalar o'yinning qanday borishini oldindan belgilab oladilar. Masalan, Afrikaga "bormoqchi" bo'lsalar, sayohat vaqtida qilinadigan ishlarni oldindan belgilab oladilar. Bundan ko'rinib turibdiki, ro'lli o'yin jamoatchilik xususiyatiga ega, chunki bolalar bir-birlari bilan o'zaro munosabatda bo'ladilar. Ro'lli o'yinda har bir bola o'ziga olgan rolni bajaradi masalan, ona, haydovchi, tarbiyachi, enaga, san'atkor va hokazo. Ro'lli o'yinlarda didaktik, qoidali - harakatli o'yinlardagi singari qat'iy o'rnatilgan qoida bo'lmaydi. Bunda ko'pincha bolalar o'z xayol qilgan narsalari bo'yicha harakat qiladilar. Masalan, "raketa tushib oyga uchadilar", "paroxodda suzadilar", "kasalni davolaydilar"... Ammo bolalarning xayollari bilan o'ynashlari ularni real voqealikka uzoqlashtirib yubormaydimi degan savol tug'iladi, yo'q, bolalar o'zlari buning o'yinligini yaxshi biladilar. Shu bilan birga bolalarning kechinmalari, hayajonlari qilgan harakatlari hammasi rostakam, sidqidildan bo'ladi. Masalan, "doktor" ro'lidagi bola kasal to'g'risida qayg'uradi. O'yin mavzui bolalar olgan taassurotning kuchli, bolalarning qiziqishlari

bilan belgilanadi. O'yinda bolalar aks ettiradigan ijtimoiy-siyosiy voqealar bolalarning bilim doirasi va hayotiy tajribasimng kengayib borishiga bog'liq bo'ladi. Ro'lli o'yinlarining mazmuni va mavzusi o'zgarishi bilan bir qatorda uning tuzilishi va o'yin shartlari o'zgaradi, bolalarning mustaqilligi va tashabbuskorligi ham o'sib boradi. Avvalgi bolalar o'zo'zicha alohida-alohida o'ynaydilar. Sekin-asta rolli o'yinlarning paydo bo'lishi, o'yinda kishilar o'rtasidagi munosabatni aks ettirish birgalikda bajariladigan o'yinni keltirib chiqaradi. Avvaliga katta bo'lmagan guruhchalar 2-3 kishidan iborat bo'lib o'ynashadi, katta va tayyorlov guruhlariga kelib kattaroq jamoaga birlashadilar. O'yinda har xil rollar orqali o'zaro munosabatda bo'lish bolalarda o'rtoqlik munosabatlarini shakllantirishga yordam beradi. O'yinning tuzilishi va mazmuni o'zgarishi bilan o'yinchoqning roli va bolalarning unga nisbatan talabi ham o'zgarib boradi va h.k. MTT yoshidagi bolalarda ijodiy o'yinning rivojlanib borishi. Uch yoshdagi bolalarning o'yinlari yangi tus oladi: bola qo'g'irchoqni va o'zini kishilarning nomi bilan atay boshlaydi: masalan, bola mashina yasab uni boshqara boshlaydi. Kattalar undan sen kimsan, deb so'rasa, "Haydovchiman" deb javob beradi. Yoki qizcha qo'g'irchog'iga ovqat pishirayapti. "Sen kimsan?"- degan savolga "Men oshpazman" deb javob beradi. Bolalar o'z o'yinlarida sekin-asta murakkab bo'lmagan syujetli o'yinlarni o'ynay boshlaydilar. Bunda asosan kundalik turmushda takrorlanib turadigan voqealar aks etadi. Bolaga ovqat berishadi, uxlashga yotqizishadi, mashinada tortishadi. Yana ovqat berishadi va uxlatishadi. Yoki qo'g'irchoq kasal bo'lib qolsa, darrov uning qo'li, oyog'i bog'lanadi, yolg'ondakam dori beriladi. Uchinchi yoshning oxiriga kelib bola ro'l tanlay boshlaydi. "Men oyisiman", "Men - vrachman" deb bular birdaniga enaga, tarbiyachi, doktor bo'lib qolishi mumkin. Bola to'rt yoshga o'tganda syujetli-ro'lli o'yinlar ancha rivojlana boshlaydi. O'yinlar mavzui har xil bo'lib, boyib boradi. Bu yoshdagi bolalar o'z o'yinlarida oila, MTTni, avtobusda, tramvayda kelayotgan kishini aks ettiradilar. Tevarak-atrofnikuzatish natijasida tasavvurlari kengayadi, bu ularning o'yin mazmuniga ta'sir etadi: bayramlar, magazin, transporting har xil turlarini aks ettira boshlaydilar. Ammo bu yoshda ular hayotdagi voqealar o'rtasidagi bog'liqliklarni hali tushunib yetolmaydilar. Bola besh yoshga qadam qo'yganda undagi kuzatuvchanlik tafakkuri rivojlanganligi, bilim doirasi kengayganligi sababli o'yin mazmuni ham murakkablashib boradi. Xayolning rivojlanib borishi orqasida ertak va hikoyalar mazmuni bo'yicha murakkab bo'lmagan o'yinlarni o'ynashadi. O'yin mazmuni bilan bir qatorda

bolalarda hislar ham rivojlanib boradi. Kundalik hayotga nisbatan bolalarda hissiyot yuqori bo'ladi. O'yin birinchidan, xursandchilik bilan hamohang kechadi.

Ikkinchidan, bolalar kattalarning hislarini o'z o'yinlarida aks ettiradilar. Katta maktabgacha yoshdagi bolalarda ijodiy o'yin juda ham yaxshi rivojlanadi. Bu o'yinlarda bolalar o'zlari eshitgan, ko'rgan voqealar, hikoyalar, kitoblar va boshqa manbalardan olgan bilim, malakalarini, his-hayajonlarini to'la qo'llay boshlaydilar. Bu yoshdagi bolalar o'yinlarida berilgan ta'lim tarbiyaning natijasi yaqqol ko'rinib, sezilib turadi. Bolalar kim bilan o'ynashi to'g'risida va o'yinning qanday borishi to'g'risida o'zaro kelishib oladilar. O'yinlar uzoqroq davom etadigan bo'lib boradi. Bitta o'yinni uzoq vaqt, hatto bir necha kun o'ynash mumkin, bunda har gal o'yinga yangilik kiritib boriladi. Uzoq davom etadigan o'yinlar maktabgacha yoshdagi bolalar o'yinlarining yuqori bosqichi hisoblanadi. Katta maktabgacha yoshdagi bolalar o'yinlariga to'g'ri rahbarlik qilib borilsa, ularning mustahkam jamoasi yuzaga kelib, u o'z an'anasiga, o'z qoidasiga ega bo'ladi. Bolalarda birgalikda ijod qilish qobiliyati rivojlanadi, ular o'rtoqlarining fikri bilan kelishadigan, fikriga quloq soladigan bo'lib boradi. Bolalar jamoasining shakllanishi uzoq vaqtni talab etadigan murakkab ish. Bolalar o'rtasida murakkab munosabatlar yuzaga kela boshlaydi. Har bir bolaning o'ziga xos xususiyati yaqqol namoyon bo'lib boradi. Bunda bolalar faol tashkilotchi, o'ziga ishonadigan va aksincha, tortinchoq, indamaslarga bo'linadi. Faol bolalar har doim o'yinni o'z xohishiga qarab tanlaydi, qiziqarliroq ro'lni talab etadi. Ular ba'zan o'yinni buzishadi, o'rtoqlarini xafa qilishadi, ammo tarbiyachining ta'siriga tez berilishadi. Ularning ijobiy xususiyatlari, sog'lom qiziqishlari bo'ladi, tarbiyachi mana shular asosida ularning ongi va hissiga ta'sir etadi. O'yin mavzusi o'zgarishi bilan o'yinda qatnashuvchilarning ham o'zaro munosabatlari o'zgarib boradi. Kichkina bolalarning har biri o'z holicha o'ynasa, keyinchalik 2-3 kishi bo'lib o'ynay boshlaydi, o'rta maktabgacha yoshga kelganda o'ynovchilar soni ko'payib, o'rtoqlik munosabatlari tarkib topa boshlaydi, bunday munosabatlar o'yinga mavzu tanlashda, ro'llar va o'yinchoqlarni taqsimlashda yuzaga keladi. O'yinning tuzilishi va mazmuni rivojlanib borishi bilan o'yinchoqning ro'li va unga talab ham o'zgarib boradi. Kichkina bolalar o'yinini ko'pincha o'yinchoq belgilaydi. Bitta o'yinchoq bir nechta vazifani bajarishi mumkin. O'rta va katta maktabgacha yoshdagi bolalarda o'yin to'g'risidagi fikr avval tug'iladi. Keyin o'ynay boshlaydi.

O'yinchoq o'yin mazmuniga qarab tanlanadi.

2.2. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida katta yosh guruhidagi bolalarning ijodiy faoliyatini rivojlantirishga qaratilgan metod va o'yinlar

Metod (lotincha-metodas-yo'l so'zidan) tadqiqot yo'li, nazariya, ta'limot deb tarjima qilinadi. Ilmiy tushuncha sifatida «metod» so'zi keng ma'noda muayyan maqsadga erishish yo'lini, tor ma'noda tabiat va ijtimoiy hayot hodisalari va qonuniyatlarini bilish maqsadida qandaydir vazifani hal etish usulini bildiradi. Obyektiv dunyoni bilish, nazariyada nimani o'rganish kerak, kimni va qanday tarbiyalash lozim degan masalalar mavjud bo'lib, ular o'zaro uzviy bog'liqdir. Pedagogika fani o'z mazmun-mohiyatini boyitishda yangilashda mavjud pedagogik hodisa va jarayonlarni uning maqsadi va vazifalariga muvofiq keladigan usullari bilan o'rganiladi. Usul va metod tushunchalari o'zaro bog'liqdir, chunki ularning har biri metod sifatida ham, usul sifatida ham namoyon bo'ladi. Pedagogika fani o'z mazmun-mohiyatini boyitishda, yangilashda mavjud pedagogik hodisa va jarayonlarni uning maqsadi va vazifalariga muvofiq keladigan usullar bilan o'rganadi. Umuman, pedagogika amaliyotida o'qitish usullari va metodlarining juda katta boyligi to'plangan. Ularni tanlashda turli sharoitlar, o'qitilayotgan fanning xarakteri, bolalarning yosh xususiyatlari, oldingi tayyorgarlik darajasi va hokazolar hisobga olinadi. Ushbu ilmning ilmiy tadqiqot usullari deganda yosh avlodni tarbiyalash, bilimni qilish va o'qitishning real jarayonlariga xos bo'lgan ichki yo'llari, uslublari va vositalari majmui tushuniladi. Pedagogika fanining ilmiy tadqiqot usullari qanchalik to'g'ri tanlasa, ta'lim-tarbiya mazmunini yangilash va takomillashtirish shu darajada yuksaladi. Mavjud metodlar (usullar) asosan quyidagilardir:

1. Adabiyotlarni o'rganish metodi;
2. Kuzatish metodi;
3. Suhbat metodi;
4. Bolalarni ijodini o'rganish metodi;
5. MTT hujjatlarini tahlil qilish metodi;
6. Eksperiment, tajriba-sinov metodi;
7. Test sinovlar metodi metodi;
8. Statistika ma'lumotlarni tahlil qilish metodi;

9. Matematika va kibernetik metodi;

10. Sotsiologik tadqiqot metodi,

O'qitish metodi o'qituvchi va bolalar nazariy hamda amaliy bilish faoliyatining ta'limiy vazifalarini bajarishga qaratilgan ilmiy vazifalarni bajarishga qaratilgan yo'ldir, degan edi professor R.A.Mavlonova. U o'qish metodlariga quyidagi muayyan talablarni qo'yadi:

1. O'quv materialini o'rganishning o'qituvchi tavsiya etgan yo'li fikrlashning dialektik-materialistik usuli mustaqil qarashlar, irodaviy xususiyatlari va xulqning shakllanishiga olib borishi kerak. Ana shu talab nuqtayi nazaridan metod tarbiyaviy tusda bo'lishi lozim.

2. O'qish metodining ilmiy asosi yaqqol va aniq bo'lishi zarur. Shundagina o'qituvchi mazkur metod orqali qanday masalalar qo'yilishi va hal qilinishi mumkinligini, qanday masalalarni hal qilib bo'lmasligini ko'ra oladi.

3. O'qitishning tizimliliigi uning samaradorligini belgilaydi.

4. O'qitish metodining tushunarliliigi: o'qitishning yo'li o'quvchi uchun qabul qilinishi va qo'llanishi, o'quv materialini o'rganishning usuli esa bilimlarni o'zlashtirishning imkoniyatlariga muvofiq bo'lishi lozim.

5. O'qitishning onglilik va faollik zaruriyati nihoyatda jiddiy talabdir.

6. Bilimlarning puxtaligi va asosliligiga e'tibor.

7. O'qitish metodikasida nazariy va amaliy hodisalarning muvofiqliigi.

Har qanday metoddan biror maqsadga erishish ko'zda tutiladi va shuning uchun u qandaydir maqsad qo'yishni unga erishish bo'yicha faoliyat usulini, ana shu faoliyatni amalga oshirishda yordam beradigan vositalarni bilishni taqozo etadi. Bir so'z bilan aytganda, o'qituvchi tarbiyachi va bolalarning xatti-harakatlariga asoslangan pedagogik metod natijasida o'quvchilar bilim, iqtidor va ko'nikmalarga ega bo'lib, o'z dunyoqarashini, tafakkurini va ma'naviyatini yuksaltirishga erishadilar. Ta'lim-tarbiyaga taalluqli xatti-harakatlarni tafakkurga asoslanib tahlil qilish pedagogika va didaktikada yagona usul hisoblangan. Yan Amos

Komenskiyning "Buyuk didaktika", K.D.Ushinskiyning "Inson tarbiya predmeti sifatida" asarlarida masalaga shunday yondoshishni ko'rish mumkin. O'quv-tarbiya jarayoni haqida jiddiy xulosa chiqarish uchun muntazam ravishda olib borilgan kuzatishlar, tajriba, faktlarga asoslangan empirik tadqiqotlar natijalariga asoslanish

zarur. Pedagogika fanining tarixiy taraqqiyotini o'rgatuvchi va milliy istiqloq mafkurasini shakllantiruvchi hal qilinishi lozim bo'lgan muammolar bor. Pedagogik muammolarni hal qilishda turli-tuman tadqiqot metodlari mavjud. Yuqorida keltirganimizdek, metod lotincha "metodos"- yo'l so'zidan olingan bo'lib, ilmiy tadqiqot esa shu metodlar orqali nazariy, mafkuraviy, ilmiy, milliy va ijtimoiy hayot hodisalarini ularning qonuniyatlarini bilishga xizmat qiladi. Ilmiy tadqiqot metodlari olimlar tomonidan turlicha asoslab berilgan: Akademik S.Rajabov tahriri ostidagi pedagogikada kuzatish, suhbat, maktab hujjatlarini tahlil qilish, eksperimentlar metodi, statistika maTumotlarini tahlil va sintez qilish, anketalar, hisoblash matematikasi va kibernetika metodlari asoslab berilgan.

I.F.Xarlamovning "Pedagogika" o'quv qo'llanmasida pedagogik kuzatish, suhbat, tajriba eksperiment, maktab hujjatlarini o'rganish, ilo'or tajribalarni umumlashtirish, matematik hisoblash metodlari asoslab berilgan. S.P.Baranov va boshqalar yaratgan "Pedagogika" qo'llanmasida esa kuzatish, savol-javob, maktab hujjatlarini o'rganish, eksperiment tajriba, modellashtirish metodlari berilgan. A.K.Munavvarov tahriri ostidagi "Pedagogika" o'quv qo'llanmasida kuzatish, suhbat, bolalar ijodini o'rganish, test so'rovnomalar, maktab hujjatlarini tahlil qilish, matematika va kibernetika metodlari berilgan. Mavjud pedagogik darsliklarning deyarli hammasida metodlarni tavsiflab chiqishning bir xillik holati mavjud. Ilmiy tadqiqot faoliyatimizda bulardan foydalanish bizdan ijodiy yondoshishni talab qiladi. Ilmiy pedagogik tadqiqot metodlarida biror pedagogik muammoni hal qilish maqsadida talaba, o'qituvchi-tarbiyachi, aspirant-tadqiqotchi va ilmiy xodimlardan foydalanadilar. Ilmiy izlanishning dastlabki debochasi adabiyotlarni o'rganib, tahlil qilishdan boshlanadi.

Adabiyotlarni o'rganish metodi - Pedagogik adabiyotlarni o'rganish jarayonida milliy va umuminsoniy qadriyatlarni aks ettiruvchi, mutafakkir va ma'rifatparvar pedagog olimlarning asarlari, mustaqil O'zbekistonning iqtisodiyotiga, mafkurasiga va ma'naviyatga doir adabiyotlar, tadqiqot mavzusiga doir darsliklar, monografiyalar, risolalar va maqolalar, tadqiqot mavzusiga doir pedagogik, psixologik tadqiqotlar, dissertatsiyalar o'rganiladi, umumlashtiriladi, xulosa chiqariladi.

Kuzatish metodlari - Kuzatish adabiyotlarni o'rganishdan keyin boshlanadi. Kuzatishni tadqiqotchi biror maqsadni ko'zda tutib tashkil etadi. Kuzatish rejalashtiriladi, uning dasturi tuziladi. Bunda kuzatish tezligi, soni, manzili, vaqti,

vaziyatni kuzatish, materiallarni qayd qilish muddati belgilanadi. Kuzatish muddatiga ko'ra ikki turga ajraladi: qisqa va uzoq muddatli kuzatish - qisqa kuzatish obyektning kundalik faoliyatdagi o'zgarishlaridan ma'lum xulosaga kelish. Uzoq muddatli kuzatish - qo'yilgan maqsad, reja va dastur asosida olib borilib, ma'ium ilmiy, yakuniy xulosaga kelinadi. Kuzatishni yakuniy qayd qilishda kinosyomka, video yozuvi, televideniye va boshqa texnik vositalardan foydalanish mumkin. Kuzatish metodidan to'g'ri foydalanish o'quv-tarbiya jarayonining samaradorligini oshiradi. Yangi ijodiy faoliyatga boshlaydi.

Suhbat metodi - Tadqiqot mavzusining biror tomoni yoki hodisalari haqida bilib olish maqsadida mas'ul shaxslar bilan og'zaki savollar berilib, ulardan axborot olish jarayonidir. So'roqlar mavzu doirasida mantiqan mazmunli, tartibli, aniq ifodaga ega bo'lishi lozim va uni to'g'ri yoki noto'g'rililigiga qarab jadval tuzib natijasi aniqlanadi. Suhbat metodi jarayonida intervyu olish ham mumkin. O'rinli, mantiqan yuksak javoblar yoki noaniq javoblar magnit lentalariga yozib boriladi va tahlil etiladi.

Pedagogik eksperiment - Har qanday pedagogik tadqiqotning asosidir. Pedagogik eksperiment yordamida ilmiy farazlarning ishonchliligi tekshiriladi, pedagogik jarayonlarning ayrim elementlari o'rtasidagi bog'liqlik va munosabatlari aniqlanadi, Pedagogik eksperiment ikki turga bo'linadi: qayd qiluvchi va shakllantiruvchi. Qayd qiluvchi eksperiment orqali ta'lim yoki tarbiya jarayonidagi mavjud muammolar aniqlanadi. Shakllantiruvchi eksperimentda esa zaruriy ma'lumotlar o'quvchilarda shakllantiriladi. Pedagogik jarayonni aniqroq o'rganish maqsadida eksperimentator o'zi tashkil etgan jarayonni kuzatadi. U pedagogik jarayonga aralashadi, tarbiyalanuvchilar bilan tarbiyachi faoliyatining muayyan sharoitlarini yaratadi. Pedagogik eksperiment dastlabki ma'lumotlarni, aniq sharoitlarni va o'qitish usullarini yoki tadqiq qilinadigan materiallarni aniq belgilashni, shuningdek, eksperiment natijalarini har tomonlama hisobga olishni talab etadi. Quyidagilar pedagogik eksperimentning bosqichlari hisoblanadi: eksperiment o'tkazish va natijalarni sharhlash. Rejalashtirish, eksperiment maqsadi va vazifasini belgilash, eksperiment natijasiga ta'sir etuvchi omillar va ular darajasining miqdorini aniqlash, kerakli kuzatishlar soni, eksperiment o'tkazish tartibi, olingan natijalarni tekshirish metodlarini o'z ichiga oladi. Eksperimentni tashkil etish va o'tkazish belgilangan rejaga qat'iy amal qilgan holda olib borilish

kerak. Sharhlash bosqichida ma'lumotlar yig'iladi va qayta ishlanadi. Eksperiment o'tkazish ishonchlilik tamoyiliga javob berish uchun quyidagi shartlarga rioya qilishi kerak, ya'ni:

1. Tekshiruvchilar soni va tajribalar miqdorining aniq bo'lishi.
2. Tadqiqot metodlarining ishonchliligi,
3. Farqlarning statistik jihatdan ahamiyatligini hisobga olish.

Turli metodlarning o'zaro qo'shib olib borilishi pedagogik tadqiqotlarning samaradorligini va sifatini oshirishga imkon beradi. Bunga matematik metodlarning hamda hisoblash yechish qurilmalari yordamidagi eksperiment natijalarining pedagogikaga kirib kelishi ham yordamlashadi. Odatda, o'rtacha arifmetik miqdor, modda, meridian, dispersiya, tanlab olinadigan to'plam majmuining o'rtacha kvadratik chetga chikishi, o'rtacha olingan qiymat xatosi, belgilarni tuzatish koeffitsentlari hisoblab chiqiladi. Ilmiy tadqiqot natijalari amalda qo'llaniladi. Tugallangan tadqiqotda eng muhim narsa uning natijalarini amalda qo'llanilishidir. Mustaqil O'zbekiston sharoitida yangi ilmiy bilimlar juda tez to'planib bormoqda. Biroq, ularni amaliy ishga joriy etish yo'lida qiyinchiliklar ham borligi ko'zga tashlanmoqda. Bu qiyinchiliklar o'quv-tarbiya jarayonini takomillashtirish haqidagi bilimlarning ortib borishi bilan ulardan foydalanishning faol imkoniyatlari o'rtasidagi nomuvofqlikdan iboratdir. Shunday bo'lsa-da, bu ularni joriy etish yuzasidan maqsadga muvofiq ishlar olib borishni istisno etmaydi. Joriy etish jarayoni pedagogik tajribani takomillashtirishga qaratilgan faoliyat deb qaraladi, Shu sababli joriy qilinishi lozim bo'lgan tavsiyalarga yuqori talablar qo'yiladi. Talablarning ilmiy asoslanganlik darajasi, ular mazmunining aniqligi pedagoglar bilan o'quvchilarning mo'ljallangan kuch - g'ayrati mezonini to'g'ri baholashni nazarda tutadi. Joriy etish butun bir tadbirlar kompleksi bo'lib, u olingan xulosalar haqida pedagogik jamoatchilikni xabardor qilishni, yangi o'quv va metodik qo'llanmalar yaratishni, metodik yo'l-yo'riq va metodik tavsiyalar ishlab chiqishni o'z ichiga oladi.

MTT hujjatlarini tahlil qilish metodi - Pedagogik hodisalar va faktlarni tekshirishda maktab hujjatlarini mukammal va chuqur o'rganmoq lozim. MTT hujjatlarini tahlil qilishda ta'lim qonunlariga amal qilinmoq kerak. MTT hujjatlarini

tahlil qilishda o'quvchilarning ijodiy faolligi va mustaqilligini uning iqtidorini hamda ilg'or pedagogik tajribalarning umumlashtirilishi va joriy etilishini ko'rsatgan taqdirdagina to'liq qiymatga ega bo'ladi. Shuningdek, bolalarning umumiy miqdorb uning o'sishi yoki kamayishi sabablari tavsifi, rag'batlantirish va jazolash choralari turlariga, MTTning moddiy bazasiga e'tibor beriladi.

Bolalar ijodini o'rganish metodi - bolalar ijodini hamda ularning turlituman ishlarini o'rganish va tahlil qilish pedagogik tadqiqotning samarali metodlaridan biridir. Iqtidorli bolalar aqliy qobiliyatlari, oliyanob axloqiy qiyofalari, estetik didlari, sinchkovliklari va qiziquvchanliklari bilan ajralib turadi. Pedagogika fani bolalar ijodining manbalari va omillarini chuqur bilishga hamda ularni yanada taraqqiy ettirish va takomillashtirishning to'g'ri yo'llarini ko'rsatib berishga qaratilgan. Statistik malumotlarni analiz va sintez qilish metodi - Pedagogik tadqiqot kerakli statistika ma'lumotlarini ma'lum bir maqsad bilan tizimli o'rganish, mustaqil O'zbekistonda fan madaniyat, ta'lim-tarbiyani taraqqiy etishiga salmoqli hissa qo'shadi. Maktabgacha ta'lim sohasidagi, jumladan, ajratilgan mablag'larning doimiy o'sib borishi, darslik va o'quv qo'llanmalari, ko'rgazmali qurollar, o'qituvchi kadrlar tayyorlash, maktab qurilishi, xo'jalik shartnomalari va ulardan tusha yotgan mablag'lar statistika usuli orqali aniqlanadi. Anketalar metodi - bolalardan so'rash usuli bo'lib, u bolalar jamoasining bilimlari to'g'risidagi kerakli ma'lumotlarni olish uchun, ularning fikrlari va qarashlarini aniqlash uchun hamda kasbga yo'llashni belgilash uchun maxsus shaklda ishlangan bo'lmog'i lozim. Anketada ko'zlangan maqsadga muvofiq savollar bo'lib, ularning javoblaridan pedagogik natijalar kelib chiqishi ko'zda tutiladi. Yozma javoblarni ommaviy ravishda yig'ib olish metodi anketa metodi deb ataladi. Anketalar ishlab chiqarish murakkab ilmiy jarayon. Tadqiqot natijalarining ishonchliligi anketalar mazmuniga, berilgan savollar shakliga, to'ldirilgan anketalar soniga bog'liq bo'ladi.

Odatda, anketalar anketa ma'lumotlarni EHM da qo'llab, matematik-statistik metodlari bilan ishlashga imkon beradigan qilib tuziladi. Hujjatlarning yetarli darajada aniqlik bilan shunday tahlil qilinishi pedagogik jamoalarning real faoliyatidagi sababli bog'lanishlari va bog'liqliklarini aniqlashga yordam beradi. Hisoblash matematikasi va kibernetika metodlari - hozirgi zamon ishlab chiqarishi, fani va texnikasining talab hamda manfaatlari turmushda sinalgan texnika vositalarini, hisoblash matematikasi va kibernetika usullarini maktab ishida va

pedagogikada qo'llanilishini talab qiladi. Pedagogik kibernetika shakli bilim berish jarayonini o'qitish, bilim berish jarayonini boshqarishning alohida formasi sifatida o'ziga xos xususiyatga ega. Shuning uchun pedagogik jarayon bilan ishlab chiqarish jarayonlarini avtomatlashtirish o'rtasida katta farq bor. Pedagogik tadqiqotlarda kino, ovoz texnikasi, foto, televideniye singari texnika vositalaridan keng foydalaniladi. Ular o'quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirishga yordam beradi. Bolalar uchun qo'shimcha rag'batlantirish omillarini hosil qiladi. Bular o'qituvchilar mehnatini ma'lum maqsadda yengillashtiradi. Ko'rsatilgan vositalarning har biri bolalarning yoshini hisobga olgan holda o'quv fani va pedagogik jarayonni mukammallashtiradi. Sotsiologik tadqiqot metodi - anketaga savollar kiritiladi. Bundan maqsad talaba-yoshlarning kasb-hunarga bo'lgan munosabatlarni aniqlash, talabalar orasidagi do'stlik munosabatlarini aniqlash, o'zi ta'lim-tarbiya olayotgan oliy o'quv yurtidagi shart-sharoitlarni bilish, yutuq va kamchiliklarni, yoshlar orasidagi munosabatlarni, dinga, xususan, tasavvufga bo'lgan qiziqishlarini aniqlash, talabalarning ma'naviy sifatlari darajasini, bilim olishga ishtiyoqi, adabiyotlar bilan ta'minlanganlik darajasi, ilmiy va kasbiy mahoratni oshirishdagi mashg'ulotlar turi, stipendiyalar miqdori, otionalarning moddiy yordami, ularning ma'lumoti, ish joyi, talabalarning yashash joyi, ilmiy dunyoqarashining shakllantirishida ta'sir etuvchi omillar, ularning onglilik darajasi jarayoni, ma'naviy sifatlari, komillikka erishish uchun tezroq qutulish kerak bo'lgan salbiy sifatlarni aniqlashdir. Milliy dasturning maqsadi, vazifalari va uni ro'yobga chiqarish bosqichlarida, yangi ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarda ta'limni talab qilinadigan darajasi va sifatini, kadrlar tayyorlash tizimining amalda faoliyat ko'rsatishi va barqaror rivojlanishining kafolatlari ustuvorligini ta'minlovchi normativ, moddiy texnika va axborot bazasini yaratish kabi masalalar pedagogik tadqiqoti asosini tashkil etadi.

Katta maktabgacha yoshdagi bolalarda ijodiy o'yin juda ham yaxshi rivojlanadi. Bu o'yinlarda bolalar o'zlari eshitgan, ko'rgan voqealar, hikoyalar, kitoblar va boshqa manbalardan olgan bilim, malakalarini, his-hayajonlarini to'la qo'llay boshlaydilar. Bu yoshdagi bolalar o'yinlarida berilgan ta'lim tarbiyaning natijasi yaqqol ko'rinib, sezilib turadi. Bolalar kim bilan o'ynashi to'g'risida va o'yinning qanday borishi to'g'risida o'zaro kelishib oladilar. O'yinlar uzoqroq davom etadigan bo'lib boradi. Bitta o'yinni uzoq vaqt, hatto bir necha kun o'ynash mumkin, bunda har gal o'yinga yangilik kiritib boriladi. Uzoq davom etadigan o'yinlar maktabgacha yoshdagi bolalar o'yinlarining yuqori bosqichi hisoblanadi. Katta

maktabgacha yoshdagi bolalar o'yinlariga to'g'ri rahbarlik qilib borilsa, ularning mustahkam jamoasi yuzaga kelib, u o'z an'anasiga, o'z qoidasiga ega bo'ladi. Bolalarda birgalikda ijod qilish qobiliyati rivojlanadi, ular o'rtoqlarining fikri bilan kelishadigan, fikriga quloq soladigan bo'lib boradi. Bolalar jamoasining shakllanishi uzoq vaqtni talab etadigan murakkab ish. Bolalar o'rtasida murakkab munosabatlar yuzaga kela boshlaydi. Har bir bolaning o'ziga xos xususiyati yaqqol namoyon bo'lib boradi. Bunda bolalar faol tashkilotchi, o'ziga ishonadigan va aksincha, tortinchoq, indamaslarga bo'linadi. Faol bolalar har doim o'yinni o'z xohishiga qarab tanlaydi, qiziqarliroq rol ni talab etadi. Ular ba'zan o'yinni buzishadi, o'rtoqlarini xafa qilishadi, ammo tarbiyachining ta'siriga tez berilishadi. Ularning ijobiy xususiyatlari, sog'lom qiziqishlari bo'ladi, tarbiyachi mana shular asosida ularning ongi va hissiga ta'sir etadi. O'yin mavzusi o'zgarishi bilan o'yinda qatnashuvchilarning ham o'zaro munosabatlari o'zgarib boradi. Kichkina bolalarning har biri o'z holicha o'ynasa, keyinchalik 2-3 kishi bo'lib o'ynay boshlaydi, o'rta maktabgacha yoshga kelganda o'yno'vchilar soni ko'payib, o'rtoqlik munosabatlari tarkib topa boshlaydi, bunday munosabatlar o'yinga mavzu tanlashda, ro'llar va o'yinchoqlarni taqsimlashda yuzaga keladi. O'yinning tuzilishi va mazmuni rivojlanib borishi bilan o'yinchoqning roli va unga talab ham o'zgarib boradi. Kichkina bolalar o'yinini ko'pincha o'yinchoq belgilaydi. Bitta o'yinchoq bir nechta vazifani bajarishi mumkin. O'rta va katta maktabgacha yoshdagi bolalarda o'yin to'g'risidagi fikr avval tug'iladi. Keyin o'ynay boshlaydi. O'yinchoq o'yin mazmuniga qarab tanlanadi. Bolalarning o'ynashlari uchun ma'lum vositalar kerak. Ro'lli o'yinlarda bolalar har xil vositalardan foydalanadilar, ulardan asosiylari quyidagilar: bolalarning o'z harakatlari; o'yinchoq va boshqa materiallar; so'z. Bolalarning asosiy tasvirlovchi vositalari o'zlarining harakatidir, Masalan, bola ikki oyog'ida sakrab quyonchaga taqlid qiladi, ikki qo'lini qimirlatib, pishillab parovoz bo'ladi va h.k. Bolalarning ko'p harakatlari qurish, yasash bilan bog'liq bo'ladi, ular soatlab parovoz, paroxod, elektrovoz quradilar, ularni o'ziga o'xshatishga urinadilar. Ko'pincha qurish o'yinning boshlanishi bo'lib xizmat qiladi. Taqlid vositasiga o'yinchoq ham kiradi. O'yinchoq bola harakatini to'ldiradi, o'ylagan obrazi va fikrini amalga oshirishga yordam beradi. Kiyimlar va ularning qismlari ham bolaning olgan rolini yaxshiroq bajarishga va uni yanada aniqroq ijro etishga imkon tug'diradi. Bolalar o'yin jarayonida ba'zi bir narsalarni xohlagan narsalari nomi bilan atab ham xuddi o'sha xohlagan narsalarini faraz qilib juda yaxshi o'ynaydilar, masalan, taomni "konfet", qumni "shakar" stulni "mashina"

deb atashlari mumkin. So'z yordamida bolalar qanday o'yin o'ynashlarini kelishib oladilar. So'z yordamida bir-biri bilan muomalada bo'lib, o'z fikrlarini izhor etishadi. So'z har xil taassurotlarni ifodalash imkonini beradi. Bolalar hamma vositalardan ko'pincha bir vaqtda foydalanadilar. Aks ettiruvchi vosita qanchalik ko'p bo'lsa, o'yin mazmuni shunchalik boyroq bo'ladi hamda tevarak-atrofdagi voqealardan taassurot shunchalik to'laroq aks ettiriladi. O'yin mazmunining rivojlanib borishi bilan murakkab jarayon bo'lgan bolalar jamoasi ham shakllana boshlaydi. O'yin bolalarning mustaqil faoliyati bo'lgani uchun uning syujetini bolalar o'zlari o'ylab topishadi va o'zlari tashkil etishadi. O'yinda bolalar o'zlarining kichkina jamiyatning a'zosi deb hisoblashadi, o'zaro kelishib harakat qilishga o'rganishadi. Ijtimoiy tarbiya olayotgan sharoitda har bir bola o'ynayotgan bolalar jamoasiga kira olishi, u yerda o'z o'rnini topa olishi va shu jamoada o'rnashib olishi lozim. Tarbiyachi ilk yoshli bolalarda ularning narsalar bilan o'ynay olishi, diqqatini shunga to'play olish qobiliyatini tarkib toptiradi. Bu boshqa bolalar bilan yonma-yon tinch o'ynay olish malakasining shakllanishiga yordam beradi. Bolalar birgalikda o'ynashga o'tganlarida bir-birlari bilan ma'lum munosabat o'rnatishlari lozim bo'ladi. Xuddi mana shu munosabat jamoatchilikni shakllantiradi. Bunga tarbiyachi bolalarni kelishib o'ynashga o'rgatish orqali erishadi. Sahnalashtirilgan o'yinlar ijodiy o'yinlar sarasiga kiradi. Unga ijodiy o'yinning quyidagi asosiy: niyatning mavjudligi, roli va mavjud harakatlar, xayol qilingan vaziyatning va boshqa elementlarning uyg'unligi, bolalarning mustaqillik va o'z-o'zini uyushtira olish jihatarini xos. Sahnalashtirilgan o'yin badiiy asar asosida quriladi: o'yin syujeti, rollar, qahramonlarning xatti-harakatlari, ularning nutqi asar matniga ko'ra belgilanadi. Sahnalashtirilgan o'yin bolalarning eshitgan asar yoki ertakdan olgan tasavvurlarini mustaqil ifodalash hamda mashq qilish imkonini beradi. Bu o'yinlar bolalarda iroda, intizom, o'z harakatlarini boshqalarning harakatiga muvofiq amalga oshirish kabi sifatlarni tarbiyalashda samarali vosita hisoblanadi. Sahnalashtirish bolalarni qayta so'zlashga o'rgatish usullaridan biridir. Ba'zi bir bolalarda badiiy asardan olingan parchani qayta so'zlab berishga xohish ham, qiziqish ham bo'lmaydi, ammo unga o'yin usuli kiritilishi bilan bola asardagi rolga kirib, o'sha asar mazmunini juda yaxshi aytib berishga harakat qiladi. Bunday o'yinda bola o'zini o'sha asardagi qahramon o'rnida his etib; uning sezgi, kechinmalari dunyosiga chuqurroq kirib boradi. Badiiy asarlarni qahramonlar tilida so'zlab berish boladagi xayolni rivojlantirishga yordam beradi va asar qahramonida mavjud bo'lgan ijodiy sifatlarni egallashga intiladi.

Sahnalashtirilgan o'yinda badiiy asarning g'oyaviy mazmuni bolalar tomonidan chuqurroq anglab olinadi. Ertak yoki hikoyadagi mazmun bolalarga yaqin, ularning yoshi va qiziqishiga mos, tushunarli bo'lib, bola unga kirishib ketgan taqdirdagina asardagi obraz va harakatlar to'g'ri aks ettiriladi. Shuning uchun u yoki bu badiiy asar bo'yicha sahnalashtirilgan o'yin o'tkazishdan oldin tarbiyachi asarning mazmunini aks ettirishga yordam beradigan tayyorgarlik ishini o'tkazishi kerak. Bu ish oldindan bir qator mashg'ulot va o'yinlar o'tkazish orqali amalga oshiriladi. Sahnalashtirilgan o'yinga tayyorlanish uchun ma'lum bir vaqt ajratiladi va har bir mashg'ulotda aniq masalalar hal etib boriladi. Masalan, tarbiyachi hazil she'r o'qiyotib jonli nutqqa yaqinlashadi, bolalarga so'zlarni, tovushlarni qanday talaffuz etish kerakligini tushuntiradi. Qaytarishda esa tarbiyachi bolalardan so'zlarni aniq, balandroq yoki past, sekinroq yoki tez talaffuz etishni talab etadi. Bu mashqlarda matnni eslab qolish uchun o'tkaziladigan har bir mashg'ulotda 5-6 daqiqadan vaqt ajratiladi. Bolalar «Sholg'om», «Bo'g'irsoq», «Tulki, xo'roz va quyon» kabi ertakni sahnalashtirishni juda sevadilar. Ertak va hikoyalarni bolalar ko'pincha o'zlarining ijodiy rolli o'yinlarida sahnalashtiradilar, bu o'yinlarda tulki, sichqon, xo'roz, quyon kabi personajlarni o'yinlarda aks ettiradilar. Yozuvchilarning badiiy asarlarini ham bolalar sevib sahnalashtiradilar. Bolalar bilan suhbatlasha turib, tarbiyachi hikoya yoki ertak qahramonlarining o'ziga xos xususiyatlarini aniqlashga harakat qiladi. Har xil she'r, ertak qahramonlarining o'ziga xos xususiyatlari mana shunday o'rganiladi. Sahnalashtirish ishini quyidagi bosqichlar bo'yicha o'tkazish mumkin: 1-bosqich. Adabiyotlarni tanlash. Sahnalashtirish uchun adabiyot tanlaganda quyidagi talabga rioya qilish kerak: 1. Ertak, hikoya yoki she'rda qatnashuvchilar ko'p bo'lishi kerak. 2. Asarda mazmun yaxshi bo'lib qolmasdan, harakatlarning xili ham ko'p bo'lishi kerak. 3. Asar ifodali o'qishga mos kelishi shart. 4. Mazmuni qiziqarli bo'lishi kerak. 5. Asar bolalarning yoshiga mos kelishi kerak. 2-bosqich. Sahnalashtirish uchun tanlangan hikoya, she'r yoki ertakning mazmunini o'qib berish yoki qo'g'irchoq, soya teatrida ko'rsatish orqali tanishtiriladi. 3-bosqich. Eslab qolish. Asarni bolalar eslab qolishlari uchun uni qayta o'qib berish, postanovka ko'rsatish, rasmlar namoyish etish, didaktik o'yinlardan foydalaniladi. 4-bosqich. O'yin qiziqarli o'tishi va uzoq davom etishi uchun o'yinga kerakli materiallar, kiyimlar tayyorlab berish va shu bilan birga to'g'ri rahbarlik qilish kerak. Bu ishni tarbiyachi bajaradi, katta guruhda esa tarbiyachi yordamida u bilan birgalikda bolalar bajarishadi. Tarbiyachi bir qancha ertakka doir rasmlar ko'rsatadi. Guruhda shu yoshli bolalarga xos bo'lgan ertaklar,

hikoyalar ularga tanish bo'lib qolgandan keyingina sahnalashtirish boshlanadi. «Sholg'om», «Bo'g'irsoq» kabi ertaklar sahnalashtiriladi. Tayyorlov guruhida bu ish davom ettiriladi. Sahnalashtirish uchun ertaklarga olinmasdan, badiiy asarlar, xususan, she'rlar ham olinadi. Sahnalashtirish o'yinlariga guruhlariga qarab har xil rahbarlik qilinadi. Masalan, tarbiyachi o'rta guruh uchun asosan harakatni aks ettiruvchi asarlar tanlaydi, katta guruh bolalari uchun esa asar qahramonlarining ancha murakkab munosabatlari, ularning kechinmalari, qayg'ulari aks ettirilgan asarlar tanlanadi. Tarbiyachi bajarilgan ishning hisobini olib boradi. Bolalarga qaysi asar yoqqanini, ular ko'proq qaysi asarni sahnalashtirishni yoqtirishlarini, qaysi bola topshirilgan rolni yaxshi ijro eta olganini, rollarni ijro etishda bolalarda qanday qiyinchiliklar vujudga kelganini yozib boradi, Mana shu asosda bo'lg'usi sahnalashtiriladigan o'yinlar jonlantiriladi.

Qurilish o'yinlari ham ijodiy o'yinlar sirasiga kiradi. Ularda bolalar atrofmuhitdagi buyumli dunyo haqidagi taassurotlarini aks ettiradilar, mustaqil tarzda turli narsalar yasaydilar, bunyod etadilar. Qurilish-yasash o'yinlarida bir xil buyumlarning boshqalari bilan almashinishi yuz beradi. Kichik va o'rta guruh yoshidagi bolalarda qurilish o'yinlari rolli o'yinlar bilan bog'lanib ketadi. Qurilish o'yinlari samarali faoliyat hisoblanib, bolalarda bunyod etilgan inshootni mavjud buyum va narsalar, inshootning qurilishiga asos bo'lib xizmat qilgan tasavvur bilan qiyoslash, taqqoslash ko'nikmalarini shakllantirishga imkon beradi. U bolalarda kuzatuvchanlikni rivojlantirishga yordam beradi. Qurilish materiallari turli xildagi geometrik shakllardan iborat. Bolalar har bir shaklning o'ziga xos xususiyatlarini yaxshi bilib olishlari lozim, aks holda hech qanday qurilishni amalga oshirib bo'lmaydi. Bolalar qurgan narsalar amaliy jihatdan yaroqli bo'lishi va ulardan o'yinda foydalanish uchun konstruktorlik malakasiga ega bo'lish kerak. Bundan bolalarga qurilishning asosiy usullarini o'rgatish zarurligi kelib chiqadi. Qurilish materiallari bilan o'ynaladigan o'yinlarda bolalarning texnikaga qiziqishi ortadi, kuzatuvchanligi rivojlanadi, ular geometrik jismlarning eng oddiy xususiyatlari bilan tanishadilar. Qurilish o'yinlari bolalarning mehnat faoliyatiga yaqin bo'lib, ularni mehnatga tayyorlaydi. Qurilish materiallari bilan o'ynaladigan o'yinlar bolalar tafakkurini rivojlantiradi: kuzatilayotgan inshootlarning o'ziga xos xususiyatlarini ajratib ko'rsatish, tahlil va sintez qilishga, solishtirishga, o'xshash va farq qiladigan tomonlarini aniqlashga majbur etadi, vazifalarni to'g'ri hal qilishga o'rgatadi. Qurilish materiallari bilan o'ynaladigan o'yinlar geometrik jismlarning xususiyatlarini, ular

bilan ishlashni, fazoviy nisbatlarni (uzoq-yaqin, baland-past, o'ng-chap, uzun-qisqa, keng-tor) amalda olib borishga yordam beradi. Bunday o'yin orqali bolalarni maktabdagi politexnika ta'limiga tayyorlash vazifasi ham amalga oshiriladi. Bolalar qurish-yasash jarayonida bir jamoaga birlashadilar, natijada ularning nutqlari rivojlanadi. Qurilish materiallari bilan o'ynash bolalarning ma'naviy dunyosiga ham ta'sir etadi: bolalar bilan biron inshootni kuzata turib, davlatimizning xalq farovonligi to'g'risida g'amxo'rlik ko'rsatayotganligini tushuntiradi. Qurilish materiallari bilan o'ynash bolalarda mehnatsevarlik, mustaqillik, tashabbuskorlik, ishga javobgarlikni his etgan holda munosabatda bo'lishi hamda irodaviy sifatlarni tarbiyalaydi. O'yinning qizig'i shundaki, u bolalarga zo'r zavq-shavq bag'ishlaydi. Bolalarni ba'zi bir qurilish inshootlari bilan tanishtirish orqali estetik tarbiya vazifalari ham amalga oshiriladi. Bolalarda estetik hissiyotni tarbiyalash uchun faqat bitgan qurilish inshootini kuzatish yetarli emas, balki qurilishning borishi, ishning tashkil etilishini kuzatish, bunda bolalarning o'zlarini qatnashtirish muhim ahamiyatga ega. O'yin uchun sharoit yaratish. Qurilish materiallari bilan o'ynashni rivojlantirish uchun unga muvofiq shart-sharoit yaratish zarur. 1. Qurilish materiallari butun guruh bolalarining bir vaqtda o'ynashi uchun yetarli bo'lishi kerak. 2. Guruh xonasida qurilish materiallarini saqlaydilar, uni quradigan va bir necha kungacha saqlab qolishning iloji bo'lgan joy bo'lishi kerak. 3. Qurilish materiallari uchun har bir detalga alohida xonachalari bo'lgan g'ildirakli shkaf bo'lgani yaxshi. Uni bolalar xohlagan tomonlariga surib olib boradilar. Shkaf ichini tartibli saqlash zarur.

4. Qurilish materiallari saqlanadigan burchakda mayda o'yinchoqlar, o'yinchoqli odamlar, qushchalar, hayvonlar, transport bo'lishi mumkin. 5. Bolalarning o'zlari o'yinchoq yasashlari uchun har doim kerakli material bo'lishi zarur. 6. Ona o'lkamizni, uning poytaxti Toshkentni, transportning har xil turlarini tasvirlovchi albomlar, fotosuratlar bo'lishi kerak. 7. Qurilish materiallaridan barpo etilgan inshootlar namunalari tasvirlangan albom. 8. Qurilish jarayonini, binolarning bezatilishini bolalar bilan kuzatish kerak. 9. Qurilish usullarini o'rgatish lozim. 10. Qurilish materiallaridan ishlangan buyumlarni bir necha kungacha hatto undan ko'proq muddat saqlash kerak. Qurilish-yasashga o'rgatishning asosiy usullari. Bolalarni qurilish-yasashga o'rgatish uchun tarbiyachi turli xil usullarni qo'llaydi: 1. Tarbiyachi har bir harakatni tushuntirgan holda qurib ko'rsatadi. 2. Tarbiyachi bir on narsani o'zi qurib ko'rsatadi va bunga kirgan har bir qismni tahlil qilib beradi. 3. Tayyor qurilish namuna sifatida ko'rsatiladi. 4. Qurilish-yasashning ayrim qismlarini

ko'rsatadi (tomini yasashni, qanday yopish kerakligini, biror detalni qaysinisi bilan almashtirish mumkinligini tushuntiradi]. 5. Tarbiyachi ataylab chala qurib qo'yilgan qurilishni bolalarga qurib bitkazishni taklif qiladi. 6. Nima uchun qurish lozimligini, uning mavzusini aytadi. 7. Har kim xohlagan mavzuda qurishni taklif qiladi. 8. Tayyor qurilishni: u qanday qismlardan iborat ekanligini, nimalar, qanday detallar ishlatilganini tahlil qilib beradi. Qurishyasash usullari bolalarga mashg'ulotlarda o'rgatiladi. Qurish o'yinlariga rahbarlik. Bolalarning qurish materiallari bilan o'ynaydigan o'yinlariga rahbarlik usullari ularning yoshiga bog'liq. Kichik guruhda bolalar uncha murakkab bo'lmagan qurilishlarni bajaradilar. Ular uchun stol ustiga qo'yib o'ynaladigan mayda qurilish materiallari zarur. Bitta stol atrofida birdaniga 6-8 bola ishlashi mumkin. Stol ustini qurilish materiallari egallab olmasliklari uchun stolning boshi bilan bu boshiga pastgina skameyka yoki taburetka qo'yiladi. Bolalar o'zlarining qurilish materiallarini yashigi bilan qo'yib qo'yadilar. Bu birinchidan, stol ustida bolalarning bemalol ishlashlari uchun yaxshi, ikkinchidan, bolalarga yashiklardan kerakli qurilish materiallarini olish qulay. Bog'cha maydonchasida o'ynash uchun kub, gula, silindrga o'xshash alohida qurilish materiallaridan foydalanish zarur.

Xuddi shunday materiallar guruh xonasida ham bo'lishi kerak. Yilning ikkinchi yarmida bu materiallarni mashinalar qurish uchun kvadrat to'g'ri burchak, har xil o'rtasi teshik dumaloq shakldagi faner parchalari bilan to'ldirish lozim. Bolalarning qurilish materiallari bilan o'ynashlari uchun tik turdagi daraxtlar, hayvonlar, mashinalar, qo'g'irchoqlar ham kerak bo'ladi. Tarbiyachi bu materiallardan nima qurish mumkinligini bolalarga ko'rsatadi: qo'g'irchoqqa stol, stul, karovat yasash, ular uchun bog' va bog'ning ichiga skameykalar qo'yish, mashinaga garaj yasash va hokazo. Bolalarni qurilish materiallari bilan o'ynashga qiziqtirish uchun tarbiyachi ular bilan birgalikda o'ynaydi va bu materiallardan hamma bolalar foydalanishlarini kuzatib turadi. Yirik qurilish materiallari bilan guruh xonasidagi gilam ustida, yozda esa bog'cha hovlisida qurish mumkin. MTT maydonchasida yozda qum va suv bilan, qishda qor bilan o'ynash katta o'rin egallaydi. Qum bilan o'ynash. Qum bolalarning yozda o'ynashlari uchun yaxshi material. Har bir guruh uchun ikkitadan qum yashigi bo'lishi maqsadga muvofiqdir. Shunda hamma bolalar o'ynash imkoniyatiga ega bo'ladilar. Qumda o'ynash uchun turli xil o'yinchoqlar kerak bo'ladi: qumdan har xil shakl yasaydigan mayda tunuka mashinalar, rezina yoki sellyuloiddan yasalgan odamchalar, hayvonlar shakli,

plastilindan yasalgan qo'g'irchoq mebeli, qurish-yasash materiallari, uni bezaydigan narsalar: har xil faner taxtachalar (8\8, 10\10, 5\10, 4\10 sm) va yog'och kaltakchalar (10,15, 20 sm) hammasi har xil rangdagi moyli bo'yoqqa bo'yalgan bo'lishi kerak. Shu materiallarni bolalar qumga o'rnatib yo'llar, hayvonlar uchun saroy va devorlar qurishadi. Qurgan narsalarini bezash uchun kichkina bayroqchalar kerak bo'ladi. Qumni kovlash uchun bolalarga kichkina yog'och kurakcha beriladi. Bahorda va kuzda (yer namligida) bolalarning qum o'yinlari maxsus qirg'og'i ko'tarilgan stollarda tashkil etiladi. Qum bilan o'ynashda gigiyenik qoidaga rioya qilish kerak. Qum har doim toza va nam bo'lishi, bolalar jazirama quyosh tagida o'ynamasliklari lozim. Kichik bolalar qum bilan o'ynaganda oldiga ma'lum maqsad qo'ymaydi. Tarbiyachi bolalarni qiziqtirish uchun o'zi «quradi» va bolalarga qurishni taklif qiladi. Masalan, qumni to'plab atrofni tekislashadi, bir yonini teshib eshik ochishadi. Keyin bu uychni har xil rangdagi mayda bayroqchalar bilan bezashadi, keyin shu uy oldiga devorlar, bog'lar qurishadi, uyga qo'g'irchoqlar ko'chib keladi. O'yinni o'zgartirish uchun o'yinchoqlarni vaqti-vaqti bilan o'zgartirib turish kerak: mashinalar uchun garaj, hayvonlar uchun hayvonot bog'i va boshqalar. Tarbiyachi o'yinga kichik bolalarning hammasini jalb etishi kerak. O'rta guruhda qum kichik guruhga nisbatan ko'p to'kiladi, Yashik oldiga buferda ham o'yinchoqlar uchun javoncha bo'ladi. Bu yoshdagi bolalar o'yinning mazmuni murakkablashib borishi uchun tarbiyachi yordam beradi: qumdan nimalar qurish mumkinligini ko'rsatib, bolalarga ko'maklashadi, ularning o'yinlarida qatnashadi. Katta guruh bolalari qumdan katta inshootlar quradilar. Shuning uchun bu guruh bolalarining qumi yashikda emas, balki bog'cha maydonchasining biron joyiga ancha ko'p miqdorda to'kiladi. Bu bolalar uchun qumdan tashqari loy ham bo'lishi kerak. O'yinga qo'shimcha materiallar: tabiat materiallari, ip, yog'och, faner va boshqalar ham zarur. O'ynab bo'lgandan keyin bularning hammasini maxsus ajratilgan joyga olib borib qo'yish kerak. Bolalar shahar ko'chalarini, xo'jalik dalasi, hayvonot bog'i, baland binolarni quradilar. Buning uchun qumdan, loydan va tabiat materiallaridan foydalanadilar. Tarbiyachi bu materiallardan qanday qurishni ko'rsatib beradi. Suv bilan o'ynash. Bolalar suvni juda yaxshi ko'rishadi. Ularning suv bilan o'ynashlari uchun bog'cha hovlisida maxsus suv havzasi tashkil qilinadi, guruh xonasida esa oyoqli qurilma ustiga vanna o'rnatiladi. Suv bilan o'ynash uchun sellyuloiddan, rezinadan yasalgan o'yinchoqlar: baliqchalar, o'rdakcha, g'ozcha, vannasi bor qo'g'irchoqcha, qayiqchalar (yasalgan va sotib olingan), suvda suzib yuradigan narsalar kerak.

Kichik bolalarning suv bilan o'ynaydigan o'yinchoqlari oddiy bo'lib, unda o'yinchoqlarning suzishini tomosha qiladilar. Bolalar suv bilan o'ynab kichkina-kichkina syujetni aks ettiradilar: baliq va o'rdakchalarni ovqatlantirib, qo'g'irchoqni vannada cho'miltirishadi, qayiqda yo'lovchilarni uchirishadi. O'rta va katta guruh bolalarining suv bilan o'yini ancha murakkablashadi. Ular daryoda paroxodlarni yurgizishadi, poraxod to'xtaydigan bandargohlar qurishadi. Suzadigan o'yinchoqlarni harakatga keltirishadi. Suv bilan o'ynash natijasida bolalar suvning xususiyatini, nimalar cho'kib, nimalar suzishini bilib olishadi. Suv bilan o'ynash juda foydali, shuning uchun bolalarning guruhguruh bo'lib suv bilan o'ynashlari uchun imkoniyat yaratib berish kerak. Qor o'yinlari. Qishda bog'cha maydonchasida qor bilan o'ynash bolalar uchun eng qiziqarli faoliyat turi hisoblanadi. Har bir bolada yog'och belkurakcha va qorni tashish uchun yashikcha bilan chana bo'lishi kerak. Kichkina bolalar kattalar yig'ib qo'ygan qor uyumini yog'och belkurakchalari bilan kovlashadi. Qorni tepaga sohib, uning to'kilishini kuzatishadi, yashiklarga qor solib, boshqa joyga tashishadi va hokazo.

II.BOB BO'YICHA XULOSA

Xulosa qilib, maktabgacha ta'lim tashkilotida katta yoshdagi bolalarda ijodkorlik qobiliyatini loyihalash va o'yin orqali ularda ijodkorlikni rivojlantirish mumkin bo'ladi. Katta maktabgacha yoshdagi bolalarda ijodiy o'yin juda ham yaxshi rivojlanadi. Bu o'yinlarda bolalar o'zlari eshitgan, ko'rgan voqealar, hikoyalar, kitoblar va boshqa manbalardan olgan bilim, malakalarini, hishayajonlarini to'la qo'llay boshlaydilar. Bu yoshdagi bolalar o'yinlarida berilgan ta'lim tarbiyaning natijasi yaqqol ko'rinib, sezilib turadi. Bolalar kim bilan o'ynashi to'g'risida va o'yinning qanday borishi to'g'risida o'zaro kelishib oladilar. O'yinlar uzoqroq davom etadigan bo'lib boradi. Bitta o'yinni uzoq vaqt, hatto bir necha kun o'ynash mumkin, bunda har gal o'yinga yangilik kiritib boriladi. Uzoq davom etadigan o'yinlar maktabgacha yoshdagi bolalar o'yinlarining yuqori bosqichi hisoblanadi. Katta maktabgacha yoshdagi bolalar o'yinlariga to'g'ri rahbarlik qilib borilsa, ularning mustahkam jamoasi yuzaga kelib, u o'z an'anasiga, o'z qoidasiga ega bo'ladi. Bolalarda birgalikda ijod qilish qobiliyati rivojlanadi, ular o'rtoqlarining fikri bilan kelishadigan, fikriga quloq soladigan bo'lib boradi. Bolalar jamoasining shakllanishi

uzoq vaqtni talab etadigan murakkab ish. Bolalar o'rtasida murakkab munosabatlar yuzaga kela boshlaydi. Har bir bolaning o'ziga xos xususiyati yaqqol namoyon bo'lib boradi. Bunda bolalar faol tashkilotchi, o'ziga ishonadigan va aksincha, tortinchoq, indamaslarga bo'linadi. Faol bolalar har doim o'yinni o'z xohishiga qarab tanlaydi, qiziqarliroq rolni talab etadi. Ular ba'zan o'yinni buzishadi, o'rtoqlarini xafa qilishadi, ammo tarbiyachining ta'siriga tez berilishadi. Ularning ijobiy xususiyatlari, sog'lom qiziqishlari bo'ladi, tarbiyachi mana shular asosida ularning ongi va hissiga ta'sir etadi. O'yin mavzusi o'zgarishi bilan o'yinda qatnashuvchilarning ham o'zaro munosabatlari o'zgarib boradi. Kichkina bolalarning har biri o'z holicha o'ynasa, keyinchalik 2-3 kishi bo'lib o'ynay boshlaydi, o'rta maktabgacha yoshga kelganda o'ynovchilar soni ko'payib, o'rtoqlik munosabatlari tarkib topa boshlaydi, bunday munosabatlar o'yinga mavzu tanlashda, rollar va o'yinchoqlarni taqsimlashda yuzaga keladi. O'yinning tuzilishi va mazmuni rivojlanib borishi bilan o'yinchoqning roli va unga talab ham o'zgarib boradi. Kichkina bolalar o'yinini ko'pincha o'yinchoq belgilaydi. Bitta o'yinchoq bir nechta vazifani bajarishi mumkin. O'rta va katta maktabgacha yoshdagi bolalarda o'yin to'g'risidagi fikr avval tug'iladi. Keyin o'ynay boshlaydi. O'yinchoq o'yin mazmuniga qarab tanlanadi. Bolalarning o'ynashlari uchun ma'lum vositalar kerak. Ro'lli o'yinlarda bolalar har xil vositalardan foydalanadilar, ulardan asosiylari quyidagilar: bolalarning o'z harakatlari; o'yinchoq va boshqa materiallar; so'z. Bolalarning asosiy tasvirlovchi vositalari o'zlarining harakatidir.

III. BOB. MAKTABGACHA KATTA YOSHDAGI BOLALARDA IJODIY FAOLIYATLARINI LOYIHALASHTIRISHNING IMKONIYATLARI

3.1 Maktabgacha katta yoshdagi bolalarda ijodiy faoliyatlarini loyihalashtirishning mazmuni.

Tadqiqotimiz mavzusidan kelib chiqqan holda maktabgacha katta yoshdagi bolalarda tasviriy faoliyat mashg'ulotlari orqali ijodiy faoliyatlarini loyihalashtirish muhim pedagogik muammodir. Shuning uchun ham, katta yoshdagi bolalarda tasviriy faoliyat mashg'ulotlari orqali ijodiy qobiliyatlarini faoliyatlarini loyihalashtirishning mazmunini ishlab chiqish lozim bo'ladi.

Bolalarga tasviriy faoliyat bo'yicha ta'lim-tarbiya berayotgan pedagoglar, tarbiyachi va to'garak rahbarlari avvalo bolalarning yosh pedagogik va psixologik xususiyatlarini bilishlari lozim. Pedagog va tarbiyachilarning bilim darajalari maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarda tasviriy faoliyat mashg'ulotlari orqali ijodiy faoliyatlarini loyihalashtirishning mazmunini belgilash (aniqlash) bilan bog'liq. Shuning uchun ham mashg'ulotlar davomida bolalarda ijodiy faoliyatlarini loyihalashtiradigan pedagoglar quyidagilarni bilishlari talab etiladi:

1. Tasviriy san'atning san'at turi haqidagi xususiyatlarini (elementar nazariya va tarixi);

2. Tasviriy san'atning tur va janrlarini;
3. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalar bilan o'tkaziladigan tasviriy faoliyat turlarini;
4. O'quv qo'llanmalarida tasviriy faoliyat mashg'ulotlari uchun berilgan mavzular asosida mashg'ulot ishlanmalari yozishni;
5. Tasviriy faoliyat mashg'ulotida ilg'or pedagogik texnologiyalardan, tasviriy faoliyatda ta'lim-tarbiyaning noan'anaviy usullaridan foydalanishni;
6. Bolalarda ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirishni;
7. Bolalarda mavjud tug'ma layoqatlarni sezish va ularni qobiliyat darajasiga olib chiqish uchun tegishli sharoitlar yaratish va bolalar bilan muntazam shug'ullanish.

Maktabgacha katta yoshdagi bolalarda tasviriy faoliyat mashg'ulotlari orqali ijodiy qobiliyatlarini shakllantirish mazmuni bir qancha mezonlar asosida qurilishi lozim bo'lib, biz ular haqida quyida fikr yuritamiz.

Tasviriy faoliyat maktabgacha yoshdagi bolalar tomonidan turlicha o'zlashtiriladi. Ba'zilari malakalarni tezda egallab oladilar va ularning ishlari qiziqarli bo'ladi, boshqalari bu malakalarni unchalik bemalol qo'llay olmaydilar. Bir xillari dekorativ rasm chizishda, ikkinchilari loy va plastilindan narsalar yasashda, yana boshqalari o'ymakorlikda o'zini to'liq hamda ijodiy namoyon qiladilar. Pedagog qo'shimcha ko'rsatmalar, maslahatlar berib, uning tashabbusi, ixtirosining namoyon bo'lishiga e'tibor bilan qarab, bolaga faol yordam berishi kerak. Eng yaxshi rasm, loy va plastilindan yasalgan narsalarni qiziqarli, mustaqil bajarilgan ishning ijobiy namunasi sifatida, butun jamoa e'tiboriga havola etishi kerak. Ijodiy mustaqillikni hamma vaqt osonlik bilan namoyon qilish mumkin.

Bolalar ijodiy faoliyatning boshlang'ich bohqichida o'ziga xos xarakter xususiyatlari mavjud. Bularga avval o'zlashtirilgan ish usullarini yangicha mazmunda qo'llash, oldinda turgan vazifalarni yangi usullar orqali yechish, o'z his-tuyg'ularini turli vositalar yordamida ifodalashlari, faol va mustaqil ishtirok etishlari kiradi.

Atrof-olamni bolalar tasviriy faoliyatida tushunish ijodiy ko'rinishlar

bilan bogliq emas, balki bola ishlayotgan, ko'rsatayotgan materialning tarkibini aniqlash orqali namoyon bo'ladi. Masalan: qalam va bo'yoqlar qog'ozda iz qoldiradi, loy yumshoq, undan narsalar yasash mumkin.

Keyinchalik tasviriy faoliyat va izlanishlarni rivojlantirish uchun bu bosqich o'rta ahamiyat kasb etadi, chunki bola bunda tasavvurlaridagi timsolni yaratish uchun yordam beradigan material bilan tanishadi.

Qalamdan qoladigan iz nimanidir ifodalashini tushunadigan bola o'z xohishi va o'rtalarning taklifiga ko'ra qandaydir predmetni tasvirlashga harakat qilsa, unda bolaning faoliyati tasviriy xarakter tusini olgan bo'ladi. Bolada fikr, maqsad bo'lib, ularni namoyon etishga harakat qiladi.

Shu tariqa ijodiy bosqichning birinchi bosqichi fikrning paydo bo'lishi bola faoliyatida ham hosil bo'ladi. Rassomda fikrning paydo bo'lishi bilan odatda mazmunini va bajarish vositalarini o'ylab boradi, ish uchun odatda uzoq vaqt kerak bo'ladi, bolada esa ko'pincha bu bosqichning hosil bo'lishi kuzatilmaydi. Bola qanchalik kichik bo'lsa, u shunchalik o'ylagan narsasini tez tasvirlashga harakat qiladi. U hali o'z ishining natijasini va uni bajarish yo'lini oldindan ko'ra olmaydi.

Avvaldan o'ylab ko'rish va ishni rejalashtirish tasvirlash jarayoni bilan birgalikda amalga oshiriladi. Shuning uchun ham bolalar ijodiyotida faoliyatlar jarayonida ish mazmunini o'zgartirish hollari tez-tez uchrab turadi. Bola tasvirlayotgan rasmdagi timsollarga umuman taalluqli bo'lmagan detallarni kiritishi mumkin.

Maktabgacha katta yoshdagi bola oldindan tasvirlanajak narsaning mazmunini o'ylaydi va rasm chizish qurollarini tanlay oladi. Bu yoshdagi bola mustaqil ravishda o'z xohishiga ko'ra yoki taklif etilgan mavzu asosida rasm solish yoki loy ishini bajarishga, mavzuda nima asosiy o'rinni egallaganligini, nimadan boshlash kerak, tasvirlanayotgan predmetni qog'oz sathida qay tariqa joylashtirish kerakligini o'zigina aniqlaydi. Ish jarayonida bola o'z rejasining mazmuniga ko'ra qo'shimchalar kiritadi.

Bolalarning ijodiy faoliyatlari natijasida paydo bo'lgan timsolni katta kishining yaratgan badiiy timsoliga tenglashtirish mumkin emas, chunki bolalar chuqur ma'noga ega bo'lgan narsani yarata olmaydilar. Bolalar tomonidan yaratilgan timsollar ozmi ko'pmi ma'noga ega, bu esa uning umumiy qobiliyatining va orttirgan malakalarining rivojlanganligiga bog'likdir.

Tasvirning hali aniq tasvirlanmasidan ilgari, ya'ni ijodning ilk davrida bola timsolni hayotiy, aniq va harakatli tarzda fikrlaydi. Bu davrda yetarlicha tasviriy vositalarga ega bo'lmaganligi sababli tasvirni tushuntirishda uni tovushlar, qo'l harakatlari bilan tushuntirishga harakat qiladi. «Mana, motor ishga tushdi, j-jj, mashina yurib ketdi! Mana bu bola mashinaning ketidan yugurib ketdi», - deydi va rasmni stol ustida harakatlantiradi, mashinaning harakatini ko'rsatadi.

Maktabgacha katta yoshdagi bolalar rasmni tasvirlash uchun kerakli malakalarga ega bo'lsalar ham, ayrim hollarda timsollarni yanada aniqroq ifoda etish uchun nutqdan foydalanadilar. Pedagogning doimiy nazorati ostidagina bola tasviriy vositalarni egallab oladi.

Bola yaratgan yaxlit timsolga uning yoshiga e'tibor berib yondoshish lozim. Kichik yoshdagi bola predmetning to'liq tasvirini tasvirlab bera olmaydi (uning hamma bo'laklari, detallari va o'zaro bogliqligini). Maktabgacha katta yoshdagi bola predmetning shaklini va uning bo'laklarini umumiy tarzda tasvirlaydi (dumaloqlab, cho'zinchoq shaklda, hech qanday "variantlarning rangbarangligigi va mayda bukilish chiziqlariga e'tibor bermasdan). Lekin predmetning tuzilishi, turli-tuman detallarning tasvirlanishi bolada hayotiy timsol yaratish xohishi borligini isbotlaydi.

Timsolning ifodaliligi detallarning va qo'shimcha predmetlarning yaratishga bo'lgan intilishlari tasvirni yaratish jarayonida qo'l keladi.

Rassom timsolni yanada ochib berish uchun lozim bo'ladigan detalni tanlashda aqlga tayanadi. Bu jarayon, ayniqsa, kichik maktabgacha yoshdagi bolada tasodifan ro'y beradi. Bola tasvirdagi elementni o'ylamasdan tavakkaliga tanlaydi. Lekin u tanlagan har qanday detal ham tasvirdagi ifodalilikni kuchaytirmaydi. Ayrim hollarda ifodalilikni aks ettiruvchi detallarni ongli ravishda oldindan o'ylab tanlamasa ham omadli chiqishi mumkin.

Katta maktabgacha yoshdagi bolada ishni rejalashtira olish qobiliyati tarbiyalanib borilsa, bola tasvirlayotgan obraziga xos bo'lgan detallarni tanlab olishga intiladi.

Tasvirlanayotgan personajning his hayojonini tasvirlashda bola oddiy detallardan foydalanadi. Masalan: yig'ini ko'z yoshlari bilan, kulguni labning chetlarini ko'targan holda, qo'rquvni - qo'llarni yuqoriga ko'targan holda va

hokazolarda tasvirlashga harakat qiladilar. Xavotirlanish murakkabroq ifoda etish vositasi bo‘lib, unda ko‘zni ifoda etish kerak bo‘ladi, maktabgacha yoshdagi bolalar buni uddasidan chiqmaydilar. Lekin kichik yoshdagi bola (3-4 yosh) ham qandaydir aniq predmetni chiza turib, ko‘pincha unga tabiiy tuyulgan detalarni tasvirlaydi. Ana shu detallargina timsolni ifodaliligini ko‘rsatadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun xos bo‘lgan ifodali vositalardan biri bu ranglardan foydalanishdir.

Tasviriy san’atda (rangtasvir, grafika) badiiy fikrni tasvirlashda rang asosiy vositalardan hisoblanadi. U asarning mazmuni bilan yaqin aloqada bo‘ladi. Rangli kontrastlardan suratdagi asosiy fikrni ajratib turish uchun foydalaniladi.

Masalan, rang kayfiyatni bildiradi: suratdagi qora, bo‘g‘iq ton - qayg‘uli mazmuni, yorqin ranglar- xursandchilik, shodlikni ifodalaydi.

Ranglardan bunday ko‘p qirrali reja asosida foydalanish maktabgacha yoshdagi bola uchun xos emas, shuning uchun u rangni avval predmetning tabiiy rangga ega ekanligidan qat’iy nazar mustaqil qiymatga ega holda qabul qiladi. Bola har qanday qalam yoki bo‘yoqdan foydalanib, hamma narsani ketma-ket bo‘yab chiqish orqali qoniqish his etadi. Lekin kichik yoshidanoq u rangni predmetning timsoli bilan bog‘lay oladi - ayrim hollarda rang uning ongida biror timsol sifatida namoyon bo‘ladi. Masalan, qizil- olcha, gilos, yashil-o‘t, archa, timsoh, sariq-quyosh timsolida.

5-6 yoshdagi bola ko‘pincha ranglarning turlari bilan tanishadi va ko‘pincha ulardan rasmlarning chiroyli va bayramona bezangan holda bo‘lishi uchun ifodali vosita sifatida foydalanadilar. Bu yerda yana hayotiy rangning tasvirlanishida xatoliklarga yo‘l qo‘yiladi. Chunki bolani boshida yorqin kontrastdagi ranglar jalb etadi. Ayrim hollarda dekorativlik timsolning xarakteriga mos kelmasligi mumkin.

Sekin-astalik bilan maktabgacha o‘rta yoshdagi bolalar dekorativ bo‘yab chiqishdan uzoqlashadilar, chunki ular turli-tuman ranglarni ajratishni o‘rganib oladilar. Tafakkurni va estetik hissiyotlarni rivojlanishi bilan bola rangni timsolni kayfiyatini ifodalashda ishlata boshlaydi. Lekin rangdan hissiy kechinmalarni ifoda etishda davom etadilar. Masalan: ularga nima yoqsa shuni yorqin rangda, yoqtirmagan, qo‘rqinchli timsollarni qora tusda tasvirlaydilar.

Pedagog bola e'tiborini tasvirlanayotgan hodisalar, odamlar, hayvonlarning ifodaliligiga, xarakterli detallarning boyligiga, rang gammasiga, shakllarning plastikligiga domiy yo'llab, uni asta-sekin idrok etilganni elementar baholay bilishga olib keladi. Bu eng avvalo bir asardan ikkinchisini afzal ko'rishda namoyon bo'ladi. Bolalar o'zlariga yoqib qolgan, xotiralarida qolgan asarning qayta-qayta namoyish qilinishini so'raydilar. Shunday qilib, ularning shodlik, qoniqish hissiyotini uyg'otish orqali bilim doirasi kengaytiriladi, tajribalari boyitib boriladi.

Bolalar atrof-olam bilan tanisha borish jarayonida ularni o'z faoliyatlarida ya'ni o'yinlarida, chizgan rasmlarida, loy ishlarida, hikoyalarda va hokazolarda aks ettiradilar. Bolalar tasviriy faoliyatda atrof-olamdan olgan taassurotlarini, tasavvurlaridagi timsollarni turli-tuman materiallar va aniq shakllar yordamida tasvirlashga harakat qiladilar.

Bolalarning tasviriy faoliyat jarayonini ularning badiiy ijodiy qobiliyatlarini rivojlanishiga zamin yaratuvchi omil sifatida o'rganish muhim ahamiyat kasb etadi.

Maktabgacha katta yoshdagi bolaning idrok qilishi maqsadga yo'naltirilgan xarakterga asoslangan bo'ladi. Ularning yordamida bola rang, shakl va hajmni aniqlaydi. Lekin boladagi tajribaning kamligi uning birgina ko'rish sezgisi orqali tasvirlanajak narsa yoki hodisani to'laligicha idrok qilishga yordam bermaydi. Buning uchun bola boshqa his-tuyg'ularini ham ishga solishi kerak bo'ladi.

Bolaga olamni ko'ra bilishga o'rgatish bolalarda kuzatuvchanlikni, taassurotlarini xotirada saqlash, ya'ni ko'rgan narsasini taniy bilish malakasini rivojlantirishni talab etadi. Shuningdek, bolada fikr qilish, o'ylash, tahlil qilish va xulosa chiqarish qolibiyatini rivojlantirish tasviriy faoliyat uchun muhim manbaa hisoblanadi. Chunki tasviriy faoliyat taassurotlar negiziga quriladi. Bolalarning e'tiborini rasm mazmuniga ham, ifodalilik vositalariga ham (chiziqlar, bo'yoqlar, rasmda predmetning joylashishi) yo'llash lozim, chunki u go'zallikni his qilsin va ta'sirlanayotgan narsaning ahamiyatini yaxshi anglasin.

Asarlarning badiiy ifodaliligini idrok etishni o'stirish illyustratsiyalarni namoyish qilish metodikasidagi muhim o'rinlardan biridir.

Bolalar e'tiborini birinchi navbatda tasvirlangan personajlarning tasnifiga (illyustratsiyalar rangli yoki oq-qora bo'lishi mumkin), ularning holatiga, ishorasiga, yuz ifodalariga, shakllarning berilishiga, shuningdek, tasvirlanganning ma'nosini yaxshiroq egallashga yordam beruvchi xarakterli qismlarga qaratish juda muhimdir. Rangli illyustratsiyalarni namoyish qilishda ularning rangiga e'tibor berish lozim. Besh yoshdagi bolalarni predmetning rangini aytishga, olti-yetti yoshdagilarni rangni ma'lum kayfiyatni ifodalash vositasi sifatida idrok etishga undash lozim. Rasmlarni ko'rib chiqishda asarlarining janrlarini doimo yodda saqlash lozim.

Bolalar e'tiborini faollashtirishda tarbiyachining bolalarga beradigan savollari katta ahamiyatga egadir. Bu savollar bolalarga qahramonning obrazini, xarakterli xususiyatlarini tushuntirishda, uning xatti-harakatlarini, xarakterning ayrim xususiyatlarini baholashda, tashqi qiyofasini bayon qilishlarida yordam beradi.

Bolalar badiiy ijodining tadqiqoti illyustrativ materiallardan tasviriy faoliyatning har xil turlarida foydalanish yo'llarini ko'rsatib beradi. Xalq amaliy san'atining predmetlari, kitoblardagi rasmlar, illyustratsiyalar va boshqalar bolalarning fantaziyalari, ijodlarining o'sishiga katta ta'sir ko'rsatadi.

Birinchi-navbatda shuni qayd qilish kerakki, illyustrativ material ob'ektlar va hodisalar haqidagi bilimlarga ega bo'lish vositasi sifatida qaralishi kerak. Bu ob'ekt va hodisalarni rasm, loy va qirqib yelimplashda ifodalash kerak bo'ladi.

Ertak bo'yicha rasm chizishga tayyorlanishda bolalar bilan qadimgi o'zbek kiyimlari illyustratsiyani ko'rib chiqish va ularni zamonaviy kiyimlardan farq qilishga e'tibor berish mumkin. Bundan tashqari illyustrativ material bolaga o'z fikrini amalga oshirish usulini topishda yordam beradi. San'at asarlari obrazliifodali vositalardan qanday foydalanish mumkinligiga namuna bo'ladi. San'at asarlari bilan tanishtirishning shakllaridan biri suhbat bo'lib, unda tarbiyachi bolalarga asarning mazmuninni ochib beradi va ularning e'tiborini asarning ifoda vositalariga qaratadi. Eng oddiy savol bolaga ma'lum badiiy usullarni muallif tomondan nima sababdan tanlanganligini tushunishda yordam beradi: rasm solish, loy va plastilindan narsalar yasash mashg'ulotlaridan oldin hamda mashg'ulotlarda haykallardan foydalanish bolalarga badiiy obrazni idrok etishlarida, uning qiyofasini, xarakterli xususiyatlarini aniqroq tasavvur qilishlarida yordam beradi. Bunday holatlarda chinni, ganch va

boshqa materiallardan tayyorlangan hamda qo‘lga olib, har xil tomonga burib batafsil ko‘rish mumkin bo‘lgan kichik shakllar juda qo‘l keladi.

Tarbiyachi bolalarga dekorativ rasm solish usullarini o‘rgatar ekan, ularga uni ko‘rish va takror chizish uchun eng oddiy xalq amaliy san’atidagi predmetlarni bezaydigan naqshlarni tavsiya qilishi mumkin. Chizish uchun kompozitsiya va elementlariga ko‘ra bolalarga tushunarli bo‘lgan dekorativ bezaklarni tanlar ekan, pedagog ularni turli shakllardan tuzishni, narsalarni bezashni o‘rgatadi. Katta guruhlardagi loy va plastilindan narsalar yasash mavzulariga amaliy dekorativ san’at sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Xalq ijodining namunalari loydan qanday narsalar yasash mumkinligini, plastik yechimning ifodaliligiga qanday erishish mumkinligini ko‘rsatadi, ular naqsh bilan tanishtiradi, rang palitrasini boyitadi.

Qalam mo‘yqalamni egallashning texnik malakalarini o‘rgatishda harakat usullarini ko‘rsatish bilan birga og‘zaki tushuntirish, qiyoslash, muhokama qilish ham qo‘llaniladi. Bunda bolalarning e’tibori mo‘yqalam bilan enli va ingichka chiziqlarni, qalam bilan bir tekkisdagi shtrixlarni o‘tkazishdagi harakat xarakteriga qaratiladi, harakatlarning sifati-tezligi, ko‘lami, mayinligi, ritmliligi va boshqalar qayd qilinadi. Material bilan ishlashning ba’zi usullarini bolalarning o‘zlari birbirlariga tushuntira oladilar.

Maktabgacha katta yoshdagi bolalar ranglarning turli tuslarini bera olishlari uchun palitrada bo‘yoqlarni aralashtirish bilan tanishtirish kerak. Agar oqqa (bo‘yash) qizil yoki ko‘k rang aralashtirilsa, rang o‘zgaradi, ochroq bo‘lib, yangi rang jilosi paydo bo‘ladi. Qora bo‘yoqning qo‘shilishi ham asosiy rangni o‘zgartiradi, to‘yinganlikni kamaytirib, unga kul rang tus beradi.

Tasviriy san’atning boshqa turlari - rassomlik, haykaltaroshlik, dekorativ-amaliy san’at ham maktabgacha ta’lim tashkilotlaridagi tarbiya jarayonida katta ahamiyatga egadir. Ulardan foydalanish metodikasi juda xilma-xil. Asarlarni ko‘rish suhbat, bolalarga beriladigan savollar, ularning mustaqil gapirishlari, tarbiyachining u yoki bu obrazning ifodaliligini ochib beruvchi hikoyasi bilan birga olib boriladi.

Predmetning shakli, rangi, tuzilishi mutanosibligiga, ya’ni bolalarning ishlarida aks etish kerak bo‘lgan sifatlarga alohida e’tibor beriladi.

Bolalarning naturadan bajargan rasmlarini baholashda quyidagi ko‘rsatkichlar:

- shaklning tasvirlanishi va rangi predmetga muvofiq keladi;
- kompozitsiya sahifa markaziga joylashtirilgan;
- rasm yirik, naturaga muvofiq proporsiyaga rioya qilingan;
- tasvir konturning ingichka chizig'i bilan belgilangan;
- shtrixlar konturning ichida bir tekis qilinganligi hisobga olinishi zarur.

Naturadan chizish mashg'ulotlarida bolalar oddiy (dumaloq, silindr shaklidagi, ovalsimon) va ancha murakkabroq shakllarni (ikki formaning birikmasini: ovalsimon, silindsimon, dumaloq, konussimon, sharsimon, silindsimon va boshqalar) tasvirlashni o'rganadilar.

Sabzavotlar, mevalar, o'yinchoqlar, idish-tovoq va o'simliklar: archa shoxi, siren shoxi, xonada o'sadigan gullar, dala gullari va boshqalar natura ob'ekti bo'lishi mumkin.

Bolaning tasvirlayotgan narsasiga hissiy munosabati, rangni tanlashi katta ahamiyat kasb etadi. Bu hol ertaklar asosida solinayotgan rasmlarda yorqin namoyon bo'ladi. Masalan: Yalmog'iz kampirni bolalar jigarrang, qora ranglarda, ijobiy qahramonlardan Zumrad va boshqalarni turli-tuman yorqin ranglar bilan tasvirlaydilar. Chizayotgan rasmga o'z munosabatlarini bolalar boshqa vositalar bilan ham bildiradilar, bu esa o'sha narsani hayotiyiligini yo'qotishga turtki bo'ladi. Lekin bu buzilishlar timsolning ifodaliligini oshrishga intilish natijasida sodir bo'ladi. Ayrim hollarda ular to'g'ri proporsional o'zaro aloqadorlikni o'zgartiradilar, ularning maqsadi nimanidir ajratib ko'rsatishdan iborat bo'ladi. Masalan: rasmda bolalarning o'zlaridan o'rta hajmda kapalaklar tasvirlangan, boshqacha bo'lishi mumkin ham emas, chunki bundan kichikroq bo'lsa kapalaklarga chiroyli naqshlarni chizishning imkoniyati bo'lmaydi.

Agar kichik yoshda bolalar harakatni tasvirlab bera olmasalar, katta yoshga kelib predmetlarni harakat vaqtidagi tasvirini chiza oladilar va bu timsolning ifodaliligini yanada oshiradi. Masalan: yig'loqi qiz tasvirlangan ishlarda tasviriy munosabatda bo'shroq bo'lgan: qizcha ko'zlariga qo'llarini ko'targan holda va og'zi ochilgan holda chizilgan bo'lib, bu haqiqatan ham yig'layotgan ekan degan tasavvurni hosil qiladi. Shakli bo'yicha to'g'riroq ifoda etilgan rasmlarda esa qizcha haykaldek qotgan tarzda chizilgan va bu rasmda ifodalilik kamrokdir. Shuning uchun ham tasvirdagi timsolning ifodaliligiga qaramay, uning shakli xunukroq tasvirlanadi.

Bolalar ijodining o'ziga xos xususiyatlaridan yana biri kompozitsiya vositalaridan foydalanish hisoblanadi. Birinchi o'rinda ritm va simmetriya turadi. Ular timsolga va butun rasmga go'zallik va har tomonlama yetuklikni ifoda eta bilishga yordam beribgina qolmay, balki bolalar uchun ahamiyatli bo'lgan tasvirni chizishda yengillik kasb etadi, chunki bolalar hali tasviriy malakalarga to'liq ega bo'lmaydilar. Ritm insonning harakatiga mos bo'lganligi uchun ham bola o'z ishini ko'rkam chiqishi uchun undan bilvosita foydalanishga harakat qiladi.

Kichik maktabgacha yoshdagi bolaning rasm kompozitsiyasida ritm yaratiladi, ritm tasvirga ifodalilikni beradi, bular chiziqlar ritmi, rangli dog'lardagi ritmning o'rnilarida ko'rish mumkin.

Katta maktabgacha yoshdagi bola ritmni his eta bilishi kompozitsion to'liq rasmni yaratishga yordam beradi. Kompozitsiyani yaratishdagi o'ziga xos tomonlaridan yana biri bu bir predmetni ikkinchi predmet bilan to'sib qo'ymaslik, ularning orasidagi proporsional munosabatni buzib qo'ymaslikdan iboratdir. Bu lahzalar xuddi haqiqatni buzib qo'yayotgandek bolaning atrof-olamdan olgan hayotiy taassurotlarini yetkazib berishga bo'lgan intilishni ko'rsatadi. Bunda har bir predmet fazoda o'z o'rniga ega, uning hamma detallarining shaklini ko'rib chiqish mumkin. Boshqa tomondan ko'rib chiqilganda esa bu bolaning hayotiy taassurotlarini rasmdagi hamma kompozitsion usullar orqali tasvirlab bera olmasliklari bilan tushuntiriladi. Detallar rasm solish faoliyatida hech qanday aniq ma'noni anglatmasligi ham mumkin. Bu esa predmet haqidagi tasavvurlarining xarakteriga va rasm yoki loy ishi mashg'ulotlarida ham o'z ta'sirini o'tkazadi.

Aynan shuning uchun ham bu yoshda tasviriy faoliyatning o'zni muhimdir. Tasviriy faoliyat orqali katta maktabgacha yoshdagi bolalarda analitik-sintetik fikr yuritish doirasi rivojlanadi. Bu esa o'z navbatida tasvirlash jarayonida katta ahamiyatga ega.

Maktabgacha yoshdagi bolalar boshqa faoliyat turlari kabi tasviriy ko'nikma va malakalarni ham oson o'zlashtiradilar. Shuning uchun ham bolalarda ijodiy qobiliyatlarini shakllantirish mazmunida texnik malakalarni shakllantirish diqqat markazida bo'lishi lozim. 2-3 yoshdagi bola qalam va mo'yqalamni to'g'ri ushlash va undan foydalanish malakasini oson o'zlashtiradi. Katta yoshda bola bir qancha ko'nikma, malakalariga ega bo'ladi va ulardan yangi predmetlarni

tavsirlashda kerakli usullarni qo‘llab mustaqil ravishda o‘z aqlu idrokiga tayangan holda foydalanishi mumkin.

Rasm solish jarayonida tarbiyachi turli fazoviy shakllarga (tasvirni butun sahifaga joylashtirish) tushuntirishlar berishi mumkin.

Bolalarning yuksak darajadagi rasmlari qiziqarli syujeti, shakl, figuralar xarakterli xususiyatlarining berilishi, rang masalasining hal kilinishi, kompozitsiyaning originalligi, obrazning ifodaliligi bilan ajralib turadi.

Maktabgacha katta yoshdagi bolalar uchun loy va plastilindan yasalgan narsalarga obrazning ifodaliligini berish katta ahamiyat kasb etadi. Bu o‘rinda ham bir ijodiy topshiriqning mazmuni hamda aniq xarakterini aniqlash va ochib berish lozim.

3.2 Maktabgacha katta yoshdagi bolalarda ijodiy faoliyatlarini loyihalashtirish bo‘yicha tajriba-sinov ishlari.

Maktabgacha katta yoshdagi tasviriy faoliyat mashg‘ulotlari orqali ijodiy faoliyatlarini loyihalashtirishga yo‘naltirilgan pedagogik tizimni ishlab chiqish va samaradorligini amaliyotda tekshirib ko‘rish tajriba-sinov ishlarining maqsadini tashkil etadi. Buning uchun bir qator vazifalarni xal etilishi talab etiladi. Mazkur vazifalar mos tarzda quyidagi bosqichlarda xal etildi:

1. Tarbiyachilar tajriba-sinov ishlarining faol sub’ektlari sifatida maktabgacha katta yoshdagi bolalarda tasviriy faoliyat mashg‘ulotlari orqali ijodiy faoliyatlarini loyihalashtirishga va ularni mashg‘ulotlar va faoliyatlar davomida ma’lum izchillikda va ketma-ketlikda shakllantirib borilishiga mas’uldirlar.

2. Maktabgacha ta’lim tashkilotlari tarbiyachilariga bolalarda turli faoliyatlarda bo‘lgani kabi tasviriy faoliyatda ham ularni ijodiy qobiliyatlarini shakllantirish qanchalik muhim ekanligini tushuntirish. Bu bosqichda tarbiyachilarga

tasviriy faoliyat mashg'ulotlari orqali ijodiy faoliyatlarini loyihalashtirish tushunchasi zamirida nimalar yashiringanligi haqida batafsil ma'lumotlar berildi.

3. Maktabgacha katta yoshdagi bolalarda tasviriy faoliyat mashg'ulotlari orqali ijodiy faoliyatlarini loyihalashtirish borasida yuzaga keluvchi muammolarni aniqlab borish hamda ularni bartaraf etish chora-tadbirlarini belgilash. Bu yo'ldagi faoliyat ota-onalar, maktabgacha ta'lim tashkilotlarining tarbiyachilari hamda tarbiyalanuvchilari bilan suhbatlar tashkil etish. intervyular olish, o'zaro tajriba almashish asosida amalga oshirildi.

4. Maktabgacha katta yoshdagi bolalarda tasviriy faoliyat mashg'ulotlari orqali ijodiy faoliyatlarini loyihalashtirishga qaratilgan mashg'ulotlar loyihasi mazmuniga o'zgartirishlar kiritish va ularni takomillashtirib borish.

Maktabgacha katta yoshdagi bolalarda tasviriy faoliyat mashg'ulotlari orqali ijodiy faoliyatlarini loyihalashtirishga faoliyatlarini loyihalashtirishning yo'naltirilgan tajriba-sinov ishlarining muvaffaqiyatli kechishi bir necha omillarga bog'liq bo'lishi nazarda tutildi. Amaliy faoliyat jarayonida ushbu omillar quyidagilardan iborat bo'lishi aniqlandi:

1. Ob'ektiv omillar: maktabgacha katta yoshdagi bolalarda tasviriy faoliyat mashg'ulotlari orqali ijodiy faoliyatlarini loyihalashtirishda xizmat qiluvchi mashg'ulot ishlanmalari ko'rgazmali va tarqatma materiallar, mashg'ulotlar samaradorligini ta'minlashda muhim o'rin tutuvchi texnik hamda axborot vositalari (televizor, audio va video magnitafonlar, mumkin qadar kompyuter qurilmasi, kodoskop, proektor, diafilm)ning mavjudligi, mashg'ulotlarni tashkil etishga mo'ljallangan qulay, shinam guruh xonalari.

2. Sub'ektiv omillar: tajriba-sinov ishlari jarayoniga ixtiyoriy ravishda tarbiyachilarning jalb etilishi, amaliy faoliyatni tashkil etish uchun mas'ul etib belgilangan maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyachilari tomonidan mas'uliyatni chuqur anglanganligi ularga tajriba-sinov ishlarining maqsadi hamda olinajak natija haqida keng tushunchalar berilganligi. Tarbiyachilar tomonidan maktabgacha katta yoshdagi bolalarda tasviriy faoliyat mashg'ulotlari orqali ijodiy qobiliyatlarini shakllantirish borasida muayyan bilim ko'nikma va

malakalarning hosil bo'lishiga erishish, ularda mashg'ulotlarni tashkil etishga nisbatan ijodiy yondoshuvning qaror topganligi. Tajriba ishlariga jalb etilgan tarbiyachilarning pedagogik, kasbiy mahorat darajalarining yuqoriligi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida biz tomonimizdan olib borilayotgan tadqiqot ishini ijobiy yechimini ta'minlashga yordam beruvchi ilg'or tajribalarning tezkor sur'atda tarbiyachilar tomonidan o'zlashtirilishiga alohida e'tiborning qaratilganligi, maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyalanuvchilarida tasviriy faoliyat mashg'ulotlariga nisbatan qiziqishning kuchayganligi, ularning mashg'ulotlar jarayonida ixtiyoriy va faol katnashishlari. Ota-onalar tomonidan farzandlarining tasviriy savodxonligining dastlabki kurtaklarini paydo bo'lishida maktabgacha ta'lim tashkiloti xodimlariga ko'rsatayotgani yordamlari, amaliy faoliyatning uzluksiz, izchil va tizimli ravishda tashkil etilganligi.

Tajriba-sinov ishlari Toshkent shahri Yashnobod tumanidagi 55-sonli "Nihol" nomli maktabgacha ta'lim tashkilotida olib borildi. Tajriba-sinov ishlariga maktabgacha ta'lim tashkilotlarining katta guruh tarbiyachilari jalb etildi. Bolalardan 20 tasi bilan suhbat-savol javoblar o'tkazildi.

Tarbiyachilar uchun so'rovnoma

1. _____
2. Tasviriy san'at deganda nimani tushunasiz?
3. Tasviriy san'atning qanday tur va janrlari mavjud?
4. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarga tasviriy san'atning qaysi tur va janrlarini o'rgatish mumkin?
5. Tasviriy san'at bilan tasviriy faoliyat o'rtasida qanday farq bor?
5. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tasviriy faoliyatning qaysi turlari olib boriladi?
6. Tashkilotngizda tasviriy faoliyat bo'yicha qanday to'g'raliklar faoliyat ko'rsatmoqda? Bolalarning ularga qiziqishi qay darajada?
7. Tasviriy faoliyat mashg'ulotlari bo'yicha bolalarga uyga vazifa berilishi kerakmi? Agar berilishi kerak bo'lsa ular qanday mazmunda bo'lishi mumkin?
8. «Ilk kadam» dasturi hamda o'quv qo'llanmasida tasviriy faoliyat mashg'ulotlari uchun berilgan mavzular va mashg'ulot ishlanmalari sizni qoniqtiradimi?
9. Tasviriy faoliyat mashg'ulotlarini tashkil etish uchun sizda metodik adabiyotlar (yangi) yetarlimi?

10. Tasviriy faoliyat bilan boshqa faoliyatlar o'rtasida uzviylik mavjudmi? U nimada ko'rinadi? 11 Tasviriy faoliyat mashg'ulotida ilg'or pedagogik texnologiyalardan, noan'anaviy usullardan foydalanasizmi? Ular nimadan iborat va an'anaviy metodlardan nimasi bilan farq qiladi? 12. Mashg'ulotlarni olib borish jarayonida qanday muammolarga duch kelasiz? 13. Guruhingizda qaysi yo'nalish bo'yicha ish olib borasiz?	

Bolalar uchun so'rovnoma

1. _____ 2. Bog'changizda qanday mashg'ulotlar o'tiladi? 3. Sizga qaysi mashg'ulotlar ko'proq yoqadi? 4. Nimalarning rasmini chiza olasiz yoki loydan yasay olasiz? 4.Rasm chizishda, loydan narsalar yasashda, qirqib yelimlashda,nimalardan foydalanasiz? 5. Muzeylarga sayohat (ekskursiya)ga borganmisiz, u yerlarda nimalarni tomosha qilgansiz? 6. Rassomlardan kimlarning nomini bilasiz? 7. Kelajakda kim bo'lmoqchisiz? 8. Uyda ota-onangiz bilan birgalikda rasmlar chizasizmi? 9. Siz rasm chizayotganingizda, plastilindan o'yinchoqlar yasayotganingizda tarbiyachi yordamlashadimi yoki o'zingiz mustaqil bajarasizmi?	

Tadqiqot mavzusini nazariya va amaliyotdagi ahvolini o‘rganish, avvalo mavjud holatning atroflicha tahlili asosida maktabgacha ta’lim tashkilotlari sharoitida maktabgacha katta yoshdagi bolalarda tasviriy faoliyat mashg‘ulotlari orqali ijodiy qobiliyatlarini shakllantirishning mazmunini takomillashtirishga qaratilib unda quyidagi talablarga asoslanish maqsadga muvofiqligi aniqlandi.

1.Maktabgacha katta yoshdagi bolalarda tasviriy faoliyat mashg‘ulotlari orqali ijodiy qobiliyatlarini shakllanganlik darajasini aniqlash mezonlarini ishlab chiqish.

2.Maktabgacha ta’lim uchun yaratilgan Davlat talablariga tayangan holda tasviriy faoliyatga oid beriladigan bilim, ko‘nikma va malakalarni takomillashtirish asosida yangicha ta’lim berish ishlarini yo‘lga qo‘yish.

3.Davlat talablari asosida yaratilgan "Ilk kadam" dasturiga asos sifatida qarab, bolalarga beriladigan bilimlarni tizimli va takomillashgan holda olib borilishga erishish.

4.Tasviriy faoliyat turkumidagi mashg‘ulotlarni boshqa faoliyatlar bilan o‘zaro aloqalarini yanada takomillashtirish.

5.Mashg‘ulotlar va mashg‘ulotlardan tashqari vaqtlarda tasviriy faoliyat bo‘yicha o‘tiladigan mavzular o‘rtasida uzviylikka rioya qilish.

Ta’kidlovchi tajriba-sinov uchun tayyorlangan materiallar asosida tajriba-sinov ishlari o‘tkazildi va natijalarining tahlili natijasida olingan ko‘rsatkichlar asosida maktabgacha katta yoshdagi bolalarda ijodiy qobiliyatlari yetarli darajada shakllanmaganligi aniqlandi. Natijalar bu borada olib borilayotgan ishlar talab darajasida emasligini ko‘rsatdi.

Yuqorida-sanab o‘tilgan talablarni amalga oshirish maqsadida quyidagi ishlar bajarildi.

1. Tajriba-sinov ishlarini o‘tkazish bo‘yicha reja ishlab chiqildi.
2. Tarbiyachilar, bolalar uchun anketa savollari tuzildi
3. Tajriba-sinov ishlarini tashkil etish, o‘tkazish uchun shuningdek, bolalarda tasviriy faoliyat mashg‘ulotlari orqali ijodiy faoliyatlarini loyihalashtirishga qaratilgan tavsiyalar, mashg‘ulot ishlanmalari va boshqa jihozlar tayyorlandi.

qatnashuvchi tarbiyachilar bilan tushuntirish ishlari, suhbatlar o'tkazildi, ularga metodik tavsiyalar berildi.

Maktabgacha katta yoshdagi bolalarda tasviriy faoliyat mashg'ulotlari orqali ijodiy faoliyatlarini loyihalashtirishga qaratilgan tavsiyalar, mashg'ulot ishlanmalarini tajriba-sinovdan o'tkazishda tajriba-sinov materiallarining bir qismi hisoblanmish mashg'ulotlarni ishlanmalari guruh tarbiyachilariga taqdim etildi. Avvalo tarbiyachilarni olib boradigan ilmiy tadqiqot ishlarining maqsadi, vazifasi, metodlari va ularni o'tkazishdan kutiladigan natijalar bilan tanishtirildi. Tajriba-sinov ishlarida tarbiyachilar tomonidan o'tkazilgan mashg'ulotlar jarayonida quyidagi masalalarni yechish ko'zda tutildi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'lim jarayonini tashkil etishda mashg'ulotlardan (noan'anaviy, zamonaviy texnologiyalar asosida qurilgan. mujassam), o'yinlardan (ta'limiy, syujetli, sahnalashtirilgan va hokazo) foydalaniladi. Mashg'ulotlar ham o'z navbatida bolaga tushunarli va qiziqarli bo'lishi maqsadida o'yin tarzida tuzilishi maqsadga muvofiqdir.

Kuzatishlar natijasida tarbiyachilarning ayrimlari qo'llanmada keltirilgan mashg'ulot mavzularini yil bo'yicha to'g'ri taqsimlamay o'tishlari ma'lum bo'ldi. Qish faslida yoz manzarasi mavzusida rasm chizdirish bunga misol bo'ladi. Bu narsalar mashg'ulotlar mazmuni va tizimini dastur va qo'llanmada aniq guruhlab, tizimlashtirib berilmaganligi natijasida kelib chiqmoqda.

Tasviriy faoliyat bo'yicha mashg'ulotlarni tizimlashtirganda turli faoliyatlar mujassamlashadi. Tajribalar yana shuni ko'rsatdiki, maktabgacha katta yoshdagi bolalarda tasviriy faoliyat mashg'ulotlari orqali ijodiy faoliyatlarini loyihalashtirish ishlarida asosan bola ko'rib turgan va unda o'zi ishtirok etadigan narsa, hodisa, voqealar asosida amalga oshirilishi, tasviriy faoliyat turkumiga kiruvchi mashg'ulotlarda ko'proq tabiat bilan tanishtirish, nutq o'stirish, tevarakatrof bilan tanishtirish kabilar bilan integratsiyalashgan holda olib borilishi maqsadga muvofiqdir. Biz tajriba-sinov ishlarini tashkil etishda ana shu tomonlarga alohida e'tibor qaratdik.

Tajriba ishlari birinchi bosqichida ta'kidlovchi tajriba-sinov olib borildi. Mazkur bosqichda maktabgacha katta yoshdagi bolalarda tasviriy faoliyat mashg'ulotlari orqali ijodiy faoliyatlarini loyihalashtirishga qaratilgan ishlar, ya'ni mavjud ahvolni o'rganishga qaratilgan maqsadli ishlar olib borildi. Ta'kidlovchi tajriba-sinov ishlarini olib borishda tadqiqot mavzusidan kelib chiqqan holda tuzilgan savol-javoblardan, anketa so'rovlaridan, suhbat, ekskursiya kabi usullardan foydalanildi. Olingan natijalar shuni ko'rsatdiki, maktabgacha katta yoshdagi bolalarda tasviriy faoliyat mashg'ulotlari orqali ijodiy qobiliyatlarini shakllantirish bo'yicha ishlar yaxshi yo'lga qo'yilmagan. Tarbiyachilar bu borada o'z ustlarida tinmay ishlab, izlanishlari va mashg'ulotlarni tashkil etish va olib borish uchun ijodiy faoliyat yuritishlari lozim ekanligi ma'lum bo'ldi.

Tajriba-sinov ishlarining ikkinchi bosqichida maktabgacha katta yoshdagi bolalarda tasviriy faoliyat mashg'ulotlari orqali ijodiy faoliyatlarini loyihalashtirishga yo'naltirilgan mashg'ulotlar mazmuni ishlab chiqildi.

Maktabgacha katta yoshdagi bolalarda tasviriy faoliyat mashg'ulotlari orqali ijodiy faoliyatlarini shakllanganlik darajasini aniqlashning mezonlari ishlab chiqildi. Bolalarda ijodiy faoliyatlarini shakllanganligini uchta darajalarga ajratdik.

Maktabgacha katta yoshdagi bolalarda tasviriy faoliyat mashg'ulotlari orqali ijodiy faoliyatlarini shakllanganlik darajalari quyidagi jadvalda aks ettirilgan.

**MAKTABGACHA KATTA YOSHDAGI BOLALARDA TASVIRIY
FAOLIYAT MASHG'ULOTLARI ORQALI IJODIY FAOLIYATLARINI
LOYIHALASH KO'RSATKICHLARINI TAHLIL QILISH UCHUN
MEZONLAR**

I daraja(past)	II daraja(o'rta)	III daraja(yuqori)
-----------------------	-------------------------	---------------------------

<p>Turli yo‘nalishda chiziqlar, doiralalar chizish malakasi shakllanmagan 4-5 rangli qalamdan o‘rinli foydalana olmaydi</p> <p>Murakkab bo‘lmagan narsalarni namunaga qarab ifodalay olish malakalari rivojlanmagan 4 rangni biladi 4-5 elementdan iborat rasmlarni chizadi Buyum qismlarini to‘g‘ri ifodalay olmaydi</p> <p>Namunaga qarab naqsh chiza olmaydi</p> <p>Loy bilan ishlashda 2-3 usuldan foydalana olmaydi</p> <p>Loy (plastelindan) 2-3 elementli narsalarni yasay olmaydi</p> <p>Qog‘ozni buklab, yangi</p>	<p>Turli yo‘nalishda chiziqlar, doiralalar chizish malakasi yaxshi shakllanmagan 4-5 rangli qalamdan o‘rinli foydalanadi</p> <p>Murakkab bo‘lmagan narsalarni namunaga qarab ifodalay olish malakalari yaxshi rivojlanmagan 4-5 rangni biladi va nomlaydi</p> <p>4-5 elementdan iborat rasmlarni chizadi Buyum qismlarini to‘g‘ri ifodalaydi</p> <p>Namunaga qarab naqsh chizish malakalari yaxshi rivojlanmagan Loy bilan ishlashda 2-3 usuldan foydalanadi Loy (plastelindan) 2-3 elementli narsalarni</p>	<p>Turli yo‘nalishda chiziqlar, doiralalar chizadi</p> <p>4-5 rangli qalamdan o‘rinli foydalanadi</p> <p>Murakkab bo‘lmagan narsalarni namunaga qarab ifodalaydi 4-5 rangni biladi va nomlaydi</p> <p>4-5 elementdan iborat rasmlarni chizadi Buyum qismlarini to‘g‘ri ifodalaydi</p> <p>Namunaga qarab naqsh chiza oladi</p> <p>Loy bilan ishlashda 2-3 usuldan foydalanadi Loy (plastelindan) 2-3 elementli narsalarni yasay oladi</p> <p>Qog‘ozni buklab, yangi shakl hosil qila oladi</p> <p>Applikatsiyada</p>
<p>shakl hosil qilish malakalari rivojlanmagan Applikatsiyada shakllarni to‘g‘ri joylashtirib, ozoda yopishtira olmaydi</p>	<p>yasay oladi</p> <p>Qog‘ozni buklab, yangi shakl hosil qila oladi Applikatsiyada shakllarni to‘g‘ri joylashtiradi</p>	<p>shakllarni to‘g‘ri joylashtirib, ozoda yopishtiradi</p>

Maktabgacha katta yoshdagi bolalarda tasviriy faoliyat mashg'ulotlari orqali ijodiy faoliyatlarini loyihalash darajalari

Darajalar	Darajalarni belgilash mezonlari
Yuqori	<p>Tasviriy san'atga doir tushuncha va atama, so'z iboralar bolaning faol va nafaol lug'atida mavjud. Ularning ma'no, mazmunini tushungan holda nutqida ulardan foydalanadi. Maktabgacha ta'lim tashkilotida o'tiladigan tasviriy faoliyat turkumiga kiruvchi faoliyat turlarini va bunday mashg'ulotlar jarayonida bolalar nimalar bilan shugullanishlarini biladi. Tasviriy faoliyat turukmiga kiruvchi mashg'ulotlarga nisbatan qiziqishi mavjud va ularda faol qatnashadi. Mashg'ulotlar jarayonida ishni bajarishga nisbatan ijodiy yondoshadi, qiladigan ishini rejalashtiradi va boshlaganini oxiriga yetkazadi. Texnik malakalari shakllangan. Ishni mustaqil bajara oladi. Chizgan, yasagan narsasini boshqalarning ishi bilan taqqoslaganda ob'ektiv baho bera oladi, kamchiliklarini ko'ra oladi va ularni real hajmini inobatga olgan holda joylashtiradi va tasvirlaydi. Rasm chizishda va qirqib yelimlashda tasvirni qog'oz sathida to'g'ri joylashtira oladi (yaqindagisini o'rta, uzoqdagisini kichik, predmetlarni bir birini to'sib turishi, yerning keng sathida tasvirlanajak narsani to'g'ri joylashtirilishi). Mashg'ulot davomida bo'yoq, mo'yqalam, plastilin va shu kabi materiallardan to'g'ri foydalandi, ish</p>
	jarayonida ozodalikka, batartiblika rioya qiladi

<p>O'rta</p>	<p>Tasviriy san'atga doir tushuncha va atama, so'z iboralar bolaning faol va nafaol lug'atida mavjud. Ularning ma'no, mazmunini tushungan holda vaqti-vaqti bilan nutqida foydalanadi.</p> <p>Maktabgacha ta'lim tashkilotida o'tiladigan tasviriy faoliyat turkumiga kiruvchi faoliyat turlarini ayrimlarini va bunday mashg'ulotlar jarayonida bolalar nimalar bilan shug'ullanishlarini biladi. Tasviriy faoliyat turkumiga kiruvchi mashg'ulotlarga nisbatan qiziqishi o'rtacha. Texnik malakalari shakllangan. Ishni mustaqil ayrim paytlarda tarbiyachining yordami (maslahati, tavsiyasi) bilan bajara oladi. Chizgan, yasagan narsasini boshqalarning ishi bilan taqqoslaganda ob'ektiv baho bera oladi. Inson, predmet, hayvon va xashoratlarni tasvirlashda va yasashda ularni real hajmini inobatga olishga harakat qiladi, lekin har doim ham kutilgan natijaga erishilmaydi. Mashg'ulot davomida bo'yoq, mo'yqalam, plastilin va shu kabi materiallardan to'g'ri foydalandi, ish jarayonida ozodalikka, batartiblikka rioya qiladi</p> <p>(salfeta, suvdan o'z vaqtida foydalanadi.</p>
<p>Past</p>	<p>Tasviriy san'atga doir tushuncha va atama, so'z iboralar bolaning faol va nafaol lug'atida oz mikkorda mavjud. Ularning ma'no, mazmunini yaxshi tushunmaydi, ulardan vaqti-vaqti bilan nutqida foydalanadi. Maktabgacha ta'lim tashkilotida o'tiladigan tasviriy faoliyat turkumiga kiruvchi faoliyat turlarini ayrimlarini va bunday mashg'ulotlar jarayonida bolalar nimalar bilan shug'ullanishlarini qisman biladi. Tasviriy faoliyat turkumiga kiruvchi mashg'ulotlarga nisbatan qiziqishi past. Texnik malakalari to'liq shakllanmagan. Ishni tarbiyachining yordami maslahati, tavsiyasi bilan bajara oladi. Chizgan, yasagan narsasini boshqalarning ishi bilan taqqoslashni istamaydi. Mashg'ulot</p>
	<p>davomida bo'yoq, mo'yqalam, plastilin va shu kabi materiallardan foydalandi, ish jarayonida ozodalikka, batartiblikka har doim ham rioya qilavermaydi.</p>

Yuqoridagi mezonlarga asoslangan holda bolalarda ijodiy faoliyatlarini shakllanganlik darajalari bo'yicha ular egallashlari kerak bo'lgan malakalar aniqlanib quyidagi guruhlarga ajratildi.

1. Mashg'ulotning maqsadi, vazifasini tushuna olishi va mavzuga mos mazmuni tasviriy san'at materiallari orqali ifodalash malakasi.
2. Bolalar faol va nafaol nutqida tasviriy san'atga doir so'z va atama va iboralar zahirasi mavjudligi.
3. Texnik malakalarning egallanganligi.
4. Rasm chizish jarayonida ishlatiladigan turli materiallarni o'ziga xos jihatlari, afzallik va qulayliklarini, xususiyatlarini bilishlari.
5. Topshiriqni bajarishda ijodkorlik, tashabbuskorlik va tasvirlayotgan narsasiga ish jarayonida o'zgartirishlar kiritish malakasi.
6. O'z ishini solishtirma nazorat qila olishi, xatosining sababini aniqlab, uni o'z vaqtida tuzata olish malakasi.
7. Musavvirlarning ijod mahsullarini o'rganish, kuzatish chog'ida uni tahlil qila olish malakasining mavjudligi.
8. Bajarilgan ishning sifat darajasini, ish jarayonida ozodalik va tartiblilikka rioya qilish malakasi.

Uchinchi bosqichda tajriba va nazorat guruh bolalarida ijodiy qobiliyatlarni shakllantirishga qaratilgan usullarni afzalligini aniqlash maqsadida ikkilamchi aniqlash va solishtirma taqqoslash ishlari olib borildi.

Bu bosqichda yuqoridagi malakalarni bolalarda qanday shakllanganlik darajasini aniqlashni baholashning mezoni uchta daraja (past, o'rta, yuqori) bo'yicha aniqlandi. Bolalarning tasviriy faoliyat mashg'ulotlarida bajargan ishlarining nazorati quyidagi jadvalda keltirilgan.

Maktabgacha katta yoshdagi bolalarda tasviriy faoliyat

mashg'ulotlari orqali ijodiy faoliyatlarini shakllanganlik darajalari

O'zlashtirish darajasi	Dastlabki so'rov natijalari	Tajriba-sinovdan keyingi xolat
Eng yuqori	60%	90%
Yuqori	50%	80%
O'rta qoniqarli	40%	75%

Pedagogik tadqiqot ishi maktabgacha katta yoshdagi bolalarda tasviriy faoliyat mashg'ulotlari orqali ijodiy faoliyatlarini loyihalashtirish mazmunini ishlab chiqish orqali yuqori natijalarga erishish mumkinligini isbot etdi. Bularni bolalar bilan birgalikda o'tkazilgan suhbatlar, savol-javoblar, tasviriy faoliyat turkumiga kiruvchi mashg'ulotlar jarayonida bajargan ishlarini kuzatish orqali aniqlandi. Shakllantiruvchi tajriba-sinov ishlari, biz tomondan ishlab chiqilgan tavsiyalarni sinab ko'rish imkonini berdi. Maktabgacha katta yoshdagi bolalarda tasviriy faoliyat mashg'ulotlari orqali ijodiy qobiliyatlarini shakllantirishning nazariy, amaliy jihatlari hisobga olindi. Biz tomondan yaratilgan tavsiyalar bo'yicha olingan natijalarning tahlili maktabgacha katta yoshdagi bolalarda tasviriy faoliyat mashg'ulotlari orqali ijodiy qobiliyatlarini shakllantirishda yaxshi natija berganligi ma'lum bo'ldi.

III BOB BO'YICHA XULOSA

Maktabgacha yoshdagi bolalar bilan olib boriladigan tasviriy

mashg'ulotlarni yangi zamon ruhi bilan boyitgan va har bir hududning o'ziga xos xususiyatlari va an'analarini hisobga olgan holda metodik tavsiyalarni ishlab chiqish mashg'ulotlar samaradorligini yuqori darajaga ko'tarish imkoniyatini yaratadi.

Yuqorida bayon etilgan fikr-mulohazalardan kelib chiqib quyidagi xulosaga kelishimiz mumkin: maktabgacha katta yoshdagi bolalarda tasviriy faoliyat mashg'ulotlari orqali ijodiy qobiliyatlarini shakllantirishda mavjud muammolarni aniqlash hamda ularni bartaraf etish chora-tadbirlarini belgilash tadqiq etilayotgan masalaning umumiy holatini aniqlash, asosiy maqsad yo'lida tashkil etiluvchi faoliyatning samaradorligini oshirishga xizmat qiladi, shuningdek, tajriba-sinov ishlarining yo'nalishini puxta va aniq belgilash, muayyan g'oyalarini ishlab chiqish, ularning asosli bo'lishiga erishish. Tadqiqot muammosini ijobiy hal etishga yo'naltirilgan faoliyat mazmunini ishlab chiqishda muxim ahamiyat kasb etadi

UMUMIY XULOSA

Xulosa qilib, maktabgacha ta'lim tashkiloti va maktabda ta'lim-tarbiyaviy jarayonni amalga oshirishdagi izchillik bola shaxsini rivojlantirishni amalga oshirishda muhim omil bo'lib hisoblanadi. Respublikada maktabgacha ta'lim tizimi bo'yicha qabul qilingan Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan Davlat talablari, "Ilk qadam" tayanch dasturi bolalarni maktab ta'limiga tayyorlashdek zarur ishni ta'minlaydi. Ya'ni, bu o'rinda maktabgacha ta'lim tashkiloti va maktab ishidagi izchillik katta ahamiyat kasb etadi. Bu izchillik ta'lim tizimining barcha bo'g'inlari orqali ta'minlanib, izchillikni amalga oshirishning mavjud imkoniyatlari, ta'lim tizimi va uning tarkibiy va g'oyaviy tuzilishi prinsiplari asosida amalga oshiriladi. Maktabgacha ta'limning maqsad va vazifalari tarbiyaning bolalar yosh xususiyatlari hisobga olingan umumiy maqsad va vazifalaridan kelib chiqib belgilanadi. Bu esa maktabgacha ta'lim tashkiloti va maktab o'rtasida izchillikni ta'minlashning asosiy negizi hisoblanadi. Maktabgacha ta'lim tashkiloti va maktabdagi ta'lim-tarbiya vazifa, shakl hamda metodlarining turli yosh bosqichlarida bola shaxsini har tomonlama shakllantirishni amalga oshirish maqsadlarida o'zaro aloqasini qaror toptirish izchillik ifodasi hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2017-yil 30 sentabrdagi "Maktabgacha ta'lim tizimi boshqaruvini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmoni hamda "O'zbekiston Respublikasi

Maktabgacha ta'lim vazirligi faoliyatini tashkil etish to'g'risida"gi qaroriga muvofiq bu sohada yangi tizim yaratildi.

Yangi vazirlik oldiga maktabgacha ta'lim sohasida yagona davlat siyosatini ishlab chiqish va amalga oshirish, maktabgacha ta'lim tashkiloti davlat va nodavlat tarmog'ini kengaytirish va moddiy-texnik bazasini mustahkamlash, ularni malakali pedagog kadrlar bilan ta'minlash, maktabgacha ta'lim tashkilotlariga bolalarni qamrab olishni keskin oshirish, ta'lim-tarbiya jarayonlariga zamonaviy ta'lim dasturlari va texnologiyalarini tatbiq etish orqali bolalarni har tomonlama intellektual, ma'naviy-estetik, jismoniy rivojlantirish hamda ularni maktabga tayyorlash sifatini tubdan yaxshilash vazifalari qo'yildi.

Hayotimizda hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lgan ta'lim-tarbiya tizimi haqida gapirganda, Abdulla Avloniy bobomizning dono fikrlarini takror va takror aytishga to'g'ri keladi: ta'lim-tarbiya – biz uchun hayot-mamot masalasidir, dedi prezident. Qaysi sohani olmaylik, biz zamonaviy yetuk kadrlarni tarbiyalamasdan turib biron-bir o'zgarishga, farovon hayotga erisha olmaymiz. Bunday kadrlarni, millatning sog'lom genofondini tayyorlash, avvalo, maktabgacha ta'lim tizimidan boshlanadi.

Bugungi kunda maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarmog'ini kengaytirish, ularning moddiy-texnik bazasini mustahkamlash, yangi bog'chalar qurish bo'yicha davlat dasturi qabul qilinib, amalga oshirilmoqda. Rivojlangan davlatlar tajribasi hisobga olinib, nodavlat ta'lim tashkilotlari, jumladan, nodavlat bog'chalar tarmog'ini kengaytirishga ham katta ahamiyat qaratilmoqda. Bu esa tizimda sog'lom raqobatni shakllantirish hamda ta'lim xizmatlari turini ko'paytirishga xizmat qiladi.

Bu sohada zamonaviy talablarga javob beradigan ilg'or pedagogik usul va uslublarni ishlab chiqish, o'quv va o'quv-metodik adabiyotlarning yangi avlodini yaratish va nashr etish ham g'oyat dolzarb vazifadir. Maktabgacha ta'lim tashkilotlariga shifokorlar ajratish, tibbiyot hamshiralarning malakasini oshirish, tez tibbiy yordam ko'rsatish uchun dori-darmon, sanitariya-gigiyena vositalari bilan to'liq ta'minlash, bolalarning ovqatlanishini belgilangan me'yorlar darajasida tashkil etish zarurligi ta'kidlandi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlariga mo'ljallangan o'quv-metodik va didaktik adabiyotlarni nashr etishga doir standartlarni qayta ko'rib chiqish va tasdiqlash masalasiga ham e'tibor qaratildi. maktabgacha ta'lim tashkilotlariga katta yoshdagi bolalarda ijodkorlik qobiliyatini loyihalash va o'yin

orqali ularda ijodkorlikni rivojlantirish mumkin bo'ladi. Katta maktabgacha yoshdagi bolalarda ijodiy o'yin juda ham yaxshi rivojlanadi. Bu o'yinlarda bolalar o'zlari eshitgan, ko'rgan voqealar, hikoyalar, kitoblar va boshqa manbalardan olgan bilim, malakalarini, his-hayajonlarini to'la qo'llay boshlaydilar. Shu jihatdan olib qaraganda, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida katta yosh guruhi bolalarida ijodiy

faoliyatni loyihalash bo'yicha ishlarni ahamiyatli ekanligini ko'rishimiz
FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Ta'lim va tarbiya maktabi huquqiy egallaydi-T.: 2019 yil 14 dekabr
2. "Ta'lim va tarbiya maktabi davlat tomonidan tasdiqlangan namunaviy" gi-802-sonli qarori " t.: 2020.
3. Yanada uzoq muddatli Flagpole Dragger strategiya O'zbekiston Respublikasi. O'zbekiston respublikasi prezidentining PF-4947-SN-sonli qarori. 2017 yil 7 Fevral.
4. 2017-2021 yillard ta'lim Tizimini yanada takomillashtirish maktabi xususan-uzoq muddatli chora-tadbirlar. PK-2707-SN eritmasi Prezidentting O'zbekiston Respublikasi. 2016 va dekabr 29 qadar.
5. Maktabni o'qitish faol ravishda ilgari borish jarayonini rivojlantiradi. O'zbekiston Respublikasi VAZ 528-son qarori. 2017 19 iyul yil.
6. O'zbekiston Respublikasi maktab o'quvchilarini tayyorlash Xalq ta'limi vazirligi ushbu uzoq muddatli kursni faol tashkil etmoqda. O'zbekiston respublikasi PK-3305-SN eritmasi Prezidentting. 2017 yil 30 sentyabr.
7. Tobdan dizayn ta'lim muassasalarida ta'lim o'rganish-uzoq muddatli chora-tadbirlar. O'zbekiston Prezidentting respublikasi PF-5198-SN-sonli qarori. 2017 yil 30 sentyabr.
8. Schoolgirl o'quv ozimini 2030 yilgacha O'zbekiston Respublikasi O'zbekiston respublikasi sertifikat o'zbekiston Respublikasi prezidentining PK4312-SN eritmasi Prezidentting ishlab chiqilgan. 2019 8-May Yale.
9. Respublikasining ilk va maktab yajala Nagdi Bollar rivozhlanisigi o'zbekiston davlat kanyilagigan talablari inviolable uning imon. O'zbekiston Respublikasi o'quv yili kursi 1-kurs Buir. 2018 Il 18 Iyun.

10. Maktabda to'rt yilda yanada faol rivojlanayotgan tashkilot o'qish tajovuzkor chora hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi VAZ 391-sonli qarori. Kirill-May 13 2019. "Ilk qadam" maktabgacha ta'lim muassasasining davlat o'quv dasturi, T.2018
11. Maktabgacha ta'lim vazirining 2019 yil 30 avgustdagi "Davlat maktabgacha ta'lim tashkilotlari pedagoglarining ish hujjatlarini tasdiqlash to'g'risida"dagi 155-sonli buyrug'i
12. "Ilm yo'li" variativ dastur, Toshkent 2019
13. Maktabgacha ta'lim muassasalarida ta'lim jarayonini mavzuviy rejalashtirish. Metodik qo'llanma. T.2018
14. N.Sh.Abdullaeva "kelajak sari ilk ta'lim bilan" variativ dasturi, Toshkent, 2020 y
15. N.Sh.Abdullaeva "tarbiyachining ish hujjatlari" nomli o'quv qo'llanma, Toshkent 2021y
16. N.Sh.Abdullaeva "Maktabgacha ta'limni variativ yondashuv asosida takomillashtirishning ilmiy metodik asoslari" monografiya, Toshkent 2021y
17. F.Qodirova, N.Abdullaeva va boshqalar "nutq o'stirish metodikasi" nomli metodik qo'llanma (MTT tarbiyachilari uchun), T.: "DAVR MATBUOT SAVDO", 2019
18. O.Mahmudova, N.Sh.Abdullaeva va boshqalar "tabiat bilan tanishtirish metodikasi" nomli o'quv qo'llanma, T.: "DAVR MATBUOT SAVDO", 2019
19. M.Nuriddinova, N.Sh.Abdullaeva va boshqalar "jismoniy tarbiya metodikasi" nomli metodik qo'llanma, T.: "DAVR MATBUOT SAVDO", 2019
20. M.Fayzullaeva, N.Sh.Abdullaeva va boshqalar "atrof-olam bilan tanishtirish metodikasi" nomli metodik qo'llanma, T.: "DAVR MATBUOT SAVDO", 2019Ф.Қодирова, Н.Ш.Абдуллаева ва бошқалар “Мақтабгача ёшдаги болаларнинг нутқини ўстириш” номли методик қўлланма, Т.: «DAVR MATBUOT SAVDO», 2019

21. Asmolov A.G. Psixologiya XXI veka i rojdenie variativnogo obrazovatel'nogo prostranstva v Rossii // Novoe vremya i Novaya didaktika / A. G. Asmolov. – M., 2001.
22. Afanaseva T.P., Nemova N.V. Profilnoe obuchenie: Pedagogicheskaya sistema i upravlenie. Kniga 1. Sistema profilnogo obucheniya starsheklassnikov: Metodicheskoe posobie / Pod redaktsiey N.V. Nemovoy. – M.: APK i Pro, 2004.
23. Babaeva D.R. Nutq o'stirish nazariyasi va metodikasi. Darslik. – Toshkent, 2018.
24. Belaya K.Yu. Ejednevnik starshego vospitatelya dou. M.: Ast, 2002.
25. Bepalko V.P. Obrazovanie i obuchenie s uchastiem kompyuterov (pedagogika tretego tisyacheletiya). – M.: Izdatelstvo NPO "Modek", 2002.
26. Bilimdon (qisqa muddatli guruxlar uchun dastur) // Tuzuvchilar: L.G.Evstafeva, I.V.Grosheva, S.S.Mirdjalilova, M.N.A'zamova. – Toshkent, 2014.
27. Djamilova N.N. Maktabgacha ta'limda metodika fanlarini o'qitish texnologiyasi. O'quv qo'llanma. – Toshkent, 2017.
28. Djanpeisova G.E. Maktabgacha yoshdagi bolalarning elementar geometrik tasavvurlarini shakllantirish va rivojlantirish usullari. Uslubiy qo'llanma. – Toshkent, 2017.
29. Levit M.V., Plaxova L.M. Kak sdelat xoroshuyu shkolu. – M.: Tsentr "Pedagogicheskiy poisk", 2002.
30. Muxsieva A. Oila pedagogikasi. O'quv qo'llanma. – Toshkent, 2018.
31. Kayumova N. Maktabgacha pedagogika. O'quv qo'llanma. – Toshkent, 2013.
32. Kozlova A.V., Desheulina R.P. Rabota dou s Semey. – M., 2004.
33. Qodirova. F.R. va boshq. Maktabgacha pedagogika (o'quv qo'llanma). – T.: Ma'naviyat, 2013.
34. Sodiqova Sh.A. Maktabgacha pedagogika. Darslik. – Toshkent, 2017.

35. Solodyankina O.V. Vospitanie rebenka s ogranichennimi vozmojnostyami zdorovya v seme. – M.: Arkti, 2007.

36. "Pedagogika" fanidan izohli lug'at. -T.: 2010. 534-535 betlar

Internet saytlari

www.pedagog.uz

www.ziyo.edu.uz

www.Istedod.uz www.tdpu.uz

Ilova

Tayanch so'zlar

1. Maktabgacha ta'lim - bola shaxsini sog'lom va yetuk, maktabda o'kishga tayyorlangan tarzda shakllantirish maqsadini ko'zlaydigan ta'lim. Bu ta'lim 6-7 yoshgacha oilada, bolalar bog'chasida va mulk shaklidan qat'iy nazar boshqa ta'lim tashkilotlarida olib boriladi.

2. Maktabgacha ta'lim tashkiloti - uzluksiz ta'lim tizimining boshlang'ich qismi xisoblanib, bola shaxsining dastlabki tarbiya bosqichida asosiy ma'lumot beruvchi dargohdir.

3. Malaka- bu shaxs xarakterining amalga oshirilishi va boshqarilishining avtomatlashgan shaklidir.\

4. Faoliyat- kishining moddiy va ma'naviy ne'matlar yaratish borasidagi xamda shaxsiy va ijtimoiy soxadagi ma'lum bir maqsad sari qiladigan xattixarakatlar majmuidir.

5. Ko'nikma- bu shunday aqliy va jismoniy xarakterlar, usullar va yo'l-yo'riqlardan iborat bo'lib, ular yordamidarejalashtirilgan maqsadga erishiladi yoki muayyan bir faoliyat amalga oshiriladi.

6. Shaxsning malakalari shu bilan xarakterlanadiki, uning xarakatlari oson va tez, go'yo o'z-o'zidan bajarilayotganday bo'ladi. Shaxsning malakalari uning faoliyatining barcha soxalari uchun xosdir.

7. Usul- narsa, xodisa yoki biror jarayonni o'rganish va amalga oshirish ketma-ketligi.

8. Uslub-narsa, xodisa yoki biror jarayonni o'rgatish va amalga oshirish uchun foydalanadigan usullar tizimi.

9. Suxbat metodi – tadqiqotning turli bosqichlarida qo'llaniladi. Suxbat metodidan samarali foydalanish ijobiy pedagogik natijalarga erishishni kafolatlaydi.

10. Tasavvur –bu oldin idrok qilingan narsalarning ko'z oldimizga kelgan obrazlaridir.

11. Tajriba- voqelikni amaliy jixatdan xissiy emperik bilish jarayoni. Tajriba keng ma'noda o'quv, malaka va bilimlarning birligidan iborat. Falsafada bilishning emperik usullaridan biri – eksperiment usuli xam tajriba deb ataladi. Pedagogik tadqiqotlar olibborish ilmiy ishlanmalarni xam tajriba sinov ishlari asosida ilmiy tadqiqotchining olgan natijasini nechog'lik amaliy faoliyatni aks ettirishini va pedagogik samaradorliklarni tekshirib ko'riladi.

12. Kompozitsiya - lotincha so'zdan olingan bo'lib,u to'qish, bir-biriga ma'lum tartibda joylashtirish, solishtirish va birlashtirishni anglatadi.

13. Tajriba- voqelikni amaliy jixatdan xissiy emperik bilish jarayoni. Tajriba kengsh ma'noda o'quv, malaka va bilimlarning birligidan iborat. Falsafada bilishning emperik usullaridan biri – eksperiment usuli xam tajriba deb ataladi. Pedagogik tadqiqotlar olibborish ilmiy ishlanmalarni xam tajriba sinov ishlari asosida ilmiy tadqiqotchining olgan natijasini nechog'lik amaliy faoliyatni aksettirishini va pedagogik samaradorliklarni tekshirib ko'riladi.

14. Tafakkur – narsa va xodisalar o'rtasidagi eng muxim bog'lanishlar va munosabatlarning ongimizda aks ettirilishi.

15. Mahorat - shaxsning tajriba orqali orttirgan xususiyati. Biror faoliyat soxasidagi yuqori darajada egallagan bilim, ko'nikma va malakalarni amaliyotda yuqori sifat va samaradorlik bilan qo'llash.

16. Fantaziya(yunon. phantasia), xayol- xayotda inson tomonidan idrok etilmagan tasavvur xamda xayoliy situatsiyalarning vujudga kelishidan tarkib topgan psixik faoliyat.

17. Ixtiro(arab. o'ylab topish, ijod qilish) – yangilik.

18. Ijod- insonning yangi moddiy va ma'naviy ne'matlar yaratish faoliyati. O'nda inson tafakkuri, xotirasi, tasavvuri, diqqati, irodasi faol ishtirok etadi, butun bilimi, tajribasi, iste'dodi namoyon bo'ladi.

19. Ijodkor – ijod etuvchi yaratuvchi, bunyodga, vujudga keltiruvchi.

20. Ijodiy faoliyat – bu barcha ruxiy va aqliy kuchlarni ishga solib insonning aniq bir maqsadga intiluvchanligi, maxsus xissiy xolati – ilxomlanishi, ruxiy kechinmasi, muammoni jon-jaxdi bilan xal etish istaklari majmuasi.

21. Idrok– tirik organizmning ma'lumotlar qabul qilib, qayta ishlash jarayoni; idrok ongning, miyaning ijodiy jarayonidir.

22. Interfaol usullar- bu ta'lim beruvchi va ta'lim oluvchi o'rtasidagi faol xamkorlikdagi ta'lim usuli bo'lib, unda ta'lim oluvchi va ta'lim beruvchi bir-birini to'liq tushunishga erishiladi

23. Xotira – ilgari idrok qilingan narsa va xodisalarni, kechingan tuyg'u, o'ylangan fikr va qilingan xarakatlarni esda saqlab qoldirish, esda saqlab turishdan iborat psixik jarayon.

24. Qobiliyat- bu insonning biror bir xususiyatining o'zigina emas, balki shaxs faoliyatining talablariga javob bera oladigan va shu faoliyatda yuqori ko'rsatkichlarga erishishni ta'minlashga imkoniyat beradigan xususiyatlar sintezidan iboratdir. Bu insonning xam individual saloxiyati va imkoniyati xamdir.

25. Qiziqish – bu insonning bilish jarayoni bilan bog'liq

bo'lganextiyojlarning xissiy namoyon bo'lishidir. Bizda qiziqish tug'dirgan narsa tezroq va mustaxkamroq esda qoladi.

26. Bilim- borliqni bilish jarayonining amliyotda tasdiqlangan natijasi. Bilim bilishni amalga oshiruvchi asosiy omil bo'lib, dunyoni bilishning negizini tashkil etadi va u tufayli ilm, fan, texnika-texnologiyalar rivojlanishi ta'minlanadi.

27. Estetik did- insonning voqelikdagi xodisalarni, san'at asarlarini estetik baxolash, ulardagi go'zallikni xunuklikdan ajrata bilish qobiliyati.

28. Pedagogik texnologiya – pedagogik va texnologik yondoshuvlar integratsiyasidir.

29. Texnologiya-bu ma'lum bir muayyan maqsadga yoki maqsadlar tizimiga erishish uchun amalga oshiriladigan jarayonlar ketma-ketligidan iborat bo'lgan yaratuvchilik faoliyatiga aytiladi.

30. Hamkorlik-ta'lim beruvchi va ta'lim oluvchilarning o'zaro muloqotiga asoslangan ijodiy faoliyat jarayoni.

31. Tafakkur – narsa va xodisalar o'rtasidagi eng muxim bog'lanishlar va munosabatlarning ongimizda aks ettirilishi.

32. Mehnatsevarlik – mehnat turidan qat'iy nazar uni sevib, unga sadoqatli bo'lgan, uni malakali bajaruvchi kishining fazilati.

33. Mustakillik – tarbiyachining eslatish va ko'magisiz xulq-atvor qoidalarini bajarish, yangi sharoitlarda xarakterning to'g'ri odatiy usullaridan foydalanish, yordam berishga tayyorlik qobiliyatidir.

34. Intizomlilik – bola xulq-atvoridagi maqsadga yo'llanganlik, o'z faoliyatini qabul qilingan qoidalarga muvofiq ongli tashkil eta bilish, faoliyat natijasiga erisha bilish va uni nazorat qilish.

35. Aqliy tarbiya – bu aqlni rivojlantirish maqsadida yosh avlodga muntazam va maqsad asosida pedagogik ta'sir ko'rsatishdir.

36. Uyushganlik – o'z xulq-atvorini boshqalarniki bilan muvofiqlashtirish, o'z xatti-xarakatlari uchun shaxsiy ma'suliyatni xis qilish o'z ifodasini topadi.

37. Mazmunli rasm - -bu bir necha mazmunning ma'lum rangda tasvirlanishini tushuniladi.Mazmunli rasm chizishning asosiy maqsadi bolaning atrof-muhitdan olgan taassurotlarini ifodalashga o'rgatishdir.

38. Ma'lumot- ta'lim-tarbiya natijasida olingan va tizimlashtirilgan bilim, xosil qilingan ko'nikma va malakalar xamda tarkib topgan dunyoqarashlar majmui deb kishi sezgi a'zolari, asboblar va xokazolar yordamida qayd etiladigan, tashqi olamdan olingan belgilar to'plamiga aytiladi.

39. Tushuncha- bu narsa va xodisalarning umumiy muxim belgi va xususiyatlarini ifodalovchi fikr –tafakkur shakli.

40. Xulosa chiqarish – narsa va xodisalarni o'rganish natijasida xosil

bo'lgan fikrlarning o'zaro mantiqiy aloqadorligi va uzviy bog'lanishi asosida xosil bo'lgan umumiy yangi xukm.

TAYANCH SO'ZLAR LUG'ATI

1. *Maktabgacha ta'lim - a preschool formation*
2. *Ijodkor - a creator*
3. *Ijodkorlik - a creative activity*
4. *Idrok - reason*
5. *Ijodiy qobiliyat – a creator ability*
6. *Ko'nikma - get the hand*
7. *Faoliyat - activity*
8. *Usul - way*
9. *Uslub - style*
10. *Tarbiyachi - educator*
11. *Tasviriy ijod – creative activity*
12. *Tasviriy faoliyat – a descriptive activity*
13. *Tajriba - experiment*
14. *Tasviriy savodxonlik - a descriptive literacy*
15. *Tafakkur – a thinking*
16. *Tasavvur – a presentation*
17. *Savod - literacy*
18. *Simmetriya- symmetry*
19. *Syujet - plot*
20. *Element – Element*
21. *Kompozitsiya – composition*
22. *Natura - nature*
23. *Kontur - sidebar*

24. *Ritm - rhythm*
25. *Suxbat - conversation*
26. *Hamkorlik- soexistence*
27. *Qobiliyat- ability*
28. *Qiziqish – an interest*
29. *Estetik did- a esthetic feeling*
30. *Estetik tarbiya - an aesthetic education*
31. *Maktabgacha ta'lim - Preschool education*
32. *Maktabga umumiy tayyorgarlik - general preparation to school*
33. *Psixologik tayyorgarlik – - psychological preparation*
34. *Jismoniy tayyorgarlik – physical preparation*
35. *Maxsus tayyorgarlik - special preparation*
36. *Xulk-atvor - a morality*
37. *Tasavvur – a presentation*
38. *Pedagogik texnologiya - pedagogical technology*
39. *Texnologiya - Technology*
40. *Tafakkur – a thinking*
41. *Mehnatsevarlik – an industry*
42. *Mustakillik – independance*
43. *Intizom - discipline*
44. *Aqliy tarbiya – a mental education*
45. *Uyushganlik – organized*
100. *Mas 'uliyat - responsiblity*
101. *Jamoatchilik – community*
102. *Estetik tarbiya – an aesthetic education*
103. *Bilim- knowledge*
104. *Ko 'nikma- get the hand*
105. *Malaka- skill*
106. *Suxbat metodi -methods conversation*
107. *Tajriba- experiment*
108. *Xulosa - a conclusion*